

ศิลปะกรรมสาร

The Fine and Applied Arts Journal

ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๕ Vol.15 No.2 July-December 2022

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ISSN : 2822-0447 (print)

ISSN : 2822-0439 (online)

ISSN : 2822-0447 (print) ISSN : 2822-0439 (online)

ศิลปกรรมสาร

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๕

กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๕

The Fine and Applied Arts Journal / Vol.15 No.2, 2022

คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โปรดทราบ >>

บทความ ทรรศนะและข้อคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน
บรรณาธิการและกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วยและไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ ลิขสิทธิ์
เป็นของผู้เขียนและคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับการสงวนสิทธิ์ตาม
กฎหมายการตีพิมพ์ซึ่งต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนและคณะศิลปกรรมศาสตร์โดยตรง และเป็น
ลายลักษณ์อักษร

ศิลปกรรมสาร ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2565

วารสารวิชาการคณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เจ้าของ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สำนักงาน คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โทรศัพท์ 0 2696 6248, 0 2696 6305-10
โทรสาร 0 2986 8601-2
Website ศิลปกรรมสาร ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/fineartstujournal/index>

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทั้งภายในและภายนอก ทุกสาขาวิชาด้านศิลปกรรมศาสตร์ให้มีแหล่งนำเสนอผลงาน และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ รวมทั้งการแสดงออกทางความคิด ข้อวิพากษ์วิจารณ์ด้านศิลปกรรมทุกแขนงให้เป็นที่ประจักษ์สู่สาธารณชน โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์คุณภาพวารสารที่คณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และเกณฑ์คุณภาพวารสารวิชาการของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ได้กำหนดไว้

ที่ปรึกษาบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชา ทิรदानนท์	คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศาสตราจารย์ ดร.มัทนี รัตนิน	ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เชิดชนราชการ)
ศาสตราจารย์ ดร.ขมนาด กิจจันทร์	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (เชิดชนราชการ)
ศาสตราจารย์ ดร.นราพงษ์ จรัสศรี	คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เชิดชนราชการ)
ศาสตราจารย์เสริมศักดิ์ นาดบัว	ศิลปินแห่งชาติ สาขาทันตศิลป์ (เชิดชนราชการ)
ศาสตราจารย์เกียรติคุณกุลวดี มกรภิรมย์	ผู้เชี่ยวชาญ ด้านวรรณคดีอังกฤษ การแปล ประวัติศาสตร์อเมริกัน
รองศาสตราจารย์ฉันทนา เอี่ยมสกุล	คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ (เชิดชนราชการ)
อาจารย์อภิสิทธิ์ ไส้สตรูไกล	อดีตผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ (องค์การมหาชน): CEA

บรรณาธิการ

ดร.จารุณี อารีรุ่งเรือง

คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์เดชา วราชน

ศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์
ศาสตราจารย์ ดร.พัชรา อุทิศวรรณกุล

Professor Dr.Graeme Britton

Professor Choi Sang Long

รองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ ชมู
รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำฝน ไส้ตู่ไกล
รองศาสตราจารย์วีระจักร์ สุเอียนทรเมธี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทียมสุรีย์ สิริศรีศักดิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรา โต๊ะบุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พันธ์พิสา ฐูปเทียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุติมา มณีวัฒนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิหวัน จันทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวิณี บุญเสริม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชภูมิ ปัญสงเสริม

อาจารย์ ดร.นลินี เนติธรรมากร

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
(เกียรตินราชากร)
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Raffles International College Thailand
Raffles International College Thailand
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
นักวิชาการอิสระ/ศิลปินนักร้องแบบสิงห์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความประจำฉบับที่ 2 ประจำปีที่ 15 (2565)

รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ

รองศาสตราจารย์สุรพล มโนวงศ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ นพอุดมพันธุ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนัญญา จุลละฐีเรีย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พชญ อัดพราหมณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวินี บุญเสริม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อติเทพ แจ่มนาลาว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิพัชร์ วิจิตสถิตรัตน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นันทพัชร น้อยสวัสดิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กัมพล แสงเอี่ยม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สรรพจน์ มาพบสุข

อาจารย์ ดร.นริรัตน์ พินิจจนสาร

อาจารย์ ดร.ปรรณกร แก้วรากมุข

อาจารย์ ดร.อรรถพนธ์ พงษ์เลาหพันธุ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะมัณฑนศิลป์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะศิลปกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฝ่ายจัดการ

นางสาวพัชรา บุญมานา

นายวินัย ทองกร

นางสาวสุนิสา เลาห์พุดชา

นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ

นักวิชาการศึกษาชำนาญการ

นักเทคโนโลยีสารสนเทศปฏิบัติการ

ออกแบบปก

จัดรูปเล่ม

พิมพ์ที่

พิมพ์เมื่อ

จำนวน

รองศาสตราจารย์ วีระจักร์ สุเอียนทรเมธี

นันท์นภัส ทัศนบัณฑิต

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธันวาคม 2565

100 เล่ม

01

บทความวิจัย
สร้างสรรค์
p.1

การออกแบบแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้ความเสี่ยง
และแจ้งเตือน สำหรับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

Application Design for Risk Awareness and Notification for
Chronic Non-Communicable Diseases

>> ประยุทธ์ ตั้งสงบ | นพดล อินทร์จันทร์ |
ศรวิรัฐ ภักดีธรณชิต

Prayuth Tungsangob | Noppadol Inchan |
Srirath Pakdeeronachit

02

บทความวิจัย
สร้างสรรค์
p.18

การผลิตสื่อการสอนและประเมินผล
เรื่อง การศึกษาผลของแสงที่เปลี่ยนแปลงไป
ในการถ่ายภาพบุคคลและภาพหุ่นนิ่ง

เมื่อเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบไฟแฟลชต่างชนิดกัน

The Production and the Assessment of Instructional Materials
Regarding the Effect of Changing Light in Portrait and Still Life
Photography, When Choosing Different Light Shaping Tools

>> พงษ์ศักดิ์ ตั้งติวจา

Pongsak Tangtiwaja

03

บทความวิจัย
สร้างสรรค์
p.45

โครงการศึกษาการผลิตสื่อภาพถ่าย
เพื่อการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก

The Study of Photography as a Medium in Conservation
Publication : The Eastern Thungyaiainaresuan Wildlife Sanctuary

>> อุรษา จักรคชาพล

Urasha Jakkachaphol

04

บทความวิจัย
สร้างสรรค์

p.71

การเชิดสิงโต : ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี
The Lion Dance: Performing Arts in the Thon Buri Area

>> พรพิพัฒน์ ราชกิจกำธร
Pornpiphat Ratchakitkamthon

05

บทความวิจัย
สร้างสรรค์

p.89

ปัจจัยที่ส่งเสริมการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
ในบริบทการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม
กรณีศึกษา เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี
Factors Promoting Cultural Identity Communication in the
Historical Cultural Tourism Context: A Case Study of Asia-
Pacific War Sites, Kanchanaburi Province

>> สุกานดา ถินฐาน | อนุชา พ่วงเกษร
Sukanda Thinthan | Anucha Pangkesorn

06

บทความวิชาการ

p.106

วัฒนธรรมการแต่งกายสตรีมุสลิม:
มุมมองอัตลักษณ์การดำรงอยู่ของความศรัทธา
และความงามในบริบทปัจจุบัน

Dress Practices of Muslim Women:
A Perspective on the Identity of Faith and Beauty
in the Modern Environment

>> วรภรณ์ สำเภา | อนุชา พ่วงเกษร
Waraporn Sampao | Anucha Pangkesorn

07

บทความวิชาการ

p.129

ลวดลายประดับในศิลปกรรมไทย :
หลักการและเทคนิคการออกแบบ
Decorative Ornaments and Patterns in Thai Art : Design
Principles and Technique

>> นฤทธิ วัฒนภู
Narit Vadhanabhu

บทบรรณาธิการ

วารสาร ศิลปกรรมสาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับการประเมินคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index-TCI) ตามประกาศเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2565 ให้ได้ปรับสู่กลุ่มคุณภาพสูงขึ้นใน **วารสารกลุ่มที่ 2** นับเป็นผลจากความพยายามของกองบรรณาธิการที่ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และตรงตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย: (Thai-Journal Citation Index-TCI)

ภายหลังจากการเข้าสู่วารสารกลุ่มที่ 2 (TCI-2) มีผู้ให้ความสนใจส่งบทความวิชาการเพื่อเข้ารับการพิจารณาเผยแพร่ทาง *ศิลปกรรมสาร* จำนวนมาก *ศิลปกรรมสาร* ฉบับนี้ จึงมีบทความของอาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจากหลากหลายสถาบันและมีบทความวิจัยหลายแขนง

กองบรรณาธิการวารสาร*ศิลปกรรมสาร* โดยคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอขอบคุณเจ้าของบทความและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ตลอดจนทีมงานผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการจนทำให้*ศิลปกรรมสาร* ได้รับการจัดกลุ่มคุณภาพเข้าสู่ TCI-2 ในปี พ.ศ. 2565 นี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใดในการดำเนินงานที่ผ่านมา กองบรรณาธิการขออภัยทุกท่าน ณ ที่นี้ และขอโน้มรับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาคุณภาพของวารสารให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

ดร.จารุณี อารีรุ่งเรือง
บรรณาธิการ

01

การออกแบบแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้ความเสี่ยง และแจ้งเตือน สำหรับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

Application Design for Risk Awareness and Notification for Chronic Non-Communicable Diseases

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อออกแบบแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้ความเสี่ยงและแจ้งเตือนสำหรับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยแบ่งการศึกษออกเป็น 3 ด้านคือ 1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง การรับรู้ และพฤติกรรมของผู้มีความเสี่ยง โดยดำเนินงานวิจัยด้วยการวิเคราะห์บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของครอบครัว สังคม และชุมชน เพื่อช่วยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และ 3) ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการใช้แอปพลิเคชันสื่อสารสังคมออนไลน์ โดยนำมาสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัยคือแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้ความเสี่ยงและแจ้งเตือนสำหรับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เพื่อนำไปทำแบบประเมิน เพื่อสอบถามกลุ่มผู้มีความเสี่ยงโรคไม่ติดต่อเรื้อรังจำนวน 100 คน โดยแบ่งคำถามเพื่อตอบใจหยัตถุประสงค์การศึกษออกเป็น 3 ส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ การรับรู้ความเสี่ยงและแจ้งเตือน ดังต่อไปนี้ ส่วนที่ 1) การแสดงข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสุขภาพส่วนบุคคล ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของการสามารถแสดงผลสรุปค่าดัชนีมวลกาย BMI และค่า Life Quality (การนอน การดื่มน้ำ การออกกำลังกาย การสูบบุหรี่) เพื่อให้ผู้ใช้งานได้รับรู้ข้อมูลตลอดเวลาที่ใช้งานแอปพลิเคชัน มีค่าเฉลี่ยที่ 4.4 โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.69 ถือว่าอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ยของการเชื่อมต่อกับอุปกรณ์และแอปพลิเคชันทางด้านสุขภาพ

เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูล ในการแจ้งเตือนผู้ใช้งานเกี่ยวกับสุขภาพ มีค่าเฉลี่ยที่ 4.3 โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.78 ถือว่าอยู่ในระดับดี และค่าเฉลี่ยของการวิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพย้อนหลังเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้ใช้งานได้มีข้อมูลสุขภาพอยู่กับตัวตลอดเวลา และนำข้อมูลนี้คอยแจ้งเตือนเพื่อให้ดูแลสุขภาพ มีค่าเฉลี่ยที่ 4.4 โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.75 ถือว่าอยู่ในระดับดี ส่วนที่ 2) การแสดงข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสื่อสังคม (Social Media) ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของการสามารถชวนคนที่รัก เพื่อน หรือคนในครอบครัว มาเป็นคนรู้ใจ (Mate) เพื่อช่วยกันแจ้งเตือน เพื่อดูแลสุขภาพกันได้ มีค่าเฉลี่ยที่ 4.2 โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.79 ถือว่าอยู่ในระดับดี และ ค่าเฉลี่ยของการสามารถแบ่งปันข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคลลงของตัวเองให้กับคนรู้ใจ (Mate) รับรู้ เพื่อช่วยให้เกิดการตั้งค่าให้แจ้งเตือนได้ เช่น การออกกำลังกาย การพักผ่อนให้เพียงพอ หรือการดื่มน้ำ เมื่อมีการทำพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ดื่มแอลกอฮอล์ หรือสูบบุหรี่ มีค่าเฉลี่ยที่ 4.3 โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.79 ถือว่าอยู่ในระดับดี และ ส่วนที่ 3) การแสดงข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสินค้าเพื่อสุขภาพ (Market Place) ผลวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของการสามารถได้รับส่วนลดพิเศษจากการสั่งซื้อผ่านแอปพลิเคชัน เมื่อมีการดูแลสุขภาพ มีค่าเฉลี่ยที่ 4.2 โดยมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.89 ถือว่าอยู่ในระดับดี

คำสำคัญ : โรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ดัชนิมัลกาย
สื่อสังคมออนไลน์ ออกแบบแอปพลิเคชัน

Abstract

This research designed an application (app) to heighten risk awareness and notify users about chronic non-communicable diseases. The study had three sectors, to study: 1) data related to the risk of chronic non-communicable diseases, awareness, and high-risk behavior by analyzing related articles and research; 2) factors related to family, community and societal participation and for behavior modification; and 3) factors related to using social media apps to creating research instruments on risk awareness and notifying users about chronic non-communicable diseases. Data was gathered from 100 samples by assessment form about chronic non-communicable disease risk. Questions were divided into three parts directly related to risk awareness

and notifications. Results were that 1) the personal health app data display indicated that the mean of capacity to display body mass index (BMI) and life quality (sleeping, water drinking, exercising, and smoking) for data awareness during app use was 4.4 with a standard deviation of 0.63, or a good level. The mean of connection to health devices and apps for analyzing data on health notifications provided to users was 4.3 with a standard deviation of 0.78, or a good level. Mean analysis for comparing retrospective health data regularly for users and health care notification was 4.4, with a standard deviation of 0.75, or a good level; 2) the social media app data display indicated that the mean of capacity to encourage friends and family to provide healthcare notifications was 4.2, with a standard deviation of 0.79, or a good level. Mean capacity for sharing personal health data and awareness leading to notification settings, such as exercising, sufficient rest, and warnings in case of high-risk behavior such as drinking alcohol or smoking, was 4.3, with a standard deviation of 0.79, or a good level; and 3) marketplace health product app data display indicated a mean capacity for obtaining special discounts by ordering online by app after healthcare was 4.2, with a standard deviation of 0.89, or at a good level.

Keywords : Noncommunicable diseases (NCDs), Body Mass Index (BMI), Social Media, Application Design

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

องค์การอนามัยโลก หรือ World Health Organization (WHO) รายงานว่าโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง หรือ Noncommunicable diseases (NCDs) นั้น เป็นสาเหตุของผู้เสียชีวิตกว่า 41 ล้านคน หรือคิดเป็นจำนวน 70% ของผู้เสียชีวิตจากทั่วโลก ทั้งนี้อัตราการเสียชีวิตมากกว่า 75% มาจากประเทศรายได้ต่ำและรายได้ปานกลาง ซึ่งคิดรวมผู้เสียชีวิตในกลุ่มประเทศดังกล่าวมีมากกว่า 31 ล้านคนด้วยกัน (WHO, 2021) โดยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังนั้น ประกอบไปด้วยโรคต่าง ๆ อาทิเช่น โรคหลอดเลือดสมองและหัวใจ โรคเบาหวาน โรคมะเร็ง โรคอ้วน และโรคถุงลมโป่งพอง เป็นต้น

ข้อมูลจากรายงานขององค์การอนามัยโลก ที่มีชื่อว่า Noncommunicable Diseases Progress Monitor ที่ออกในปี ค.ศ. 2020 ได้ให้ข้อมูลว่า สำหรับประเทศไทยนั้น อัตราการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง คิดเป็น 74% ของผู้เสียชีวิตทั้งหมดภายในประเทศ ซึ่งมีจำนวน 399,100 คน ในปี ค.ศ. 2020 เมื่อเปรียบเทียบความสูญเสียที่เกิดขึ้นจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรังนี้ ถือว่ามีความร้ายแรงมาก เห็นได้จากจำนวนผู้เสียชีวิตจากกลุ่มโรคดังกล่าวทั้งหมด มีค่าเฉลี่ยของการเสียชีวิตอยู่ที่ 1,093 คนต่อวัน ซึ่งถือเป็นการสูญเสียที่มากกว่าโรคติดต่อชนิดอื่น ๆ เป็นจำนวนหลายเท่าตัว ยกตัวอย่างเช่น ยอดผู้เสียชีวิตสะสมของผู้ป่วยโควิด 19 นับตั้งแต่ที่มีการระบาดเมื่อกลางปี 2020 จนถึงเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. 2021 มีผู้เสียชีวิตรวมไม่เกิน 15,000 คน (Prachachat, 2022) คิดเป็น 3.5% ของการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรังภายใน 1 ปี จึงพอสรุปได้ว่าการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ถือเป็นภัยร้ายที่คร่าชีวิตคนไทยแบบเงียบ ๆ แต่มีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อภาพรวมเป็นอย่างมาก

ซึ่งที่มาของการเป็นโรคในกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังนั้น ปัจจัยสำคัญมาจากพฤติกรรม (ศูนย์จัดการความรู้ผู้ป่วย โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์, 2564) กล่าวคือโรคไม่ติดต่อเรื้อรังนี้ ไม่ใช่โรคที่เกิดมาจากการติดต่อจากเชื้อไวรัสหรือแบคทีเรียต่าง ๆ แต่มีผลมาจากการใช้ชีวิตและพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน บางครั้งถูกเรียกว่าโรคพฤติกรรม โดยส่วนหนึ่งมีผลมาจากการใช้ชีวิตของคนเมืองในปัจจุบัน อาทิเช่น การรับประทานอาหารแบบเร่งด่วนหรือฟาสต์ฟูดเป็นประจำ หรือการรับประทานอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพเช่นแอลกอฮอล์ เป็นต้น รวมถึงการใช้ชีวิตแบบคนเมืองที่เร่งรีบ ทำงานหนักพักผ่อนน้อย ไม่มีเวลาออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ล้วนเป็นไลฟ์สไตล์การใช้ชีวิตที่มีผลทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ เพื่อป้องกันความเสี่ยงในการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (ศิริเนตร สุขดี, 2560) พบว่า เมื่อผู้ป่วยกลุ่มเสี่ยงเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง มีการรับทราบปัญหาหรือมีการแจ้งเตือนข้อมูลสุขภาพให้ได้รับรู้ และเข้าใจสถานการณ์ของตนเองในการแก้ไขและป้องกันความเสี่ยงก็จะเริ่มมีการเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น เช่น หันมาออกกำลังกาย หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการรับประทานอาหาร แม้พฤติกรรมของคนทั่วไปจะสามารถปรับเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้ เมื่อได้เห็นผลกระทบต่อสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต งานวิจัยนี้ยังพบอีกว่า ผู้ป่วยจะมีแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากกลุ่มเพื่อนหรือการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างภายในครอบครัวในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกันเป็นกลุ่มหรือสังคม จะช่วยเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้นแบบยั่งยืน

ดังนั้นปัญหาที่ผู้มีความเสี่ยงเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรังไม่ใส่ใจหรือไม่ตระหนักในการรับรู้ หรือไม่มีแรงจูงใจในการดูแลสุขภาพเพื่อป้องกันความเสี่ยงและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ด้วยการพัฒนาแอปพลิเคชันต้นแบบเพื่อให้เกิดการรับรู้ และแจ้งเตือน ให้ผู้มีความเสี่ยงเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรังได้สามารถรู้เท่าทันโรค และสามารถลด ความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการสูญเสียก่อนวัยอันควร โดยมีแนวคิดในการพัฒนาแอปพลิเคชัน ต้นแบบในการเชื่อมต่อกับบุคคลอื่นเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมในรูปแบบกลุ่มหรือสังคม เช่น คนรัก คนในครอบครัว พ่อแม่ ลูกหลาน สามี ภรรยา หรือเพื่อนที่มีความรัก ความผูกพันกับผู้ป่วย หรือผู้มีความเสี่ยง เพื่อดึงดูดให้เปลี่ยนพฤติกรรมอย่างใส่ใจ เข้าใจ และให้กำลังใจในการ รับรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อีกทั้งยังออกแบบให้สามารถมีข้อมูลส่วนบุคคลของผู้มีความ เสี่ยงเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ให้มีข้อมูลที่วิเคราะห์ความเสี่ยงและแสดงแนวโน้มในการใช้ชีวิต ร่วมกัน เพื่อให้ตระหนักและรู้เท่าทันโรคซึ่งได้ผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันและ ความรักความเข้าใจภายในครอบครัว โดยมุ่งเน้นให้ผู้มีความเสี่ยงเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรังใช้ แอปพลิเคชัน เพื่อลดโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันที่และทำให้ผู้มีความเสี่ยงเป็นโรค ไม่ติดต่อเรื้อรังมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการดูแลสุขภาพ และเป็นกำลังใจในการรักษาโรคให้ หายขาด หรือสามารถควบคุมโรคได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อออกแบบแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้ความเสี่ยงและแจ้งเตือน สำหรับโรคไม่ติดต่อ เรื้อรัง

เครื่องมือที่ใช้ในวิจัย

1. แอปพลิเคชันต้นแบบ เพื่อการรับรู้ความเสี่ยงและแจ้งเตือนสำหรับโรคไม่ติดต่อ เรื้อรัง
2. แบบสอบถามสำหรับผู้ใช้งาน เพื่อใช้ประเมินการใช้งานแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้ ความเสี่ยงและแจ้งเตือน สำหรับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง
3. แบบสอบถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้ประเมินการใช้งานแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้ ความเสี่ยงและแจ้งเตือน สำหรับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

ขั้นตอนการทำวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งลำดับขั้นตอนการทำวิจัยไว้เป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูล (R1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ การแจ้งเตือนและความเสี่ยง โรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และสรุปผลดำเนินการรวบรวมข้อมูล เพื่อนำไปออกแบบเป็นแอปพลิเคชัน ต้นแบบ

ขั้นที่ 2 ออกแบบแอปพลิเคชัน (D1) ออกแบบแอปพลิเคชัน เพื่อนำไปทำแบบประเมินกับกลุ่มตัวอย่าง และได้แอปพลิเคชันต้นแบบเพื่อนำไปทำแบบประเมินกับกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นที่ 3 การประเมิน (R2) ทำแบบประเมินการใช้แอปพลิเคชันต้นแบบกับกลุ่มตัวอย่าง และได้ผลการทำแบบประเมินกับแอปพลิเคชันต้นแบบเพื่อนำไปปรับปรุงในขั้นถัดไป

ขั้นที่ 4 พัฒนาขั้นสุดท้าย (D2) ปรับปรุงแอปพลิเคชันต้นแบบให้ตรงตามเป้าหมาย และนำเสนอผลงานออกแบบแอปพลิเคชันต้นแบบ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ กลุ่มวัยทำงานช่วงอายุ 30 - 55 ปี ในจังหวัดกรุงเทพมหานครจำนวน 100 คน โดยมุ่งเน้นไปยังกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานบริษัทบริเวณอาคารสำนักงานย่านอโศกและสี่แยกพระรามเก้า โดยคัดเลือกจากผู้มีพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงในการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เพื่อทดลองและประเมินผลการใช้งานแอปพลิเคชันต้นแบบ

ทำการทดลองกับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านแอปพลิเคชันจำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ จำนวน 2 คน

ผลการศึกษา

1. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล (R1)

สรุปผลการดำเนินงานวิจัย R1 ได้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงต่อการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยสรุปเป็นแนวคิดต้นแบบ เพื่อออกแบบแอปพลิเคชัน

ด้านที่ 1 ศึกษาข้อมูลงานวิจัยดังต่อไปนี้

- ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงต่อการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง การรับรู้ และพฤติกรรมของผู้มีความเสี่ยง โดยดำเนินงานวิจัยด้วยการวิเคราะห์บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของครอบครัว สังคม และชุมชน เพื่อช่วยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
- ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการใช้แอปพลิเคชันสื่อสารสังคมออนไลน์

ทำให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปออกแบบเป็นแอปพลิเคชันดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชื่อ อายุ ส่วน สูง น้ำหนัก เพื่อนำไปคำนวณค่า BMI หรือดัชนีมวลกาย เพื่อนำไปวิเคราะห์ความเสี่ยงพื้นฐาน

2) ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพการใช้ชีวิต เช่น การพักผ่อนนอนหลับ การดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ การนอนหลับพักผ่อน เพื่อนำไปวิเคราะห์คุณภาพการใช้ชีวิต

- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น อัตราการเต้นของหัวใจ จำนวนก้าวที่เดินต่อวัน ความดันโลหิต ค่าน้ำตาลในเลือด เพื่อนำไปวิเคราะห์ความเสี่ยงด้านสุขภาพ
- 4) สร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงทางด้านสุขภาพต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
- 5) สร้างระบบการแสดงผลข้อมูล เพื่อให้มีการรับรู้ค่าความเสี่ยงต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา
- 6) สร้างระบบแจ้งเตือน เพื่อให้ผู้ใช้เกิดการรักษาสุขภาพ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ด้านที่ 2 ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของครอบครัว สังคม และชุมชน เพื่อช่วยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และ

ด้านที่ 3 ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการใช้แอปพลิเคชันสื่อสารสังคมออนไลน์

- 1) สร้างเครื่องมือในการเชื่อมต่อกับบุคคลใกล้ชิด เพื่อน หรือสร้างชุมชนออนไลน์ เพื่อทำการจูงใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- 2) สร้างระบบที่ใช้ในการเชื่อมต่อกับข้อมูลสุขภาพด้านต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาล อาหาร สุขภาพ

2. ขั้นตอนการออกแบบแอปพลิเคชัน (D1)

ออกแบบแอปพลิเคชัน ก่อนที่จะนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อได้แอปพลิเคชันต้นแบบการรับรู้ความเสี่ยงและแจ้งเตือนโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบแอปพลิเคชัน ตามปัจจัยที่ได้เก็บรวบรวมมา โดยออกแบบเป็นแอปพลิเคชันที่มีชื่อว่า Health Mate ซึ่งจะเป็นผู้ช่วยคอยใส่ใจดูแลสุขภาพของผู้ใช้งาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์ของแอปพลิเคชัน (Vision) คือ เป็นการสร้างแอปพลิเคชันดูแลสุขภาพ โดยเน้นให้มีข้อมูลสุขภาพที่จำเป็น เพื่อช่วยเตือนผู้ใช้งาน และผ่านการเชื่อมโยงกับผู้คน เพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมใหม่ในการดูแลสุขภาพ โดยมีเป้าหมายลดการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และลดการเสียชีวิตโดยไม่คาดคิด

ภารกิจของแอปพลิเคชัน (Mission) เป็นการสร้างสุขภาพที่ดีผ่านการเชื่อมต่อกับคนใกล้ชิด เพื่อน และครอบครัว สร้างการมีส่วนร่วม เพื่อเชิญคนเข้ามาดูแลสุขภาพ และวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพได้อย่างแม่นยำ

ลักษณะเฉพาะของแอปพลิเคชัน หรือบุคลิกภาพของแบรนด์ (Brand Personality)

Careful เป็นแอปพลิเคชันที่ออกแบบเพื่อให้มีความห่วงใยในการดูแลสุขภาพ โดยเน้นให้มีการออกแบบให้ดูเรียบง่ายแต่มีความน่าสนใจ เช่น การใช้สีส้ม หรือการมีโลโก้เป็นรูปก้อนเมฆรูปหัวใจ

Social and Friendly เป็นแอปพลิเคชันทางด้านสุขภาพ แต่ออกแบบให้สามารถติดต่อกับสื่อสารกับบุคคลอื่น เพื่อช่วยในการดูแลสุขภาพ เป็นคู่ หรือเป็นกลุ่ม โดยเน้นให้มีความเป็นกันเองในการใช้งาน เช่น การใช้วิธีการติดต่อกับ Mate ในการแจ้งเตือน หรือผ่านระบบแชทสถานะ รวมถึงการสนทนาผ่านช่องสนทนา โดยสามารถชวนมีเพื่อนเข้ามาอยู่ในกลุ่มและร่วมกันดูแลสุขภาพไปพร้อม ๆ กันได้

Protective เป็นแอปพลิเคชันที่ออกแบบมาปกป้องสุขภาพ และชีวิตของผู้ใช้งาน โดยมีระบบปัญญาประดิษฐ์ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านสุขภาพ และทำการเชื่อมต่อกับโรงพยาบาลเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปแจ้งเตือนเพื่อช่วยในการป้องกัน

การออกแบบนั้นมี Design Conceptual ดังต่อไปนี้

1. To be social connecting คือ เชื่อมต่อโยงผู้คน เพราะผู้คนจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ง่ายขึ้นนั้น จะต้องลงมือหรือร่วมกันมากกว่า 1 คนขึ้นไป
2. Be with mate คนรัก เพื่อน หรือครอบครัว จะช่วยเตือนด้วยข้อความที่น่ารักด้วยความห่วงใย และเอาใจใส่สุขภาพของคุณ เพื่อให้คุณมีสุขภาพที่ดีกับคนรักไปอีกยาวนาน
3. Data be with you ข้อมูลสุขภาพจะติดตามคุณไปทุกที่ เพื่อให้คุณได้รับการวิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพแบบตลอดเวลา รวมถึงมีข้อมูลการรักษาดิตัวคุณไปตลอด ทำให้คุณได้รับการปกป้องอยู่ตลอดเวลา

Brand Personality

Careful

Social and Friendly

Protective

Design Conceptual

การวางแผน

1. ปัญหาและปัจจัยที่นำมาออกแบบ
2. การวิเคราะห์ความต้องการ
3. การกำหนดวัตถุประสงค์

การออกแบบ UX

1. ผู้ใช้งานวิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพแบบอัตโนมัติ
2. เชื่อมต่อกับผู้ใช้งานอื่นเพื่อร่วมกันดูแลสุขภาพ
3. ผู้ใช้งานได้รับการแจ้งเตือนเพื่อดูแลสุขภาพ

การออกแบบ UI

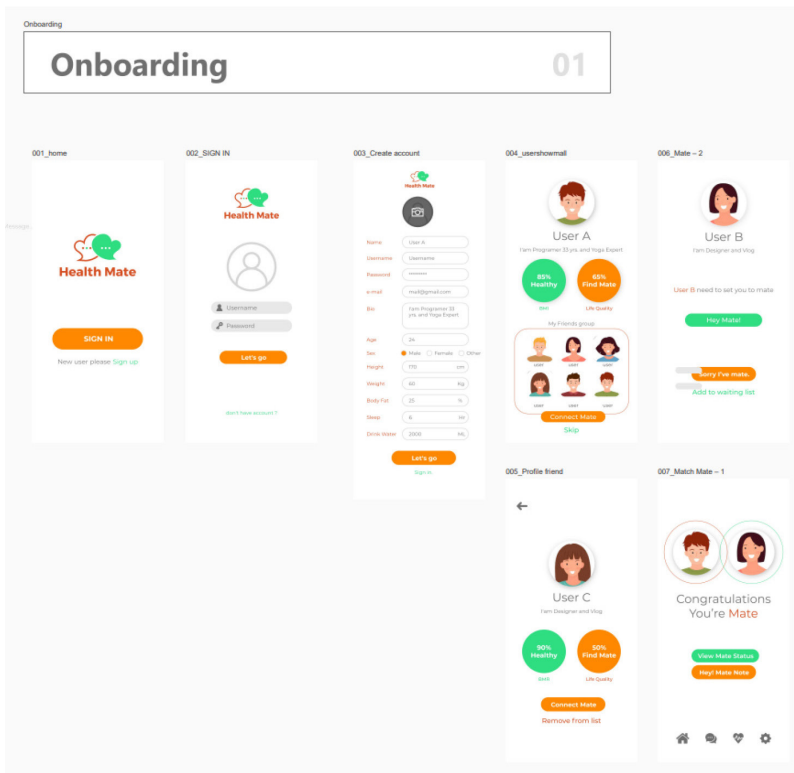
1. การใช้ไอคอนที่ดูสนุกสนาน
2. การใช้สี เพื่อสะท้อนตัวตนของแบรนด์
3. การออกแบบที่ไม่ซับซ้อน เพื่อให้ใช้งานง่าย

การออกแบบโลโก้ (Logo Design) ออกแบบให้โลโก้ของ Health Mate นั้นมีความน่ารัก ดูเป็นมิตร ให้ตรงกับแนวคิดของแอปพลิเคชันที่มีความน่ารัก ใส่ใจ ผ่านคนใกล้ตัว จึงออกแบบให้มีองค์ประกอบของโลโก้ ดังต่อไปนี้

1. หัวใจสองดวงแทนคนสองคนที่เป็น Mate
2. การวางก้อนเมฆให้ซ้อนทับกันแสดงถึงการเชื่อมโยงกัน
3. ก้อนเมฆแทนความหมายของการส่งข้อความผ่าน Cloud and Social media
4. จุดสามจุดแสดงถึงข้อความห่วงใยที่ส่งไป
5. คำว่า Health Mate แสดงถึงชื่อ Brand

โดยสรุปต้นแบบแอปพลิเคชันที่ได้ออกแบบตามปัจจัยที่ได้วิเคราะห์ออกมาแล้ว มีองค์ประกอบดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ตัวอย่างบางส่วนของแอปพลิเคชัน Onboarding

องค์ประกอบหลักของแอปพลิเคชัน ประกอบด้วย

1. Onboarding การนำเข้าผู้ใช้งานเข้าสู่แอปพลิเคชัน
2. Profile หน้าแสดงผลข้อมูลสุขภาพของผู้ใช้งานหลักและข้อมูลของ Mate และเพื่อน
3. Activity Board หน้าแสดงกิจกรรมของผู้ใช้งาน
4. Notification หน้าแสดงการแจ้งเตือนด้านสุขภาพ
5. Market Place หน้าแสดงตลาดสินค้าสุขภาพ
6. Chat with Mate หน้าแสดงการสนทนากับ Mate และระบบ AI

ขั้นตอนการประเมิน (R2)

ทำแบบประเมินการใช้แอปพลิเคชันต้นแบบกับกลุ่มตัวอย่าง และได้ผลการทำแบบประเมินกับแอปพลิเคชันต้นแบบ เพื่อนำไปปรับปรุงในขั้นถัดไป โดยสรุปข้อมูลในด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 การแสดงข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสุขภาพส่วนบุคคล

ตารางที่ 1 ตัวอย่างคำถามเกี่ยวกับสุขภาพส่วนบุคคล

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคำถามเกี่ยวกับข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสุขภาพส่วนบุคคล เมื่อสมัครเข้าใช้งานระบบจะสอบถามข้อมูล เบื้องต้น เพื่อนำไปวิเคราะห์เป็นข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคล ($n=100$)

ตัวอย่างคำถาม	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
การสมัครใช้งานและนำเข้าสู่ข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์เป็นข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคล	4.18	0.79	ดี

The image displays two screenshots of a mobile health application. The left screenshot, titled 'Update Profile', shows a list of health metrics with input fields for values and units: Height (170 cm), Weight (60 Kg), Body Fat (25 %), Sleep (6 Hr), Burn Calories (254 kcal), Drink Water (2000 ML), Heart Rate (79 bpm), Oxygen (96 SpO2), Stress (50 %), and AVERAGE Blood Glucose (140 mg/dl). A 'Confirm Data' button is at the bottom. The right screenshot, titled 'Health', shows a user profile for 'User A' (33 yrs. and Yoga Expert). It features three circular progress indicators: '66% Healthy' (Life Quality), '65% Find Mate' (Life Quality), and '2.64 mmol/L' (AUC Blood Glucose). Below these, it lists 'Male' gender, '170 cm.' height, and '60 kg.' weight. A 'My Health' section shows horizontal progress bars for 'Body Fat (BMI)' at 25%, 'Sleep' at 5-6 hr., and 'Drink Water' at 2 ml. There are 'Update' and 'Share' buttons, and a 'Health Record' section at the bottom.

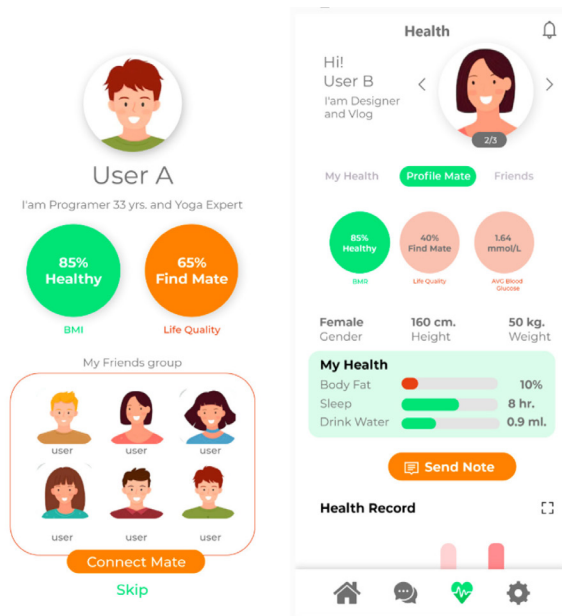
ภาพที่ 3 การนำเข้าข้อมูลส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 การแสดงข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสื่อสังคม (Social Media)

ตารางที่ 2 ตัวอย่างคำถามเกี่ยวกับสื่อสังคม

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคำถามเกี่ยวกับสื่อสังคม (Social Media) สามารถแบ่งปันข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคลของตนเอง ให้กับ Mate รับรู้ เพื่อช่วยให้เกิดการตั้งค่าให้แจ้งเตือนได้ เช่น การออกกำลังกาย การพักผ่อนให้เพียงพอ หรือการดื่กเดือน เมื่อมีการทำพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ดื่มแอลกอฮอล์ หรือสูบบุหรี่ เป็นต้น (n=100)

ตัวอย่างคำถาม	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
สามารถแบ่งปันข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคลของตนเองให้กับ Mate รับรู้ เพื่อช่วยให้เกิดการตั้งค่าให้แจ้งเตือนได้ เช่น การออกกำลังกาย การพักผ่อนให้เพียงพอ หรือการดื่กเดือน เมื่อมีการทำพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ดื่มแอลกอฮอล์ หรือสูบบุหรี่ เป็นต้น	4.3	0.79	ดี

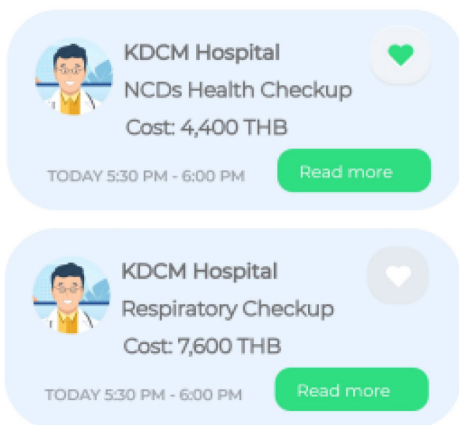
ภาพที่ 4 การแบ่งปันข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคลของตนเองให้กับ Mate รับรู้

ส่วนที่ 3 การแสดงข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสินค้าเพื่อสุขภาพ (Market Place)

ตารางที่ 3 ตัวอย่างคำถามสินค้าเพื่อสุขภาพ

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคำถามเกี่ยวกับสินค้าเพื่อสุขภาพ สามารถได้รับส่วนลดพิเศษจากการสั่งซื้อผ่านแอปพลิเคชัน เมื่อมีการดูแลสุขภาพ ($n=100$)

ตัวอย่างคำถาม	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
สามารถได้รับส่วนลดพิเศษจากการสั่งซื้อผ่านแอปพลิเคชัน เมื่อมีการดูแลสุขภาพ	4.2	0.89	ดี

ภาพที่ 5 การได้รับส่วนลดพิเศษ

สรุป และอภิปรายผล

ผลการวิจัยการออกแบบแอปพลิเคชันเพื่อการรับรู้และแจ้งเตือนโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ผู้วิจัยได้พบว่า ผู้ทำแบบประเมินแอปพลิเคชันส่วนใหญ่นั้น รู้จักโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และมีบุคคลใกล้ชิดได้เสียชีวิตจากโรคนี้ และเมื่อลองลึกลงไปที่การดูแลสุขภาพของผู้ทำแบบประเมินพบว่า มากกว่า 80% มีการตรวจสุขภาพประจำปี แต่มีเพียง 43% เท่านั้นที่จำผลตรวจสุขภาพได้ ทำให้พบว่า 57% จะจำไม่ได้หรือไม่แน่ใจว่าผลตรวจสุขภาพเป็นอย่างไร เช่น ค่าผลเลือด ไขมันในเลือด ค่าปริมาณน้ำตาลในเลือด ต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นค่าปัจจัยที่สะท้อนความเสี่ยงของโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ปัจจัยที่สำคัญอีกตัวหนึ่งคือค่าดัชนีมวลกาย หรือ Body

mass index (BMI) ซึ่งผู้ทำแบบประเมิน 69% รู้จักค่านี้นแต่ในทางกลับกัน 64% กลับจำไม่ได้หรือไม่แน่ใจว่าค่าดัชนีมวลกายของตนเองนั้นเกินเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่ ซึ่งสามารถสรุปผลวิจัยในส่วนข้อมูลทั่วไปและข้อมูลสุขภาพทั่วไปได้ว่าผู้ทำแบบประเมินมีการรับรู้เรื่องของโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นรู้จักโรคและผลข้างเคียง รวมถึงทราบว่าจะต้องตรวจสุขภาพประจำปีเพื่อค้นหาความเสี่ยงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริดา เกษม (2561) ซึ่งศึกษาเรื่องการรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของประชาชนในตำบลคลองนิมมยตรา อำเภอบางปะ อ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งงานวิจัยนี้พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีการรับรู้ความเสี่ยงและพฤติกรรมที่นำไปสู่การเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสุขภาพประจำปีเพื่อหาความเสี่ยง การดื่มน้ำให้เพียงพอ และหลับนอนให้เพียงพอในแต่ละวัน รวมถึงความเสี่ยงที่เกี่ยวกับโรคอ้วน น้ำหนักเกินเกณฑ์ และแม้ว่าผู้ทำแบบประเมินจะมีความเข้าใจต่อความเสี่ยงของโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเป็นอย่างดี แต่การที่ไม่มีข้อมูลส่วนบุคคลทางด้านสุขภาพแข็งแรงเตือนให้ทราบก็จะทำให้ละเลยในการดูแลสุขภาพได้แม้ว่าจะมีการรับรู้ความเสี่ยงเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอมรรัตน์ มานะวัฒนวงศ์ และคณะ (2560) เรื่องผู้ป่วยด้วย NCD มีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพอยู่มากน้อยแค่ไหน : รายงานจากการสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2558 พบว่า จากการสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2558 นั้น ผู้ป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังยังมีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพสูง โดยจำแนกตามเพศ พบว่า ผู้ป่วยชายมีพฤติกรรมเสี่ยงร้อยละ 87.6 และผู้ป่วยหญิงมีพฤติกรรมเสี่ยงร้อยละ 75.8 โดยเสนอแนะให้สร้างเครื่องมือหรือนโยบายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ดีขึ้นเพื่อลดความเสี่ยงลง

ผลด้านการออกแบบความสามารถของแอปพลิเคชัน แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ

1) ด้านการแสดงผลข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคล โดยผลวิจัยพบว่า ผู้ทำแบบประเมินส่วนมากเห็นว่าการนำข้อมูลสุขภาพทั้งจากการใส่ข้อมูลโดยผู้ใช้งานเองในเบื้องต้น และการนำข้อมูลจากประวัติตรวจสุขภาพจากโรงพยาบาล รวมถึงค่าสุขภาพต่าง ๆ จากแอปพลิเคชันนั้นมีประโยชน์ดี รวมถึงเมื่อแอปพลิเคชันสามารถสรุปข้อมูลให้ผู้ใช้งานได้รับทราบสถานะสุขภาพและความเสี่ยงของตนเองได้ตลอดเวลา รวมถึงการเปรียบเทียบผลสุขภาพและความเสี่ยงย้อนหลัง ก็ถือเป็นประโยชน์ที่ดีเช่นเดียวกัน โดยประโยชน์สูงสุดของการแสดงผลข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคล ผู้ตอบแบบประเมินส่วนมากเห็นว่าการสามารถแสดงผลสรุปค่า BMI และค่า Life Quality (การนอน การดื่มน้ำ การออกกำลังกาย การสูบบุหรี่) เพื่อให้ผู้ใช้งานได้รับรู้ข้อมูลตลอดเวลาที่ใช้งานแอปพลิเคชัน เป็นส่วนที่มีประโยชน์มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้เกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังกับพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพในการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี (ดัทธยา วสุธาดา, ลลิตา เดชาวุธ, นันทวัน ใจกล้า และ สายใจ จารุจิตร, 2561) โดยผลวิจัยพบว่า

ประชาชนส่วนใหญ่กว่า 63% มีการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และรับรู้ผลที่เกิดจากการเจ็บป่วยอยู่ที่กว่า 70% และรับรู้ถึงสิ่งสนับสนุนในการส่งเสริมสุขภาพสูงถึง 76% โดยปัจจัยที่เป็นสาระสำคัญให้ประชาชน หรือผู้มีความเสี่ยงดูแลสุขภาพมากที่สุด มาจากการตรวจพบความผิดปกติของตนเอง ทำให้เกิดความใส่ใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และดูแลสุขภาพของตนเอง รองลงมาคือ การได้รับสื่อทั่วไปในการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยการออกกำลังกาย เช่น การเดิน วิ่ง ทำงานบ้าน ขุดดิน ทำสวน เป็นต้น จึงสรุปได้ว่าเมื่อผู้ใช้งานมีการรับรู้ข้อมูลสุขภาพผ่านการแสดงของแอปพลิเคชันตลอดเวลา มีประโยชน์ต่อผู้ใช้งาน และมีผลช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านสุขภาพในทางที่ดี และสอดคล้องกับแนวคิดของแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ของ Rosenstock (1974) ด้วย

2) ด้านการแสดงผลข้อมูลแอปพลิเคชันเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) โดยผลวิจัยพบว่า ผู้ทำแบบประเมินส่วนใหญ่มองว่าการเชิญคนรัก เพื่อน และครอบครัวมาร่วมกันดูแลสุขภาพภายในแอปพลิเคชันเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ดี รวมถึงการที่สามารถแบ่งปันข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคลของตัวเองให้กับคนรู้ใจ (Mate) รับรู้ เพื่อช่วยให้เกิดการตั้งค่าให้แจ้งเตือนได้ เช่น การออกกำลังกาย การพักผ่อนให้เพียงพอ หรือการดื่กเตียน เมื่อมีการทำพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ดื่มแอลกอฮอล์ หรือสูบบุหรี่ ก็เป็นประโยชน์ดี รวมถึงการที่กรณีไม่ใช่ Mate สามารถเป็นเพื่อนทั่วไป และสามารถดูข้อมูลอื่น ๆ ที่เป็นสาธารณะได้เป็นประโยชน์ดีเช่นเดียวกัน และการมีระบบแจ้งเตือนไปยังคนรู้ใจ (mate) หรือแบบกลุ่มครอบครัว หรือเพื่อน เพื่อช่วยกันชักชวนให้ดูแลสุขภาพหรือช่วยให้เกิดการกระตุ้นในการดูแลสุขภาพเป็นประโยชน์ดีเช่นเดียวกัน โดยสรุปการออกแบบแอปพลิเคชันให้เกิดการมีส่วนร่วมจากคนรัก คนในครอบครัว คนในชุมชน เพื่อให้หันมาใส่ใจการดูแลสุขภาพและช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นยังสอดคล้องกับงานวิจัย เรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองในผู้ป่วยความดันโลหิตสูง อำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์ (สายสุนี เจริญศิลป์, 2564) ซึ่งได้ ศึกษาเกี่ยวกับแรงสนับสนุนทางสังคมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลไปในทางที่เหมาะสม ซึ่งมาจากการสนับสนุนจากครอบครัว และบุคคลใกล้ชิดที่คอยช่วยเหลือ เพื่อให้รับรู้และตระหนักถึงภัยจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดย Tilden, & Weinert (1987) ได้ผลวิจัยว่า ปัจจัยการสนับสนุนทางสังคม การได้รับข้อมูลข่าวสารจากบุคคลในครอบครัว เพื่อช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อยู่ในระดับมาก

3) ด้านการแสดงผลข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าเพื่อสุขภาพ (Market Place) โดยผลวิจัยพบว่า ผู้ทำแบบประเมินส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการมีระบบคอยช่วยวิเคราะห์สุขภาพเพื่อค้นหาการดูแลสุขภาพหรือสินค้าสุขภาพที่เหมาะสม และนำเสนอมาให้ผู้ใช้งานโดยอัตโนมัติ เป็นประโยชน์ดีและการมีระบบตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพรวบรวมไว้ให้ เพื่อง่ายต่อการเข้าถึง ช่วยประหยัดเวลาในการค้นหาตามโรงพยาบาล หรือร้านค้าแต่ละแห่งเป็นประโยชน์ดี โดยสอดคล้องกับ

งานวิจัย เรื่องการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในยุคไทยแลนด์ 4.0 (อุทัย ยะวี, มณฑนา สีเขียว, 2562) โดยงานวิจัยพบว่า ในปัจจุบันมีการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเป็นช่องทางการติดต่อสื่อสารกับคนในครอบครัว เพื่อน ๆ และใช้เพื่อค้นหาข้อมูลสุขภาพเพื่อใช้ดูแลตนเองหรือส่งต่อให้กับเพื่อน ๆ ซึ่งการติดต่อสื่อสารนี้มีประโยชน์ในการเป็นช่องทางในการดูแลสุขภาพ เนื่องจากมีความง่าย สะดวก และสามารถส่งต่อข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ

1. เพิ่มเติมระบบการดูแลผู้มีความเสี่ยง ให้สามารถเลือกเป็นผู้ดูแลแบบที่มีความเชี่ยวชาญด้านสุขภาพโดยตรงได้ เช่น ด้ชทางด้านสุขภาพ คลินิกใกล้บ้าน หรือคลินิกทางเลือกอื่น ๆ
2. เพิ่มเติมการเชื่อมต่อกับหน่วยงานแพทย์อื่น ๆ หรือคลินิกใกล้บ้าน เพื่อทำระบบ Telemedicine ได้จากแอปพลิเคชัน เพื่อช่วยลดปริมาณผู้เจ็บป่วยที่จะมาพบแพทย์โดยตรง โดยสามารถเข้าโปรแกรมกับแอปพลิเคชัน และพบแพทย์ผ่านแอปพลิเคชันได้
3. เพิ่มเติมการเชื่อมต่อกับฐานข้อมูลของโรงพยาบาล ในส่วนที่สามารถเข้าถึงได้ เช่น ระบบ EMR กับโรงพยาบาลที่สนใจจะทำโครงการดูแลสุขภาพก่อนเจ็บป่วยที่บ้าน (Home Care)

เอกสารอ้างอิง

- ดัทเลียวาสูธาดา, ลลิตา เดชาวุธ, นันทวัน ใจกล้า, และ สายใจ จารุจิตร. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้เกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังกับพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพในการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี*, 29(2), 48-59.
- ศิริเนตร สุขดี. (2560). การพัฒนารูปแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของกลุ่มเสี่ยงโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สายสุนี เจริญศิลป์. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองในผู้ป่วยความดันโลหิตสูง อำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์. (วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุธิดา เกษม. (2561). การรับรู้ และพฤติกรรมเสี่ยงต่อโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของประชาชนในตำบลคลองนิมมยาดรา อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ. สืบค้นจาก http://www.bca-abstract.ru.ac.th/AbstractPdf/2561-2-1_1564636924.pdf.
- อมรรัตน์ มานะวัฒนวงศ์, สุศักดิ์ ไชยสงค์, สุพล ลิ้มวัฒนานนท์, จุฬารักษ์ ลิ้มวัฒนานนท์, ภัฏจา ดิษยาธิคม, วลัยพร พัทธนกุล, และ วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร. (2560) ผู้ป่วยด้วย NCD มีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพอยู่ไม่น้อยแค่ไหน: รายงานจากการสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2558 *วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข*, 11(3), 345-354.
- อุทัย ยะวี และ มณฑนา สีเขียว. (2562). การใช้สื่อสังคมออนไลน์กับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในยูคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพปาก*, 8(1) มกราคม - มิถุนายน, 222-238. จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JLPRU/article/view/198457/138673>
- Parchachat. (2022). *สบด.เผยลงทะเบียนเข้าไทยจ่อ 4 แสนคน นครสวรรค์ ครองเตียงพุ่ง 60%*. Retrieved from <https://www.prachachat.net/general/news-930772>.
- Rogers, C. H., & Shive, J. W. (1932). Factors affecting the distribution of iron in plants. *Plant Physiology*, 7(2), 227.
- Rosenstock, I. M. (1974). The health belief model and preventive health behavior. *Health education monographs*, 2(4), 354-386.
- Tilden, V. P., & Weinert, C. (1987). Social support and the chronically ill individual. *The Nursing Clinics of North America*, 22(3), 613-620.
- WHO. (2021). *Noncommunicable diseases*. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/noncommunicable-diseases>.

02

การผลิตสื่อการสอนและประเมินผล เรื่องการศึกษาผลของแสงที่เปลี่ยนแปลงไป ในการถ่ายภาพบุคคลและภาพหุ่นนิ่ง เมื่อเลือก ใช้อุปกรณ์ประกอบไฟแฟลชต่างชนิดกัน¹

The Production and the Assessment of
Instructional Materials Regarding the
Effect of Changing Light in Portrait and
Still Life Photography, When Choosing
Different Light Shaping Tools

บทคัดย่อ

เทคโนโลยีทางการถ่ายภาพถูกพัฒนาให้เจริญรุดหน้าอย่างมาก จนกล้องและภาพถ่ายกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวกับการถ่ายภาพในยุคที่ข้อมูลข่าวสารมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการให้ทันสมัย เข้าใจง่ายและรวดเร็วขึ้น การวิจัยในครั้งนี้นำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชาภาพถ่ายบุคคล 1 มีเนื้อหาสำคัญเชื่อมต่อกับความรู้ทางการจัดแสงในสตูดิโอ ไปสู่เทคนิคขั้นสูงในการถ่ายภาพบุคคลและโฆษณา ผู้วิจัยจึงพัฒนาสื่อการสอนชิ้นใหม่จากสื่อการสอนเดิมที่เคยใช้ โดยนำหลักการเรียนรู้จากทฤษฎีของกาเย่ มาเป็นแนวทางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว และจดจำสิ่งที่เรียนได้นาน ขอบเขตการวิจัยกำหนดให้ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากการผลิตภาพถ่าย

¹ งานวิจัยนี้ ได้รับเงินสนับสนุนการวิจัย ประเภทเงินอุดหนุนทั่วไป (เงินรายได้) จากคณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ประจำปีงบประมาณ 2555

ต้นแบบ ที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของแสงในการถ่ายภาพบุคคลและภาพหุ่นนิ่ง ภายหลังจากการใส่อุปกรณ์ประกอบหน้าไฟแฟลชแล้ว จากนั้นจึงจัดเตรียมสไลด์ประกอบการบรรยาย ออกแบบและจัดสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้ประเมินผล และจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ผ่านโปรแกรม Zoom โดยใช้ตัวอย่างจากการทดลองเป็นภาพนิ่ง ประกอบเนื้อหา คำบรรยายที่เป็นสไลด์นำเสนอ โดยมีประชากรเป็นนักศึกษาสาขาการถ่ายภาพ และกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้ที่เคยเรียนวิชาจัดแสงเบื้องต้นมาแล้ว จำนวน 35 คน ภายหลังกระบวนการสอนเสร็จสมบูรณ์ ผู้เรียนทั้งหมดตอบแบบสอบถาม ประเมินความพึงพอใจตามขั้นตอนทฤษฎีของ กายาเย ผลการประเมินส่วนใหญ่อยู่ที่เห็นด้วยมากที่สุด จึงสรุปได้ว่า แนวทางในการพัฒนาสื่อ และวิธีการสอนสำหรับการวิจัยครั้งนี้ มีความเหมาะสมกับผู้เรียนทั้งในเรื่องเนื้อหาและวิธี ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับการจัดแสงได้อย่างชัดเจนและเป็นขั้นตอน นำไปต่อยอดสู่การเรียนรู้ในวิชาขั้นสูง และยังสามารถพัฒนาเป็นสื่อการสอนแบบแอปพลิเคชันที่ทันสมัยได้

คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตร การถ่ายภาพบุคคล
การจัดแสงในสตูดิโอ สื่อการสอน ไฟแฟลช

Abstract

Photographic technology has developed considerably in the modern era of constant innovations, as photography educational course concepts and methods require updating to remain comprehensive and efficient. This research examined links between knowledge about studio lighting with advanced portrait and advertising techniques. The goal is to help formulate guidelines for teaching and learning about portrait photography. New teaching media were developed, based on extent traditional procedures by following Gagne's model of instructional design to create a learning process for quickly understanding and permanently retaining new lessons.

The research scope covered step-by-step issues, such as prototype photographic production showing portrait light alterations and still life after attaching accessories to the front of flash lighting, preparing lecture presentations, designing questionnaires for evaluation, and managing online teaching by Zoom with experimental still images

as samples combined with narrative contents as slide presentations. 35 samples were photography students chosen by targeted sampling who had studied lighting theory fundamentals. After the teaching process and questionnaire were completed, satisfaction was assessed according to Gagne's theory. Most assessment results were at a highest favorable level. These findings suggest that guidelines for developing media and teaching approaches should be suitable for learners in content and methodically, helping students to understand lighting clearly. This step-by- step process may lead to further advanced learning and be developed into teaching media modern applications (apps).

Keywords : Curriculum development, Portrait photography, Studio lighting, Instructional material, Flash

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีทางการถ่ายภาพถูกพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วมาก ทำให้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายภาพกลายเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมมากขึ้นตามไปด้วย ทั้งในภาคการศึกษาดังแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา สายพื้นฐานอาชีพตลอดจนการศึกษาด้วยตนเอง หลายมหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรเฉพาะเกี่ยวกับการถ่ายภาพ และในบางคณะได้บรรจุวิชาการถ่ายภาพไว้เป็นวิชาบังคับของหลักสูตร เนื่องจากเป็นความรู้พื้นฐานของหมวดการศึกษาทางสื่อสารมวลชน และเป็นกลุ่มสาขาอาชีพที่ยังเป็นที่ต้องการของตลาดอยู่มาก

การออกแบบหลักสูตรสาขาการถ่ายภาพ จึงมุ่งเน้นให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างวิชาอย่างเป็นระบบ เริ่มจากวิชาพื้นฐานการถ่ายภาพ วิชาการจัดแสง วิชาถ่ายภาพบุคคล วิชาภาพถ่ายดิจิทัล 1 - 3 วิชาภาพถ่ายโฆษณา วิชาภาพถ่ายแฟชั่น ไปจนถึงโครงการพิเศษและศิลปนิพนธ์ทางการถ่ายภาพ โดยเฉพาะวิชาการถ่ายภาพบุคคลและวิชาการถ่ายภาพบุคคล ที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดแสงในสตูดิโอ การควบคุมแสงแฟลชเพื่อสื่ออารมณ์และความหมาย ดังนั้นการปูพื้นฐานความรู้ที่ดี จะทำให้ผู้เรียนพัฒนาความคิดและทักษะเพื่อการเรียนรู้ขั้นต่อไปได้ (“ข้อมูลหลักสูตร,” 2565)

ในฐานะที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการสอนวิชาถ่ายภาพมากกว่า 20 ปี ได้เห็นปัญหาของผู้เรียนที่เกิดขึ้นจากการไม่มีตำราหรือข้อมูลที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเลือกอุปกรณ์ประกอบหน้าไฟแฟลชให้เหมาะสมกับการใช้งาน ทั้งนี้จากการสังเกตและวิเคราะห์ของผู้วิจัย

พบว่าหัวข้อนี้มีรายละเอียดมาก มีประเด็นปัญหาที่หลากหลาย ตลอดจนการสังเกตคุณลักษณะทั่วไปของแสงแฟลช ทำได้ยากด้วยตาเปล่า ซึ่งผู้วิจัยได้เคยลองปรับเปลี่ยนวิธีการสอนในทุกภาคการศึกษา ทั้งการสาธิตโดยตรงในชั้นเรียน หรือให้นักศึกษาออกไปปฏิบัติเองและนำเสนอผลการวิเคราะห์ แต่ก็พบว่ายังมีปัญหาจากข้อจำกัดที่ต่างกัน

จากแนวทางการปฏิรูปการศึกษาโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะพึงประสงค์ให้กับผู้เรียน อันได้แก่ การเป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรม มีค่านิยมที่ดีงาม และเป็นนักคิดที่ดีเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและสามารถแข่งขันได้กับนานาชาติในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีไปสู่ความไร้พรมแดน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและเป็นผู้ที่รักการเรียนรู้ สามารถวิเคราะห์แก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้กับชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) จากปัญหาและแนวทางดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้นำมาปรับใช้ในการจัดทำสื่อการสอนในวิชาภาพถ่ายบุคคล 1 เรื่อง การศึกษาผลของแสงที่เปลี่ยนแปลงไปในการถ่ายภาพบุคคลและภาพหุ่นนิ่ง เมื่อเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบแฟลชต่างชนิดกัน รวมถึงการประเมินผลด้วยแบบสอบถามจากประชากรและกลุ่มเป้าหมายจำนวน 35 คน โดยสื่อการสอนนี้จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้รวดเร็วขึ้น ง่ายต่อการเข้าถึงและปฏิบัติ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองแม้ไม่มีอุปกรณ์แฟลชหรือไม่ได้อยู่ในชั้นเรียน ทั้งยังสามารถนำไปต่อยอด ดัดแปลงรูปแบบให้เป็นสื่อที่ทันสมัยและน่าสนใจ สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดให้กับบุคคลภายนอกและชุมชนที่สนใจ อันเป็นการสนับสนุนสังคมได้ในอีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบวิธีการใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม และเข้าใจง่ายในเรื่องคุณลักษณะของแสง
2. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการจัดแสงถ่ายภาพบุคคลเบื้องต้น
3. เพื่อใช้ประเมินสื่อการสอนที่ผลิตขึ้นในรายวิชาภาพถ่ายบุคคล 1

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นหลักการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย ตามแนวคิดของกายี

ถึงแม้ว่าแสงจะเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่ในการพัฒนาการเรียนรู้ต้องอาศัยทักษะการสังเกตเข้ามาช่วยด้วย ในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกใช้แสงแฟลชที่ไม่ได้เป็นแสงต่อเนื่อง จึงทำให้ยากถ้าเลือกใช้วิธีการเปรียบเทียบกับตาเปล่า การให้ผู้เรียนฝึกสังเกตวิเคราะห์และประมวลผลแสงในภาพถ่ายที่ได้จากการทดลองจึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม

สมและเห็นผลชัดกว่า เพราะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้ง่าย และสร้างการจดจำได้นานกว่า

ผู้วิจัยได้อ้างอิงหนังสือรูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย ของทิตนา เขมเมณี (2554: 12) ในส่วนที่กล่าวถึงรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย่ (Gagne, 1985: 70-90) ว่า ทฤษฎีเงื่อนไขการเรียนรู้ (Conditions of Learning) ประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ คือ ทฤษฎีของการเรียนรู้ และทฤษฎีของการจัดการเรียนการสอน โดยทฤษฎีของการเรียนรู้ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วนคือ

1. ผลการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่แสดงออกมาทางด้านความสามารถมีอยู่ 5 ประเภท คือ ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills) ที่แสดงให้เห็นในรูปแบบของ การจำแนกแยกแยะ การสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎ การสร้างกระบวนการหรือกฎขั้นสูง ทักษะต่อมาคือ กลวิธีในการเรียนรู้ (Cognitive Strategy) สมรรถภาพในการเรียนรู้ข้อเท็จจริง (Verbal Information) ทักษะการเคลื่อนไหว (Motor Skills) และเจตคติ (Attitudes)

2. กระบวนการเรียนรู้และจดจำของมนุษย์ ที่มีการจัดการกับข้อมูลที่อยู่ในสมอง โดยจะพิจารณาเลือกจัดการกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยอาศัยข้อมูลที่จัดเก็บไว้ ในขณะที่เกิดกระบวนการจัดการข้อมูลภายในสมอง เหตุการณ์หรือปัจจัยภายนอก ก็มีผลในการส่งเสริมหรือยับยั้งกระบวนการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในได้ กาเย่จึงได้แนะนำว่า ควรมีการจัดสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ในแต่ละประเภท ที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน เพื่อจะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ภายในสมอง ด้วยการจัดสภาพการณ์ภายนอกให้เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ภายในของผู้เรียน

กาเย่ได้สร้างรูปแบบการเรียนการสอนเป็นลำดับขั้นตอน 9 ขั้น เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว และสามารถจดจำสิ่งที่เรียนได้นาน ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์ในการเรียนรู้เรื่องผลของการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของแสงที่มีต่อบุคคลและวัตถุ เมื่อเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบไฟแฟลชต่างชนิดกัน เพราะมีเนื้อหาที่จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนให้กับผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว เพื่อนำประยุกต์ใช้กับการจัดแสงในวิชาต่อเนื่องที่ต้องการทักษะการจัดแสงในระดับที่สูงขึ้น

การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดของกาเย่

ผู้วิจัยได้ดัดแปลงทฤษฎีของกาเย่ โดยแบ่งการเรียนการสอนเป็นลำดับขั้นตอนรวม 9 ขั้น ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การกระตุ้นและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เพื่อช่วยให้เปิดรับสิ่งเร้าและสิ่งที่จะเรียนรู้ได้ดี โดยผู้สอนจะนำเสนอตัวอย่างผลงานภาพถ่ายหุ่นนิ่ง ภาพถ่ายบุคคล ภาพถ่ายแพนที่ใส่ไฟแฟลชสตูดิโอของช่างภาพที่น่าสนใจ รวมถึงภาพเคลื่อนไหวที่จะแสดงขั้นตอน

และเบื้องหลังการถ่ายทำ เพื่อกระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนเกิดความต้องการเรียนรู้ในเทคนิควิธี และต้องการสร้างสรรค์ผลงานเหล่านั้นด้วยตนเอง

ขั้นที่ 2 การแจ้งวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้เรื่องผลของการใช้อุปกรณ์หน้าแฟลชให้ผู้เรียนได้ทราบ โดยจุดประสงค์ของการให้ดูสื่อการสอน เพื่อจะเตรียมให้ผู้เรียนเข้าใจในภาพรวมของวิธีการเปรียบเทียบแสงด้วยรูปแบบที่ช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น มองเห็นความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนขึ้น

ขั้นที่ 3 การกระตุ้นให้ระลึกถึงความรู้เดิม เพื่อช่วยดึงข้อมูลเดิมจากหน่วยความจำในระยะยาวให้มาอยู่ในหน่วยความจำที่พร้อมใช้งาน (Working Memory) ซึ่งความรู้ดังกล่าวคือเรื่องคุณลักษณะของแสง 6 ประการที่ได้เรียนรู้ไปก่อนหน้านี้แล้วในวิชาการจัดแสง 1 เพื่อทวนพื้นฐานให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับองค์ความรู้เดิม เข้าใจหลักการ วิธีคิดในการประเมินผลที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนขึ้น

ขั้นที่ 4 การนำเสนอสิ่งเร้าหรือเนื้อหาสาระใหม่ โดยนำเสนอภาพรวมของภาพถ่ายในสื่อการสอนที่มีความแตกต่างและหลากหลายอันเนื่องมาจากการใช้อุปกรณ์ประกอบไฟแฟลชต่างชนิดกัน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและต้องการเรียนรู้ยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 5 การให้แนวการเรียนรู้หรือจัดระบบข้อมูลให้มีความหมาย โดยแนะนำหลักการวิธีการวิเคราะห์ภาพถ่ายเพื่อให้เห็นผลความแตกต่างของแสง จากการเปลี่ยนอุปกรณ์ประกอบหน้าแฟลช ด้วยการจัดแนวความคิดอย่างเป็นระบบ หมวดย่อย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจเนื้อหาสาระได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

ขั้นที่ 6 การกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถ ด้วยการสุ่มถามในชั้นเรียนเพื่อให้ลองแสดงความคิดเห็นวิเคราะห์ต่อผลที่ได้จากการสังเกต ตามแนวทางที่แนะนำไปก่อนหน้านี้ และให้ผู้เรียนได้นำข้อมูลและภาพถ่ายที่แสดงผลการทดลองเหล่านี้ไปสังเกต วิเคราะห์ และตอบคำถามเป็นรายบุคคล ซึ่งกระบวนการนี้จะช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสาระใหม่ที่ได้ที่เรียนรู้ เพื่อจะได้ทราบผลของการเรียนรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 7 การให้ข้อมูลป้อนกลับ โดยการกล่าวเสริม ให้ความรู้เพิ่มเติม ยกตัวอย่างให้เห็นเป็นภาพรวมแก่ผู้เรียนจากคำตอบที่ได้ เพื่อเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้และให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน

ขั้นที่ 8 การประเมินผลการแสดงออกของผู้เรียน โดยทำการประเมินภาพรวมจากคำตอบ และความคิดเห็นของผู้เรียน เพื่อจะได้ทราบว่าภาพทดสอบครั้งนี้ได้บรรลุผลตามจุดประสงค์มากน้อยเพียงใด

ขั้นที่ 9 การส่งเสริมความคงทนและการถ่ายโอนการเรียนรู้ โดยการให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาในการอธิบายหรือตอบคำถามจากภาพตัวอย่างที่เป็นภาพถ่ายโฆษณา

ภาพถ่ายบุคคลหรือภาพถ่ายแฟชันที่ให้อุ่นในขั้นแรก แล้วลองตอบคำถามว่าแต่ละภาพใช้อุปกรณ์ประกอบแฟลชอะไรบ้าง มีวิธีสังเกต วิธีคิดอย่างไรบ้าง ในการพิจารณาเลือกใช้อุปกรณ์หน้าไฟแฟลชแต่ละแบบ ซึ่งจะช่วยให้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนความรู้ผ่านการวิเคราะห์และสังเกตจากสถานการณ์ที่มีความหลากหลาย ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น สามารถถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่สถานการณ์ที่แตกต่างได้

ดังนั้นการออกแบบการเรียนรู้ตามขั้นตอนทั้ง 9 ขั้นนี้ จะช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และจดจำของผู้เรียนในเรื่องของความเข้าใจในผลที่เกิดขึ้นของแสงจากการเปลี่ยนอุปกรณ์หน้าแฟลชแบบต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ดังนั้นความคาดหวังคือการที่ผู้เรียนจะเรียนรู้สาระที่นำเสนอได้ชัดเจน รวดเร็ว และมีการจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้นาน อีกทั้งยังได้เพิ่มพูนทักษะการจัดระบบข้อมูล สร้างความหมายของข้อมูล รวมไปถึงการประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแสดงความสามารถของตนเองได้

คุณลักษณะของแสง 6 ประการ

เนื่องจากความหลากหลายในแง่มุมและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์แสง แต่ในที่นี้ผู้วิจัยได้เลือกแนวทางจากทฤษฎีและเอกสารการสอนที่ผู้วิจัยได้รับจากการศึกษาวิชาทฤษฎีการจัดแสง (Lighting Theory) ในหลักสูตรการถ่ายภาพ ที่สถาบัน Brooks Institute of Photography , Santa Barbara , California (1997) และจากหนังสือ Light Science & Magic , An Introduction to Photographic lighting ของ Fil Hunter (2021) มาเป็นหลักในการวิเคราะห์แสง โดยสรุปใจความหลักได้ดังนี้

การวิเคราะห์แสงสามารถศึกษาได้จากการแบ่งคุณลักษณะออกเป็น 6 ข้อ โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือ Formative เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อได้ถ่ายภาพไปแล้วจะประกอบด้วย

1. **ทิศทางของแสง (Light Direction)** โดยทิศทางของแหล่งแสงที่มีต่อวัตถุ จะให้ผลทางกายภาพคือช่วยให้มองเห็นข้อมูล และรายละเอียดของวัตถุนั้น ๆ ช่วยทำให้เห็นส่วนไหนของวัตถุอยู่ในความสว่าง ส่วนใดอยู่ในเงามืด ทิศทางของแสงที่เหมาะสมจะช่วยบอกมิติ ปริมาตร ช่วงเวลา สภาพบรรยากาศในภาพให้ผู้ชมได้เห็น ในส่วนผลทางจิตภาพก็จะช่วยสร้างสรรค์อารมณ์ความรู้สึกในภาพให้ผู้ชมได้คิดคล้ายตาม

ในการถ่ายภาพ ทิศทางของแสงเป็นสิ่งที่สำคัญ จึงต้องมีการระบุทิศทางให้ชัดเจนและแม่นยำ เพื่อจะได้ใช้อ้างอิงในการศึกษาหรือผลิตซ้ำ ในที่นี้จะอ้างอิงพิสัยตามองศาทางเรขาคณิตที่ทำมุมกับวัตถุหรือแบบ คือ 0 – 180 องศา โดยระบุความสูงของแหล่งแสงที่เปรียบเทียบกับวัตถุหรือแบบ เพื่อความชัดเจนในการอ้างอิง

2. **แสงแข็ง (Specular Lighting)** การเกิดของแสงแข็งจะมาจากแหล่งแสงที่ให้คอนทราสต์สูง โดยการสังเกตจากขอบของเงา ไม่มีแสงเข้ามาในบริเวณเงา นั้นจะทำให้ขอบของเงาตกทอดนั้นคมและเห็นได้ชัด ที่เรียกว่า เงาแข็ง (Hard Shadow) กล่าวโดยนัย แหล่งแสงที่ให้คอนทราสต์สูงก็คือแสงแข็งนั่นเอง ตัวอย่างของแสงแข็ง ได้แก่ แสงอาทิตย์ที่ไม่มีเมฆบัง แสงไฟสปอตไลท์ แสงที่สะท้อนจากวัตถุมันเงา และแหล่งแสงที่ไม่มีสิ่งใดปิดกั้น โดยอุปกรณ์ติดหน้าไฟแฟลชประเภทที่ให้แสงแข็ง ได้แก่ โคมสะท้อนแสง (Reflector Dishes) และสนูท (Snoot)

3. **แสงนุ่ม (Diffused Lighting)** เป็นการจำแนกแสงที่มีลักษณะตรงข้ามแสงแข็ง โดยมักเกิดจากแหล่งแสงประเภทที่ถูกปิดกั้น กรอง หรือสะท้อน เช่น แสงอาทิตย์ที่มีเมฆบัง แสงที่ส่องผ่านชั้นเมฆจะถูกทำให้เกิดการตกกระแทบที่แตกต่างนุ่ม ดังนั้นก็จะกลายเป็นแหล่งแสงที่ให้คอนทราสต์ต่ำหรือแสงนุ่มนั่นเอง ตัวอย่างอุปกรณ์ติดหน้าไฟแฟลชประเภทที่ให้แสงนุ่ม ได้แก่ ซอฟต์บ็อกซ์ รวม ที่มีทั้งชนิดร่มทะเลและร่มสะท้อน ส่วนตัวอย่างที่เป็นแสงธรรมชาติได้แก่ แสงที่ส่องผ่านผ้าม่านโปร่ง โดยลักษณะแสงจะมีเงาตกทอดที่มีขอบไม่ชัดเจน มีน้ำหนักของเงาที่ไม่เข้ม และมีคอนทราสต์ต่ำ อันเป็นลักษณะทางกายภาพที่ใช้พิจารณาการเลือกใช้อุปกรณ์หน้าไฟแฟลช เพื่อให้ได้ผลของภาพถ่ายที่ตรงกับความต้องการ

กลุ่มที่ 2 คือ Comparative เป็นกลุ่มที่สามารถเปลี่ยนแปลงค่าได้ หลังจากการถ่ายรูปไปแล้ว จะประกอบด้วย

4. **ค่าความสว่าง (Brightness)** สำหรับการถ่ายภาพคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่สำคัญของแหล่งแสง คือ ค่าความสว่าง แสงที่สว่างกว่ามักจะเป็นแสงที่ดีกว่าเสมอ โดยการประเมินค่าความสว่างของแสงทางกายภาพ จะใช้เครื่องวัดแสงเป็นตัวประเมินว่าค่าของแสงในภาพ (Exposure) จะมีค่าแสงที่สว่างไป (Over Exposure) ค่าแสงที่พอดี (Normal Exposure) หรือค่าแสงที่มืดไป (Under Exposure) โดยการประเมินค่าแสงในการวิจัยนี้ มีผลเกี่ยวข้องกับการสูญเสียแสงจากการใช้อุปกรณ์ติดหน้าไฟแฟลชที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้ภาพที่ออกมาสว่างตามปกติหรือค่อนข้างมืดเท่านั้น

5. **ค่าความเปรียบต่าง (Contrast)** เป็นค่าที่เกิดการเปรียบเทียบความแตกต่างของส่วนมืดและส่วนสว่างของวัตถุในภาพ โดยใช้เครื่องวัดแสงหรือการสังเกต วัดผลออกมาเป็นสัดส่วนที่เรียกว่า เรโซ (Ratio) (London et al, 2016) โดยที่ค่าความเปรียบต่างนี้จะแปรผันโดยตรงกับคุณลักษณะ 2 ประการแรก คือ แสงแข็งและแสงนุ่ม ดังนั้นการเลือกใช้อุปกรณ์หน้าไฟแฟลชที่แตกต่างจึงมีผลโดยตรงกับค่าความเปรียบต่างอย่างมีนัยสำคัญ แหล่งแสงที่ให้คอนทราสต์สูง เกิดขึ้นจากการที่ลำแสงทั้งหมดตกกระทบบัววัตถุในมุมและองศาที่ใกล้เคียงกัน ค่าความเปรียบต่างที่ไม่เท่ากัน สามารถสร้างอารมณ์และความรู้สึกในทิศทางที่แตกต่าง

ต่างกันไป จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้เป็นตัวแปรในการวิจัยในครั้งนี้

6. **โทนสี (Colors)** ในการวิเคราะห์แสงถือเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะนอกจากจะช่วยบ่งบอกสภาพของแหล่งแสง ว่าเกิดขึ้นจากแหล่งแสงประเภทไหน ในช่วงเวลาใดแล้ว ยังช่วยสร้างสรรค์ อารมณ์และความรู้สึกและร่วมสร้างความเป็นศิลปะให้กับภาพถ่ายอีกด้วย สีทางการถ่ายภาพมีการแบ่งออกเป็น 3 โทน คือ สีโทนอุ่น (Warm Tone) สีโทนปกติ (Neutral Tone) และสีโทนเย็น (Cool Tone)

ไฟแฟลชสตูดิโอและอุปกรณ์ประกอบหน้าไฟแบบต่าง ๆ

1. **ไฟแฟลชสตูดิโอ** เป็นแหล่งแสงอิเล็กทรอนิกส์ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น ให้แสงแบบไม่ต่อเนื่อง มีให้เลือกใช้หลากหลายแบบ ทั้งรูปร่าง ขนาดและสี โดยปกติจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ พาวเวอร์แพคและหัวไฟ (Power Pack and Head) และหัวไฟเดี่ยว (Monolight) โดยพาวเวอร์แพคและหัวไฟ จะมาเป็น 2 ส่วน แยกเป็นพาวเวอร์แพคและหัวไฟตั้งแต่ 1 หัวขึ้นไป โดยเชื่อมต่อพลังไฟฟ้าจากปลั๊กที่อยู่ที่พาวเวอร์แพค โดยที่ตัวแพคจะทำหน้าที่เป็นสมองกล และตัวจ่ายพลังไฟฟ้าให้กับหัวไฟแฟลชที่เชื่อมต่ออยู่ แบบนี้มีจุดเด่นอยู่ที่สามารถให้พลังแฟลชได้มากกว่าแฟลชประเภทหัวไฟเดี่ยว ส่วนหัวไฟเดี่ยวจะมาในรูปของไฟแฟลชดวงเดียว อาจจะให้พลังไฟที่น้อยกว่าแบบแรก แต่ก็ให้อิสระในการควบคุมและใช้งานได้ง่ายกว่า (Gatcum , 2014) ไฟแฟลชสตูดิโอเป็นอุปกรณ์ที่นิยมของช่างภาพมืออาชีพในการจัดแสงเพื่อถ่ายภาพตามความหลากหลายของวัตถุและจุดประสงค์ที่ใช้ เนื่องจากใช้งานง่าย สะดวก และมีประสิทธิภาพสูงตามเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงเป็นอุปกรณ์หลักที่จะใช้ในการทดลองเพื่อเปรียบเทียบผลของแสงในครั้งนี้

รูปที่ 1 ภาพแสดงประเภทของไฟแฟลชสตูดิโอ 2 แบบ คือ พาวเวอร์แพค และหัวไฟเดี่ยว เรียงจากซ้ายไปขวา ที่มา : <https://profoto.com/us>, 2022

2. **อุปกรณ์ประกอบหน้าไฟแฟลช (Light Shaping Tools)** เป็นอุปกรณ์เสริมที่ใส่หน้าไฟแฟลชสตูดิโอเพื่อดัดแปลงแสงแฟลชให้เปลี่ยนคุณลักษณะและปรับแสงแฟลชให้มีความหลากหลายในการนำไปปรับใช้กับการถ่ายภาพทุกแบบได้ เช่น เปลี่ยนขนาดการกระจายของแหล่งแสง เปลี่ยนแสงแข็งเป็นแสงนุ่ม เปลี่ยนสีของแสง เปลี่ยนคอนทราสต์ได้เป็นต้น โดยทั่วไปหลักการเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบหน้าไฟแฟลชที่มีหลากหลาย จะมีแนวคิดที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลของแสงที่มีต่อวัตถุในภาพภายหลังใส่อุปกรณ์นั้น การสังเกตผลลัพธ์ของแสงจากการใช้อุปกรณ์หน้าไฟแฟลชที่ต่างกัน จึงมีความสำคัญในการช่วยให้ช่างภาพเกิดความเข้าใจ และตัดสินใจเลือกอุปกรณ์ได้ถูกต้องและเหมาะสมกับงาน ซึ่งเป็นเป้าประสงค์หลักในการออกแบบสื่อการสอนในครั้งนี้ ในที่นี้จะแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1 **โดมสะท้อนแสง (Reflector Dishes)** เป็นอุปกรณ์ประกอบหน้าไฟแฟลชที่นิยมใช้เป็นอุปกรณ์เสริมชนิดแรก ช่วยควบคุมแสงให้มีทิศทาง ไม่หลุดร่วออกไปยังบริเวณที่ไม่ต้องการ ตัวโดมสะท้อนแสงมีหลากหลายขนาด รูปทรง และผิวสัมผัส โดยให้ขอบเขตของการกระจายแสงที่ต่างกัน ตั้งแต่กว้างจนถึงแคบ (Hince, 2011) ในบางครั้งจะมีการใส่อุปกรณ์เสริมเพิ่มเข้าไปในโดมสะท้อนแสง เช่น รั้วผึ้ง (Grid) ที่ช่วยลดการกระจายแสงและทำให้แสงนุ่มนวลขึ้น หรือ สนูท (Snoot) ที่ช่วยจำกัดพื้นที่การตกกระทบของแสงโดยที่แสงยังมีความแข็งแรงอยู่
- 2.2 **ซอฟต์บ็อกซ์ (Softbox)** เป็นกลุ่มอุปกรณ์หน้าไฟแฟลชที่ให้แสงนุ่ม มีหลายขนาดและรูปทรงให้เลือกใช้ตามจุดประสงค์ เช่น สีเหลี่ยมจัตุรัส สีเหลี่ยมผืนผ้า หรือแปดเหลี่ยม โดยพื้นผิวภายในมักจะเป็นสีขาวหรือสีเงิน และมีผ้าสีขาวโปร่งแสงคลุมทับอีกรอบ เพื่อให้เปลี่ยนแสงให้นุ่มขึ้น (Hince, 2011) นิยมใช้กันมากกับการถ่ายรูบุคคลเพราะให้แสงที่สวยงาม
- 2.3 **ร่ม (Umbrella)** เป็นกลุ่มอุปกรณ์หน้าไฟแฟลชที่ใช้งานได้สะดวกรวดเร็วที่สุด ช่วยทำให้แสงนุ่มขึ้น โดยใช้หลักการกรองแสงหรือสะท้อนแสง สามารถจัดทิศทางแสงเข้าหาวัตถุโดยตรงแบบร่มทะเลหรือจะทำการสะท้อนแสงก็ได้ ร่มมีความแตกต่างกันในเรื่องของขนาด พื้นผิว และวัสดุ ที่จะให้ผลของแสงแปรผันตามปัจจัยดังกล่าว

รูปที่ 2 ภาพแสดงอุปกรณ์หน้าไฟแฟลช (Light Shaping Tools) 3 กลุ่มที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ โคมสะท้อนแสง ซอฟต์บ็อกซ์ และร่ม เรียงตามลำดับจากซ้ายไปขวา ที่มา : <https://profoto.com/us, 2022>

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่ประกอบด้วยโครงการย่อย 2 โครงการ ที่ผสมการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Practice based research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

- การวิจัยเชิงปฏิบัติ เป็นการผลิตสื่อการสอนเรื่องการศึกษาผลของแสงที่เปลี่ยนแปลงไปในการถ่ายภาพบุคคลและภาพหุ่นนิ่ง เมื่อเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบแฟลชต่างชนิดกัน ซึ่งเป็นการพัฒนามาจากเอกสารการสอนในวิชา Lighting Theory1 ของ Brooks Institute of Photography , Santa Barbara, California (1997) และหนังสือ Light Science & Magic , An Introduction to Photographic lighting ของ Fil Hunter (2021) เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนตำราอ้างอิงที่มีตัวอย่างและภาพประกอบที่ชัดเจน ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของแสงในการใช้อุปกรณ์ประกอบแฟลชที่ต่างกัน โดยจัดทำเป็นสไลด์ประกอบการบรรยายจำนวน 130 หน้า ด้วยจุดประสงค์ที่จะสร้างสื่อการสอนที่ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาได้ง่ายและรวดเร็ว สามารถจดจำไปได้นานและมีการนำไปใช้ต่อยอดในรายวิชาอื่นได้
- การวิจัยเชิงปริมาณ โดยสื่อการสอนที่ผลิตขึ้นจะถูกประเมินด้วยแบบสอบถามจากผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย 9 ขั้นตอนการเรียนรู้ที่เน้นหลักการพัฒนาด้านพุทธิพิสัยตามแนวคิดของกาเย่ และสรุปออกมาเป็นค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย : งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยกำหนดประชากรไว้ เป็นนักศึกษาสาขาการถ่ายภาพ และกลุ่มเป้าหมายคือผู้ที่ได้เรียนวิชาการจัดแสงเบื้องต้นมาแล้ว จำนวน 35 คน

2. สื่อการสอน : ในสื่อการสอนชุดนี้จะนำเสนอแบบออนไลน์ โดยประกอบด้วยภาพตัวอย่างของภาพถ่ายโฆษณา แฟชั่น และภาพบุคคลรวมถึงคลิปเบื้องหลังการถ่ายทำ ที่ได้ัดมาเพื่อสร้างความน่าสนใจให้ผู้เรียน และสไลด์ภาพประกอบคำบรรยายจำนวน 2 ชุด ชุดแรกจะเป็นเรื่องของคุณลักษณะของแสง 6 ประการ โดยเป็นการทบทวนความรู้ที่เคยเรียนมา ชุดที่ 2 จะเป็นสไลด์เรื่อง ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของแสง ที่มีผลต่อบุคคลและวัตถุ เมื่อเลือกใช้อุปกรณ์ไฟแฟลชต่างชนิดกัน โดยผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มของอุปกรณ์ติดหน้าแฟลชเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มร่ม (Umbrella) กลุ่มซอฟต์บ็อกซ์ (Softbox) และโคมสะท้อนแสง (Reflector Dish) และยกตัวอย่างตามอุปกรณ์กลุ่มละ 6 ชนิด รวมทั้งหมด 18 ชนิด สาเหตุที่ใช้การนำเสนอภาพถ่ายประกอบการบรรยายเพราะการสอนแบบบรรยายโดยทั่วไปจะได้ผลดีในแง่ที่จะให้ข้อมูลความรู้และความคิดกับผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว ชัดเจนและตรงประเด็น (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2529) โดยเลือกรูปแบบเป็นการบรรยายเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Method) คือนำเรื่องที่เกี่ยข้องหรือใกล้เคียงกัน 2-3 เรื่องมาเปรียบเทียบกันแล้วบรรยายด้วยการเปรียบเทียบกันในเรื่องเช่นเดียวกัน โดยให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นด้วย (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2563)

3. วิธีประเมินผล : ผู้วิจัยได้นัดหมายกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 35 คน โดยไม่ได้แบ่งกลุ่ม เพื่อทดสอบสื่อการสอนที่ผลิตขึ้น โดยผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการสอนออนไลน์ผ่าน Zoom เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ 2565 โดยใช้เวลาในการสอนทั้งหมด 2 ชั่วโมง ภายหลังจากการสอนผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวัดผลการวิจัย โดยจัดทำแบบสอบถามออนไลน์เพื่อสะดวกต่อการจัดเก็บข้อมูล และเป็นการรักษาระยะห่างตามมาตรการการควบคุมโรคโควิด 19 เนื้อหาของแบบสอบถามจะเป็นการประเมินสื่อที่สอนและวิธีการสอนของผู้วิจัย ที่ดัดแปลงมาจากหลักการเรียนรู้ทั้ง 9 ข้อ ของกาเย ว่าได้ผลเช่นไร

ลักษณะของแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (เพศ อายุ การศึกษา) โดยใช้ลักษณะแบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 การประเมินสื่อการสอนและวิธีการสอนของผู้วิจัย โดยใช้ลักษณะแบบสอบถามแบบประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักการประเมินเป็น 5 ระดับตามวิธีการของลิเคิร์ต (Likert) จากนั้นยที่สุดจนถึงมากที่สุด และประเมินด้วยค่าเฉลี่ย (Mean)

ขั้นตอนการจัดทำสื่อการสอน

การจัดทำสื่อการสอนครั้งนี้ ได้ปรับปรุงรูปแบบและวิธีการมาจากสื่อการสอนเดิมในวิชาภาพถ่ายบุคคล 1 ที่ผู้วิจัยเคยจัดทำและใช้สอนมาแล้วหลายครั้ง โดยเป็นการพัฒนาจากเอกสารการสอนในวิชา Lighting Theory¹ ของ Brooks Institute of Photography, Santa Barbara, California (1997) และหนังสือ Light Science & Magic, An Introduction to Photographic lighting ของ Fil Hunter (2021) โดยขอสรุปปัญหาและแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขดังนี้

- ในช่วงแรกไฟแฟลชและอุปกรณ์มีจำนวนไม่เพียงพอ เพราะเป็นครุภัณฑ์ที่มีราคาสูง ทำให้ไม่สามารถจัดหาอุปกรณ์ที่มีคุณภาพและความหลากหลายมาสาธิตในชั้นเรียนได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แก้ไขปัญหานี้ด้วยการขอความอนุเคราะห์จากตัวแทนจำหน่ายไฟแฟลชและอุปกรณ์ ซึ่งก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ติดปัญหาที่ต้องพนักศึกษามาศึกษาในชั้นเรียนทั้งหมดไปดูการสาธิตที่สตูดิโอของตัวแทนจำหน่ายทุก ๆ ปี ทำให้เกิดความยุ่งยากและไม่สะดวกในการจัดการ
- ต่อมาทางสาขาวิชาได้งบประมาณในการจัดซื้อครุภัณฑ์ที่เป็นไฟแฟลชเพิ่มขึ้น ทำให้มีอุปกรณ์เพียงพอมากขึ้น ผู้วิจัยเลยปรับเปลี่ยนให้ผู้เรียนได้ไปทดลองปฏิบัติการถ่ายภาพด้วยตนเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่ตั้งใจปฏิบัติตามอย่างจริงจัง ไม่ละเอียด รอบคอบ ทำให้ได้ผลการเรียนรู้ไม่ถูกต้อง เสียเวลาในการปฏิบัติโดยไม่เกิดประโยชน์
- เกิดปัญหาการระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้การเรียนการสอนทั้งหมดต้องออนไลน์ ผู้วิจัยลองให้ผู้เรียนได้สร้างอุปกรณ์หน้าไฟแฟลชขึ้นใช้เองตามอุปกรณ์ที่หาได้ แล้วทดลองปฏิบัติการถ่ายภาพพร้อมวีดิโอ แต่ภาพรวมจากผลงานที่ได้รับอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน ไม่สามารถประเมินคุณภาพได้ เนื่องจากข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป
- จากปัญหาที่เคยประสบมา ทำให้ผู้วิจัยคิดว่าควรปรับเปลี่ยนวิธีการสอนในเรื่องผลของการเปลี่ยนแปลงของแสงที่มีต่อการถ่ายภาพบุคคลและวัตถุนี้ ให้เข้าใจง่าย และควบคุมคุณภาพได้ดีขึ้น จึงได้จัดทำชุดของภาพถ่ายเปรียบเทียบอุปกรณ์ติดหน้าแฟลชเหล่านี้ โดยควบคุมการผลิตที่ได้มาตรฐาน ใช้คณะทำงานที่มีความชำนาญ เพื่อนำภาพถ่ายชุดนี้มาเป็นภาพต้นแบบ ทั้งเป็นแนวทางปฏิบัติในการทำงาน หรือใช้ภาพในสื่อการสอนเพื่อให้ผู้เรียนนำไปวิเคราะห์ผลโดยตรงเลยก็ได้

ชุดภาพถ่ายนี้ จัดทำขึ้นโดยอ้างอิงจากแบบฝึกหัดในชั้นเรียนวิชาทฤษฎีการจัดแสง 1 (Lighting Theory 1, 1997) ในหัวข้อ Blue Sphere ที่ผู้วิจัยได้เรียนรู้มา ในสถาบัน Brooks institute of Photography เมือง Santa Barbara อันมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทดสอบคุณลักษณะ

ของแสงในสภาพที่หลากหลาย โดยมีทั้งบุคคลและสิ่งของที่มีผิวสัมผัสที่แตกต่างอยู่ในฉากเดียวกัน แต่เปลี่ยนสภาพแวดล้อมทั้งสถานที่และช่วงเวลา เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตเห็นถึงความสอดคล้องในเนื้อหา โดยปรับเปลี่ยนตัวแปรเรื่องสถานที่และเวลาเป็นความหลากหลายของอุปกรณ์ติดหน้าแฟลชแทน ใช้คุณลักษณะของแสงหลักทั้ง 6 ข้อ เช่น แสงแข็ง แสงนุ่ม ความสว่าง ความเปรียบต่าง มาเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้น โดยไม่ใช้เรื่องทิศทาง เนื่องจากกำหนดให้แฟลชตั้งอยู่ในทิศทางเดิม เพื่อสังเกตถึงความแตกต่างของแสงและเงาได้ง่ายและชัดเจนขึ้น ส่วนเรื่องโทนสี มีข้อจำกัดจากวัสดุที่ทำมาจากผ้าสีขาว ความร้อนจากแหล่งแสงทำให้เก่าและเหลือง เป็นโทนอุ่นอยู่แล้ว จึงไม่นำมาเป็นปัจจัยในการทดลอง

จากเนื้อหาที่ได้ ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการถ่ายทำ โดยจัดเตรียมอุปกรณ์ติดหน้าแฟลช 40 ชนิด ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้หลากหลายถึง 90 รูปแบบ พร้อมการจัดนางแบบ 1 คน ในฉากหลังสีเขียว เบื้องหน้ามีวัตถุผิวด้านและผิวมันวางเรียงราย เพื่อใช้เป็นจุดสังเกตความเปลี่ยนแปลง เช่น คอนทราสต์ แสงแข็ง แสงนุ่ม การกระจาย และการสะท้อนแสง โดยควบคุมให้ทิศทางและตำแหน่งของแหล่งแสงใกล้เคียงกันที่สุด เพื่อความแม่นยำของผลที่เกิดขึ้น โดยไม่มีการปรับชดเชยแสง เพื่อจะให้เห็นถึงค่าความเข้มของแสงที่เปลี่ยนไป จากการใช้อุปกรณ์หน้าแฟลชต่างชนิดกัน

เมื่อได้ภาพถ่ายทั้งหมดที่เกิดจากการเปลี่ยนอุปกรณ์ติดหน้าแฟลชแล้ว ได้นำมาจัดหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อความเข้าใจ จัดเตรียมเป็นสไลด์เพื่อใช้ในการสอน โดยใช้รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) อันเป็นความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไปมาใช้ (ทิตนา แจมมณี, 2554) โดยการวิจัยนี้จะเปรียบเทียบผลที่ได้จากอุปกรณ์ในหมวดเดียวกัน จำนวน 6 ชนิด เพื่อให้ได้ขนาดและรายละเอียดของรูปที่พอดีตามสัดส่วน ไม่เล็กเกินไป

เนื่องจากเนื้อหาการเปรียบเทียบอุปกรณ์หน้าไฟแฟลชมีความหลากหลายมาก ซึ่งต้องใช้เวลามากเช่นกัน แต่เพื่อให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และจดจำจึงควรจะแบ่งการนำเสนอออกเป็นหลายครั้ง โดยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลองแบ่งกลุ่มอุปกรณ์ติดหน้าแฟลชเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มร่วม (Umbrella) กลุ่มซอฟต์บ็อกซ์ (Softbox) และโดมสะท้อนแสง (Reflector Dish) และคัดเลือกอุปกรณ์ที่แตกต่างจากทั้ง 3 กลุ่ม ๆ ละ 6 ชนิด รวมทั้งหมด 18 ชนิด ตามรายละเอียดดังนี้

- กลุ่มของร่วม ได้แก่ Umbrella Giant สีเงิน, Umbrella Deep Silver ขนาดใหญ่, Umbrella Deep Silver ขนาดเล็ก, Umbrella Shallow Silver ขนาดกลาง, Umbrella Deep White ขนาดกลางและ Umbrella Translucent ขนาดใหญ่มาก
- กลุ่มของซอฟต์บ็อกซ์ ได้แก่ Octa Softbox ขนาด 5 ฟุต, Octa Softbox 4 ฟุต, Octa Softbox 4 ฟุต ใส่กริด, Softbox 4 x 6 ฟุต, Softbox 3 x 3 ฟุต, Softbox

1 x 6 ฟุต ใส่กริด

- กลุ่มของโคมสะท้อนแสง ได้แก่ Beauty Dish Silver, Beauty Dish White, Zoom Reflector, Zoom Reflector ใส่กริด 20 องศา, Zoom Reflector ใส่สนู้ท และ Disc Reflector

ประเด็นหลักที่จะนำมาพิจารณาเปรียบเทียบมี 3 หัวข้อคือ การกระจายแสงของแหล่งแสง ผลที่เกิดขึ้นต่อการถ่ายภาพวัตถุ และผลที่เกิดขึ้นต่อการถ่ายภาพบุคคล โดยจัดทำเป็นสื่อการสอนแบบสไลด์ที่เรียงลำดับเป็นขั้นตอน เพื่อให้เข้าใจง่าย ไม่สับสน มีการใช้ขนาดภาพทั้งเต็มและตัดส่วนเข้าไปเพื่อให้สังเกตผลของความเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ในส่วนสุดท้ายจะคลบรวมอุปกรณ์จำนวน 16 ชนิด ตามผลที่แตกต่างกันอย่างมา ไม่ยึดตามกลุ่มเดียวกัน เพื่อเน้นย้ำการเปรียบเทียบที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนวิธีการสอนนั้น จะใช้วิธีการบรรยาย (Lecture) ที่มีขั้นตอนการสอน ตั้งแต่การจัดเตรียมเนื้อหา และสื่อที่ใช้ประกอบการบรรยาย รวมถึงวิธีประเมินผล การเรียนรู้ การบรรยาย บอกเล่าเนื้อหาอย่างเป็นลำดับโดย ให้อ่าน หรือใช้คำถามสอดแทรกเป็นบางตอน มีการสรุปโยงประเด็นสำคัญทั้งหมด และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถาม แสดงความคิดเห็น ตลอดจนประเมินผลการเรียนรู้จากการสังเกต การใช้แบบทดสอบหรือสัมภาษณ์ ผู้เรียน (ชนธิป พรกุล, 2555) ตรงตามทฤษฎีการเรียนรู้ทั้ง 9 ขั้นตอนของกาเย่ ที่มุ่งหวังผลของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

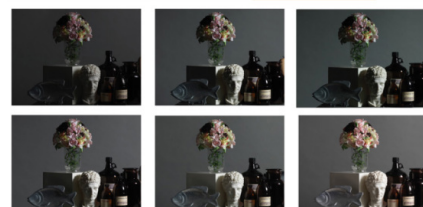
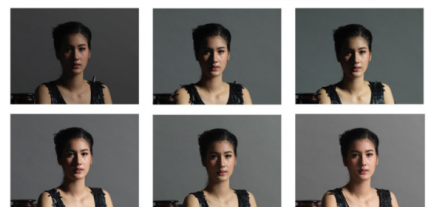

รูปที่ 3 ภาพตัวอย่างจากสไลด์สื่อการสอน

เพื่อแสดงอุปกรณ์หน้าไฟแฟลช (Light Shaping Tools) 3 กลุ่ม ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ที่มา : <https://profoto.com/us, 2022>

รูปที่ 4 ภาพตัวอย่างจากสไลด์สื่อการสอน
เพื่อแสดงวิธีการเปรียบเทียบอุปกรณ์ประกอบหน้าแฟลชทั้ง 3 กลุ่ม
ที่มา : ผู้วิจัย

ผลการวิจัย

การจัดสร้างแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์หลักเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ทั้งในเรื่องของรูปแบบและวิธีการสอน เนื้อหาของสื่อการสอนว่าช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม เกี่ยวกับผลของแสงแฟลชที่เปลี่ยนแปลง ในการถ่ายรูปบุคคลและวัตถุ เมื่อเลือกใช้อุปกรณ์ติดหน้าแฟลชที่ต่างชนิดกัน และสามารถนำไปปรับใช้ ถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่สถานการณ์ที่แตกต่างได้มากน้อยเพียงใด โดยจะประเมินผลและสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบสอบถาม ภายหลังจากที่ผู้เรียนได้รับการชมสื่อการสอนและการบรรยายทั้งหมดจนจบแล้ว โดยในช่วงแรกจะเป็นการถามข้อมูลทั่วไปเรื่อง เพศ และอายุ ของผู้เรียน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามออนไลน์ แสดงในตารางที่ 1 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 74.14 และเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 28.6

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับอายุของผู้ตอบแบบสอบถามออนไลน์ แสดงในตารางที่ 1 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 54.3 อายุระหว่าง 20 - 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 11.4 อายุระหว่าง 18 - 19 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.3 และไม่มีใครมีอายุน้อยกว่า 18 ปี

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านเพศและอายุ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	25	74.14
หญิง	10	28.6
ไม่ต้องการระบุ	-	-
อายุ		
ต่ำกว่า 18 ปี		
18-19 ปี	12	34.3
20-21 ปี	4	11.4
มากกว่า 21 ปี	19	54.3

และส่วนที่ 2 จะแบ่งคำถามออกเป็น 9 หัวข้อหลัก ตามลำดับขั้นตอนเกี่ยวกับรูปแบบการสอนที่ประยุกต์จากทฤษฎีของกาเย่

ผู้วิจัยใช้ Likert scale 1-5 โดย 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด และ 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด ซึ่งนำมาหาค่าเฉลี่ยสามารถนำมากำหนดช่วงคะแนนได้ ดังนี้

- 1.00-1.49 = เห็นด้วยน้อยที่สุด
- 1.50-2.49 = เห็นด้วยน้อย
- 2.50-3.49 = เห็นด้วยปานกลาง
- 3.50-4.49 = เห็นด้วยมาก
- 4.50-5.00 = เห็นด้วยมากที่สุด

ตารางที่ 2 แสดงคำถามในแบบสอบถามและผลการประเมินที่ได้

คำถาม	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ความหมาย
1.1 การกล่าวและนำเสนอเพื่อเข้าสู่บทเรียน ช่วยกระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนได้	4.48	0.56	เห็นด้วยมาก
1.2 การใช้ภาพถ่ายเป็นตัวอย่างนำเสนอการใช้ไฟแฟลช ช่วยกระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนได้	4.68	0.47	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.58	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
2.1 มีการแจ้งจุดประสงค์ให้ผู้เรียนทราบ	4.8	0.53	เห็นด้วยมากที่สุด
2.2 เนื้อหาของบทเรียน มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์	4.0	0.40	เห็นด้วยมาก
2.3 จุดประสงค์มีความชัดเจน เข้าใจง่าย	4.74	0.50	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.40	0.47	เห็นด้วยมาก
3.1 การทบทวนพื้นฐานเรื่องคุณลักษณะของแสง 6 ประการ สามารถทำให้จำเนื้อหาการเรียนที่ผ่านมาได้	4.71	0.45	เห็นด้วยมากที่สุด
3.2 การทบทวนพื้นฐานเรื่องคุณลักษณะของแสง 6 ประการ สามารถทำให้เข้าใจเนื้อหาใหม่ ได้ดีขึ้น	4.8	0.40	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.75	0.42	เห็นด้วยมากที่สุด
4.1 เนื้อหาการเรียนมีความน่าสนใจ ทำให้ต้องการเรียนรู้เพิ่มขึ้น	4.77	0.42	เห็นด้วยมากที่สุด
4.2 เนื้อหาเรียงลำดับจากง่ายไปยากได้อย่างเหมาะสม	4.62	0.64	เห็นด้วยมากที่สุด
4.3 Slide ที่นำเสนอเนื้อหา มีความแปลกใหม่ กระตุ้นให้เกิดความสนใจได้	4.28	0.82	เห็นด้วยมาก
4.4 ภาพประกอบมีความสวยงาม	4.57	0.65	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.56	0.63	เห็นด้วยมากที่สุด
5.1 เนื้อหาการเรียนเหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน	4.77	0.42	เห็นด้วยมากที่สุด
5.2 เนื้อหาการเรียนมีความชัดเจน เข้าใจได้ง่าย	4.6	0.69	เห็นด้วยมากที่สุด
5.3 เนื้อหาการเรียนสามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง	4.88	0.32	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.75	0.47	เห็นด้วยมากที่สุด
6.1 ผู้เรียนสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน	4.57	0.69	เห็นด้วยมากที่สุด
6.2 กิจกรรมระหว่างเรียน ช่วยส่งเสริมให้มีความกระตือรือร้นในชั้นเรียน	4.54	0.61	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.55	0.65	เห็นด้วยมากที่สุด

ตารางที่ 2 แสดงคำถามในแบบสอบถามและผลการประเมินที่ได้ (ต่อ)

คำถาม	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ความหมาย
7.1 มีการแจ้งโครงสร้างของเนื้อหาการเรียนที่ชัดเจน (เช่น มีกี่หัวข้อ, ใช้เวลาโดยรวมเท่าไร)	4.85	0.35	เห็นด้วยมากที่สุด
7.2 มีการแจ้งหัวข้อต่าง ๆ ของการเรียนตั้งแต่ต้นจนจบ	4.91	0.28	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.88	0.31	เห็นด้วยมากที่สุด
8.1 รูปแบบการประเมินผลการเรียนนี้ มีความเหมาะสมและสามารถใช้วัดผลได้	4.68	0.52	เห็นด้วยมากที่สุด
8.2 การประเมินผลการเรียนนี้ มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.82	0.38	เห็นด้วยมากที่สุด
8.3 การประเมินผลการเรียนนี้ มีความสอดคล้องกับเนื้อหาการเรียน	4.8	0.47	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.76	0.45	เห็นด้วยมากที่สุด
9.1 มีกิจกรรมที่สนับสนุนให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์	4.77	0.54	เห็นด้วยมากที่สุด
9.2 ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้จากการเรียนครั้งนี้ ไปใช้ในวิชาอื่น ๆ หรือการทำงานได้	4.88	0.32	เห็นด้วยมากที่สุด
9.3 ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากการเรียนนี้ไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นฟังได้	4.77	0.49	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.80	0.45	เห็นด้วยมากที่สุด

หัวข้อที่ 1 เป็นขั้นตอนการกระตุ้น ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เพื่อโน้มน้าวใจให้ต้องการเรียนรู้ โดยการตั้งคำถามถึงกลยุทธ์ที่ช่วยให้ได้ผลเพียงไร โดยมีคำถามเพื่อใช้วัดผล 2 ข้อ ดังนี้ 1.1 การเกริ่นนำเข้าสู่บทเรียนมีความน่าสนใจ (Mean = 4.48) และ 1.2 การนำเสนอตัวอย่างภาพถ่ายโดยใช้ไฟแฟลชสามารถทำให้ผู้เรียนสนใจได้ (Mean = 4.68)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 1 คือ 4.58 ซึ่งหมายความว่า เห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.51 ซึ่งถือว่ามีกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจาก การใช้ภาพถ่ายที่สวยงาม มีความน่าสนใจ และดูมีความซับซ้อนทางเทคนิค สามารถปลุกเร้าความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียนที่มีความเข้าใจในเทคนิคพื้นฐานทางการถ่ายภาพได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการตั้งคำถามทางเทคนิค การคิดวิเคราะห์เฉพาะหน้า จนนำไปถึงความต้องการเรียนรู้ที่จะได้นำไปปฏิบัติเองได้

หัวข้อที่ 2 เป็นขั้นตอนการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ในครั้งนี้ เพื่อเตรียมความพร้อม

และสร้างความเข้าใจในภาพรวมให้กับผู้เรียน มีการตั้งคำถามที่วัดผลเกี่ยวกับจุดประสงค์เป็นสำคัญ โดยใช้คำถามเพื่อวัดผล 3 ข้อ ดังนี้

2.1 มีการแจ้งจุดประสงค์ให้ผู้เรียนทราบ (Mean = 4.8) 2.2 เนื้อหาของบทเรียน มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ (Mean = 4) และ 2.3 จุดประสงค์ชัดเจนเข้าใจง่าย (4.74)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 2 คือ 4.4 ซึ่งหมายความว่า เห็นด้วยมาก และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.47 ซึ่งถือว่าการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เหตุที่ข้อ 2.2 ได้ค่า Mean ที่ 4 ผู้วิจัยคิดว่า เนื่องจาก เนื้อหาของบทเรียน มีค่อนข้างมากและใช้เวลาในการสอนนาน จึงอาจทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสนกับจุดประสงค์ที่ได้แจ้งไว้ตั้งแต่แรก

หัวข้อที่ 3 เป็นขั้นตอนการกระตุ้นให้ระลึกถึงความรู้เดิม ด้วยการทวนพื้นฐานให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมด้วยการเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับองค์ความรู้เดิม เข้าใจหลักการ วิธีคิดในการประเมินผลที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนขึ้น โดยการประเมินเนื้อหาเดิมเรื่อง คุณลักษณะของแสง 6 ประการ ที่นำมาสอน ผ่านการตั้งคำถาม 2 ข้อ คือ

3.1 การนำเสนอพื้นฐานเรื่องคุณลักษณะของแสง 6 ประการ สามารถทำให้จำเนื้อหาการเรียนที่ผ่านมาได้ (Mean = 4.71) และ 3.2 การนำเสนอพื้นฐานเรื่องคุณลักษณะของแสง 6 ประการ สามารถทำให้เข้าใจเนื้อหาใหม่ ๆ ได้ดีขึ้น (Mean = 4.8)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 3 คือ 4.75 ซึ่งหมายความว่า เห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.42 ซึ่งถือว่าการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจากเนื้อหาของบทเรียนที่นำมาทบทวนให้ มีแนวทางในการอธิบายและให้ตัวอย่างที่ชัดเจน มีทิศทางเดียวกันกับเนื้อหาใหม่ค่อนข้างมาก จึงทำให้เกิดความรู้ที่สามารถเชื่อมโยงสู่บทเรียนใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หัวข้อที่ 4 เป็นขั้นตอนการนำเสนอเนื้อหาสาระใหม่ ด้วยสื่อการสอน ที่แสดงผลของความแตกต่างและหลากหลาย อันเนื่องมาจากการใช้อุปกรณ์ประกอบไฟแฟลชต่างชนิดกัน เพื่อกระตุ้นความสนใจให้ต้องการเรียนรู้มากขึ้น โดยการตั้งคำถามที่มุ่งไปที่สื่อการสอนที่ใช้ ทั้งเนื้อหาและภาพประกอบ 4 ข้อ ดังนี้ 4.1 เนื้อหาการเรียน มีความน่าสนใจทำให้ต้องการเรียนรู้เพิ่มขึ้น (Mean = 4.77) 4.2 เนื้อหาเรียงลำดับจากง่ายไปยากได้อย่างเหมาะสม (Mean = 4.62) 4.3 Slide มีความแปลกใหม่ ช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจ (Mean = 4.28) และ 4.4 ภาพประกอบ ที่ใช้มีความสวยงาม (Mean = 4.57)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 4 คือ 4.56 ซึ่งหมายความว่า เห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.63 ซึ่งถือว่าการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจากสื่อการสอนที่ใช้ จัดทำขึ้น โดยการออกแบบภาพให้ดู

สวยงามตามหลักของศิลปะ นางแบบที่ใช้มีหน้าตาที่สวยงาม ดึงดูดความสนใจได้ดี อีกทั้งการออกแบบโครงสร้างเนื้อหา มีการแก้ปัญหา โดยจัดเรียงให้เข้าใจง่าย เป็นขั้นตอน ช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ได้ดี

หัวข้อที่ 5 เป็นขั้นตอนการให้แนวทางการเรียนรู้ข้อมูล โดยแนะนำหลักการวิเคราะห์ภาพถ่าย เพื่อให้เห็นผลความแตกต่างของแสง ด้วยการจัดการแนวความคิดที่เป็นระบบ หมวกคลุม เพื่อช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาสาระได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น โดยเป็นการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาการเรียนรู้ จำนวน 3 ข้อ ดังนี้ 5.1 เนื้อหา การเรียนเหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของนักศึกษา (Mean=4.77) 5.2 เนื้อหาการเรียนมีความชัดเจน เข้าใจได้ง่าย (Mean=4.6) และ 5.3 เนื้อหาการเรียนสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง (Mean=4.88)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 5 คือ 4.75 ซึ่งหมายความว่า เห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.47 ซึ่งถือว่ามีการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจากเนื้อหาทั้งหมดที่นำเสนอถือเป็นสิ่งที่สำคัญ ในการเรียนรู้พื้นฐานเรื่องการถ่ายรูปสิ่งของและคน โดยใช้วิธีการสอนที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์เพื่อปฏิบัติได้ในวิชาที่ต้องศึกษาต่อเนื่องขึ้นไป

หัวข้อที่ 6 เป็นขั้นตอนการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถ ลองแสดงความคิดเห็นวิเคราะห์ผลที่ได้จากการสังเกต ตามแนวทางที่ได้แนะนำไป ซึ่งจะช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งเร้าอันเป็นสาระใหม่ ๆ เพื่อจะได้ทราบผลของการเรียนรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น โดยการตั้งคำถามถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมระหว่างเรียน จำนวน 2 ข้อดังนี้ 6.1 ผู้เรียนสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน (Mean=4.57) และ 6.2 กิจกรรมระหว่างเรียน ทำให้มีความกระตือรือร้นในการเรียน (Mean=4.54)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 6 คือ 4.55 ซึ่งหมายความว่าเห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.65 ซึ่งถือว่ามีการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจากผู้วิจัยได้สุ่มเรียกตอบ ระหว่างนำเสนอเนื้อหาของบทเรียน เพื่อสร้างการตื่นตัวในชั้นเรียน และส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในชั้นเรียน

หัวข้อที่ 7 เป็นขั้นตอนการให้ข้อมูลย้อนกลับ โดยการกล่าวเสริมเพิ่มเติม ยกตัวอย่างหรืออธิบายให้ผู้เรียนเห็น เพื่อเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้และให้ข้อมูลที่เพิ่มประโยชน์เพิ่มเติมต่อผู้เรียน โดยมีการตั้งคำถามถึงความเห็นในการชี้แจงรายละเอียดของการสอน จำนวน 2 ข้อ ดังนี้ 7.1 มีการแจ้งโครงสร้างของเนื้อหาการเรียนที่ชัดเจน (เช่นมีกี่หัวข้อ, ใช้เวลาโดยรวมเท่าไร) (Mean=4.85) และ 7.2 มีการแจ้งหัวข้อต่าง ๆ ของการเรียนตั้งแต่ต้นจนจบ (Mean=4.91)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 7 คือ 4.88 ซึ่งหมายความว่าเห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.31 ซึ่งถือว่ามีการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่าง

ต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจากผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงโครงสร้าง และจัดทำเนื้อหาโดยการแบ่งหัวข้อไว้อย่างชัดเจน ขณะที่สอนก็พยายามย้ำถึงหัวข้อก่อนหน้าให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับหัวข้อที่กำลังกล่าวอยู่

หัวข้อที่ 8 เป็นขั้นตอนการประเมินผลการแสดงออกของผู้เรียน จากคำตอบ และความคิดเห็นของผู้เรียน เพื่อจะได้ทราบว่า การทดสอบครั้งนี้ได้บรรลุผลตามจุดประสงค์มากน้อยเพียงใด โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในรูปแบบของการประเมินผลระหว่างสอน จำนวน 3 ข้อ ดังนี้ 8.1 รูปแบบการประเมินผลการเรียนมีความเหมาะสมและสามารถวัดผลได้ (Mean=4.68) 8.2 การประเมินผลการเรียนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (Mean=4.82) และ 8.3 การประเมินผลการเรียนสอดคล้องกับเนื้อหาการเรียน (Mean=4.8)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 8 คือ 4.76 ซึ่งหมายความว่าเห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.45 ซึ่งถือว่าการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจากผู้วิจัยได้ใช้จุดประสงค์ของการเรียนรู้ มาเป็นแนวทางในการประเมินผลอยู่แล้วโดยคำนึงถึงการวัดผลที่ง่ายและชัดเจน

หัวข้อที่ 9 เป็นขั้นตอนการส่งเสริมความคงทนและการถ่ายโอนการเรียนรู้ โดยการให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนรูมาในการอธิบายหรือตอบคำถามจากภาพตัวอย่างที่เป็นภาพถ่ายโฆษณา ภาพถ่ายบุคคล หรือภาพถ่ายแฟชั่น โดยลงตอบคำถามว่าแต่ละภาพใช้อุปกรณ์ประกอบแฟลชอะไรบ้าง มีวิธีสังเกต วิธีคิดอย่างไรบ้าง ในการพิจารณาซึ่งจะช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนความรู้ผ่านการวิเคราะห์และสังเกตจากความหลากหลาย เพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น สามารถถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่สถานการณ์ที่แตกต่างได้ โดยได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นจากการที่ผู้เรียนจะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้หรือถ่ายทอดต่อได้ จำนวน 3 ข้อ ดังนี้ 9.1 มีกิจกรรมที่สนับสนุนให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์ (Mean=4.77) 9.2 ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้จากการเรียนครั้งนี้ไปใช้ในวิชาอื่น ๆ หรือการทำงานได้ (Mean=4.88) และ 9.3 ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากการเรียนไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นฟังได้ (Mean=4.77)

โดยค่าเฉลี่ยรวมของหัวข้อที่ 9 คือ 4.8 ซึ่งหมายความว่าเห็นด้วยมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.45 ซึ่งถือว่าการกระจายตัวของข้อมูลค่อนข้างน้อย ไม่มีความแตกต่างของคำตอบมากนัก เนื่องจากผู้วิจัยได้ใช้คำถามที่สามารถสะท้อนความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียน ตลอดจนต้องคิดวิเคราะห์ต่อถึงแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ ถ้าผู้เรียนสามารถตอบคำถามเหล่านี้ได้ ก็หมายความว่าผู้เรียนสามารถถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้ผู้อื่นได้ เช่นกัน

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การสรุปผล จากจุดประสงค์หลักของการวิจัยนี้ ที่ต้องการพัฒนารูปแบบและใช้วัดผลวิธีการสร้างสื่อการสอนในการสร้างความเข้าใจเรื่องผลของการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของแสง เมื่อเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบหน้าไฟแฟลชที่ต่างชนิดกัน อันเป็นการต่อยอดความรู้จากหลักการจัดแสงเบื้องต้น ไปสู่การเรียนรู้การสอนที่มีเนื้อหาซับซ้อนยิ่งขึ้น

ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดทำสื่อการสอนประเภทสไลด์ภาพประกอบการบรรยายขึ้นมาใหม่ โดยได้ดัดแปลงโครงสร้างและรูปแบบจากเนื้อหาที่เคยเรียนในวิชาการจัดแสง ที่ Brooks Institute of Photography, Santa Barbara, California และสื่อที่เคยใช้สอนในชั้นเรียนวิชาภาพถ่ายบุคคล ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบด้วยสไลด์ประกอบการบรรยาย จำนวน 130 หน้า การจัดทำสื่อการสอนชุดใหม่นี้มีการควบคุมการผลิตด้วยความพิถีพิถันให้ได้มาตรฐาน โดยให้ทีมงานมืออาชีพ ตลอดจนเพิ่มประเภทของอุปกรณ์ประกอบหน้าแฟลชที่หลากหลายมากขึ้น จึงทำให้ได้ภาพถ่ายประกอบสื่อการสอนที่มีความสมบูรณ์ คมชัด ให้อรรถาธิบายชัดเจนที่สุด ในส่วนของเนื้อหาและวิธีการนำเสนอก็ได้ปรับเปลี่ยนจากสื่อเดิมให้มีความชัดเจน น่าสนใจและเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

ผลจากการประเมินสื่อการสอนที่ผลิตขึ้นด้วยแบบสอบถาม สามารถสรุปว่า สื่อการสอนชุดนี้ได้รับการประเมินในระดับที่เห็นด้วยมากที่สุด นั่นคือค่าคะแนนตั้งแต่ 4.5 ขึ้นไป ยกเว้นในข้อ 2.2 ที่ได้รับการประเมินในระดับที่เห็นด้วยมาก (Mean=4.4) โดยจะขอสรุปรวมจากผลของการวิจัยเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. การกล่าวนำเข้าสู่บทเรียนใหม่ ผู้วิจัยได้พูดโน้มน้าวให้เห็นถึงความสำคัญในการเรียนรู้ โดยการยกตัวอย่างเป็นภาพถ่ายที่มีความสวยงาม น่าสนใจ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น พร้อมทั้งจะเปิดรับการเรียนรู้ใหม่
2. มีการแจ้งจุดประสงค์ในการเรียนรู้ตลอดเวลาในการสอน โดยใช้ถ้อยคำที่ง่ายและชัดเจน เพื่อย้ำเตือนให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้ในทิศทางการเรียนรู้ที่ถูกต้อง
3. มีการนำความรู้เก่าเรื่องคุณลักษณะของแสงมาบรรยายประกอบภาพอีกครั้ง เพื่อกระตุ้นเตือนให้จดจำสิ่งที่เคยเรียนไปแล้ว ประกอบการอธิบายเชื่อมโยงว่าจะนำไปเกี่ยวข้องกับเนื้อหาใหม่ได้อย่างไร เพื่อผลของการเรียนรู้ที่ง่ายและชัดเจนขึ้น
4. นำเสนอเนื้อหาการเรียนใหม่ภายใต้การจัดการโครงสร้างของสื่อการสอนโดยใช้ภาพประกอบที่สวยงาม เนื้อหามีความน่าสนใจ เรียงลำดับจากง่ายไปยาก เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้
5. เนื้อหาในการสอนถูกออกแบบให้เข้าใจง่าย มีความชัดเจน โดยมีระดับในการเรียนรู้

ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและเป็นความรู้ที่จะนำไปพัฒนาเพื่อต่อยอดสู่ความรู้อื่นๆ ได้

6. มีการจัดให้เกิดกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน โดยเปิดโอกาสให้ตั้งคำถามระหว่างการสอน และมีการสุ่มเรียกชื่อให้ตอบคำถามในชั้นเรียน เพื่อสร้างความตื่นตัวและความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

7. มีการแจ้งโครงสร้างของเนื้อหาในสื่อการสอน โดยจัดเรียงเป็นลำดับเพื่อความชัดเจนและมีการกล่าวอ้างถึงตลอดการสอน เพื่อให้ผู้เรียนไม่สับสน จากเนื้อหาที่ค่อนข้างมาก

8. มีการประเมินผลในวิธี และสื่อที่ใช้ในการสอน ที่ค่อนข้างละเอียดชัดเจน สามารถสะท้อนการวัดผลได้เป็นจุดประสงค์หลักและย่อย ตามทฤษฎีการสอนที่นำมาอ้างอิง

9. มีการยกตัวอย่างและตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ เพื่อวัดผลว่าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในบทเรียนเพียงใด สามารถคิดต่อยอดและนำไปประยุกต์ในสถานการณ์ที่หลากหลายเพียงใด

จากผลของคะแนนในภาพรวมของการประเมินครั้งนี้อยู่ที่ค่า Mean = 4.8 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ประเมินที่สูงผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการออกแบบสื่อและวิธีการสอนสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ มีการจัดระบบการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน มีการให้ความรู้เก่าที่เป็นประโยชน์ก่อนเข้าสู่บทเรียนใหม่ เพื่อปูพื้นฐานความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น มีวิธีการเปรียบเทียบแสงที่มีข้อสังเกตที่เด่นชัด ตลอดจนการจัดหมวดหมู่และคัดเลือกตัวอย่างของอุปกรณ์ดีดหน้าไฟแฟลชที่ให้ผลทางกายภาพที่แตกต่างกัน ช่วยสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดแสงได้อย่างชัดเจนและเป็นขั้นตอน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องยากได้ง่ายขึ้น ทำให้ได้รับผลการประเมินไปในทิศทางที่เห็นด้วยมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีจุดประสงค์ที่จะเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของความมืดและความสว่าง ที่เกิดจากการปิดกั้นของอุปกรณ์ประกอบหน้าแฟลชที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงตั้งใจไม่ปรับแก้ไขแสงในภาพ ทำให้หลาย ๆ ภาพค่อนข้างมืด สังเกตได้ยาก ดังนั้นอาจจะแก้ไขโดยคงค่าแสงไว้ตอนเปรียบเทียบเรื่องของความสว่างและกระจายแสง และปรับลดเขยค่าแสงให้เท่ากันทุกภาพ เมื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นบนวัตถุและบุคคล เพื่อให้เห็นผลที่ชัดเจนขึ้นควรใส่ข้อมูลในเรื่องของทิศทางและระยะห่างระหว่างแฟลชถึงวัตถุ รวมถึงแบบแผนการจัดไฟ (Lighting Diagram) เพื่อจะให้เป็นตัวอ้างอิง และทำให้มองเห็นวิธีการถ่ายภาพได้ชัดเจนขึ้น

ข้อเสนอแนะสุดท้าย คือ ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตสื่อการสอน พัฒนาไปทำเป็นแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ตเพราะจะทำให้ใช้งานง่าย เห็นภาพได้เร็วกว่า อีกทั้งยังเป็นสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับเงินสนับสนุนการวิจัย ประเภทเงินอุดหนุนทั่วไป (เงินรายได้) จากคณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ประจำปีงบประมาณ 2555 และขอขอบคุณผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ในภาควิชา ที่ให้ความช่วยเหลือตลอดจนให้คำแนะนำในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- ข้อมูลหลักสูตรสาขาการถ่ายภาพ. (2565). สืบค้น 1 มิถุนายน 2565, จาก <https://www.aad.kmitl.ac.th/communication-art/b-phot>
- ชนาธิป พรกุล. (2555). *การออกแบบการสอน การบูรณาการ การอ่าน การคิดวิเคราะห์และการเขียน*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สินลารัตน์. (2529). *จะสอนบรรยายไม่ง่ายเหมือนที่คิด*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพฑูริย์ สินลารัตน์. (2563). *หลักและเทคนิคการสอนระดับอุดมศึกษา จากการบรรยายแบบประเพณีโบราณ สู่วิธีการสอนแบบไม่สอน*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิศนา แฉมมณี. (2554). *รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- เอกสารประกอบการสอนวิชา Lighting Theory 1 (1997). Brooks Institute of photography, Santa Barbara, California.
- Gagne, R. (1985). *The conditions of learning and theory of instruction* Robert Gagné. New York, NY : Holt, Rinehart ja Winston.
- Hunter, F., Biver, S., Fuqua, P., & Reid, R. (2021). *Light—Science & Magic : An Introduction to Photographic Lighting*. Routledge.
- Hince, P. (2011). *The Portrait Lighting Reference*. East Sussex : UK : The ILEX Press.
- Gatcum, C. (2014). *Light and Shoot 50 Fashion Photos*. Routledge.
- London, B., Stone, J., & Upton, J. (2016). *Photography*. Pearson. New Jersey, USA

>> อุรษา จักรคชาพล *
Urasha Jakkachaphol*

* อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
E-mail: urasha.j@gmail.com

Received: August 4, 2022 | Revised: November 28, 2022 | Accepted: December 5, 2022

03

โครงการศึกษาการผลิตสื่อภาพถ่าย เพื่อการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก

The Study of Photography as a Medium in
Conservation Publication :
The Eastern Thungyaiainaresuan Wildlife Sanctuary

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันธรรมชาติได้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก อาทิ การตัดไม้ทำลายป่า การล่าสัตว์ป่าสงวนเพื่อนำส่งออกต่างประเทศ ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ จึงได้จัดทำสื่อภาพถ่ายของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกขึ้น จำนวน 90 ภาพในหมวดหมู่ต่างๆ เช่น ภาพถ่ายเจ้าหน้าที่และที่พักอาศัยในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ภาพถ่ายร่องรอยของสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ภาพธรรมชาติและความสวยงามของเขตป่าขึ้นในเป็นต้น เพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องการใช้ภาพถ่ายเพื่อการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ สำหรับการสื่อสาร ถ่ายทอด และประชาสัมพันธ์ข้อมูลเชิงอนุรักษ์ โดยการนำมาเผยแพร่และดำเนินการวิจัยเพื่อวัดประสิทธิผลของภาพถ่ายชุดนี้ ผู้วิจัยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้านการถ่ายภาพจำนวน 10 ท่านมาแสดงความคิดเห็นต่อภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ชุดนี้ผ่านแบบสอบถามที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น โดยสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้ เนื้อหาของภาพถ่ายชุดนี้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ องค์ประกอบของภาพเป็นการเล่าแบบตรงไปตรงมา แสงเงาของภาพถ่ายชุดนี้สามารถแสดงถึงความร่มรื่นและความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าได้เป็นอย่างดี โทนสีของภาพมีความโดดเด่น โดยเน้นสีที่เสมือนจริงแต่ไม่จัดจ้านจนเกินไป ทั้งนี้การใช้แสงและโทนสีของภาพก่อให้เกิดความต่อเนื่องกันของภาพแต่ละภาพได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ในส่วนของคำบรรยายภาพ ผู้เชี่ยวชาญแสดง

ความเห็นว่าคุณวิจัยสามารถเพิ่มเติมข้อมูลในคำอธิบายภาพ เพื่อให้ผู้ชมเข้าถึงและเข้าใจเรื่องในภาพถ่ายนั้น ๆ ได้มากขึ้น ส่วนปัญหาหลักที่คุณวิจัยได้ประสบคือความไม่พร้อมในการเตรียมตัวในเชิงความถี่ความเป็นอยู่ในป่าและสภาพภูมิประเทศของบริเวณที่ดำเนินการวิจัยและการเตรียมอุปกรณ์ต่างๆที่มีได้เหมาะแก่การบันทึกภาพในป่า คุณวิจัยได้แก้ไขปัญหาลักษณะนี้โดยการใช้ประสบการณ์เพื่อที่จะนำพาการสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายชุดนี้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ ให้ผู้ที่ได้รับชมเกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของผืนป่าแห่งนี้

คำสำคัญ : เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก
ภาพถ่ายสารคดี การสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ ป่าสงวน สัตว์ป่าสงวน

Abstract

Nature is currently being destroyed by humans both directly and indirectly and deforestation has also occurred in substantial amounts. Therefore, the way we disrupt the balance of environment or use natural resources mindlessly will have numerous detrimental impacts on humanity. Consequently, the researcher was producing photographic content with the intention of building a body of knowledge on how to use images for conservation, with the goal of raising awareness about safeguarding forests and the environment. As a result, the researcher published this collection of images and carried out research to evaluate its efficacy. Using a questionnaire created, the researcher interviewed ten photography industry professionals for their thoughts on this collection of photos. The major subject is highlighted in the composition, which is a simple narrative that places it almost in the middle of the picture. The shadiness and fertility of the forest are depicted by the shadows and light in this collection of images. The images in this series of photographs are consistent because of the light and color tones. In the part of the caption, experts say more of informative descriptions can be added for viewers to reach and understand more about the subject in the photograph. However, the researcher's primary issue was a lack of preparation for living in the forest, the geography of the study region, and the preparation of the equipment that was inadequate for capturing images in the forest. To help the construction of this series of photographic works to accomplish the goals stated, the researcher used her

photographic skills to overcome pressing challenges. In conclusion, this collection of photographs can be utilized to effectively spread a conservative message since the audience for this research is aware of the forest's importance and the value of its natural resources. They are also motivated to help protect the forest because it is essential to the Thai people and to humanity

Keywords : The Eastern Thung Yai Naresuan Wildlife Sanctuary,
Documentary Photography, Narrative, Reserved Forest,
Reserved wild animals of Thailand

บทนำ

ในปัจจุบันมนุษย์ได้กระทำการอันเป็นการทำลายธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม (วาสุณีตรี ศิลปกร, 2557) อาทิ การตัดไม้ทำลายป่าจะเห็นได้จากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อมาใช้ในการเกษตรที่ดี เพื่อปลูกสร้างโรงแรมหรือรีสอร์ทที่ดี การล่าสัตว์ป่าสงวนเพื่อนำส่งออกต่างประเทศที่ดี ซึ่งการกระทำเหล่านี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าคนบางกลุ่มเห็นประโยชน์ของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและการล่าสัตว์ป่าสงวนเหล่านี้ มากกว่าผลประโยชน์จากการมีอยู่ซึ่งความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ โดยมีได้ตระหนักว่าป่าและสัตว์ป่านั้นมีประโยชน์คุณูปการให้กับมวลมนุษยชาติเพียงใด ทั้งนี้การที่เราทำลายสมดุลทางธรรมชาติหรือบริโภคทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดสติ จะเป็นปัจจัยให้เกิดผลเสียแก่มนุษยชาติตามมามากมาย (จิราพงษ์ ศุภวิชัย และโรจนตระกูล ธนัสถา, 2564)

ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและมีความตั้งใจที่จะทำโครงการวิจัยและการสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่าย ในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าและธรรมชาติ เนื่องจากผืนป่าทุ่งใหญ่นเรศวรแห่งนี้ มีความสำคัญต่อประชาชนคนไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศให้ป่าผืนนี้เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural World Heritage) แห่งแรกของประเทศไทยธรรมชาติ ในปี พ.ศ.2534 (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2565)

ภารกิจหลักของเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก ได้แก่ การบริหารงานทั่วไป (เอกสาร เวยยาม ความสะอาด ซ่อมบำรุง งานครัว ฯลฯ) ภารกิจการลาดตระเวน หาข่าว ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายด้านป่าไม้ และแก้ไขปัญหา

สัตว์ป่ารบกวนประชาชน ตลอดจนขั้นตอนต่าง ๆ ในการทำงาน ควรมีการเก็บบันทึกข้อมูลให้ได้อย่างเป็นระบบเพื่อก่อให้เกิดการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ได้อย่างถูกต้อง (Frey & Heller, 2008) เพื่อสามารถนำไปใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ถึงกิจการงานอนุรักษ์ต่าง ๆ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก การสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ในโครงการวิจัยนี้ จึงถือว่าเป็นอีกหนึ่งในวิธีการสร้างเครื่องมือในการนำเสนอข้อมูลองค์ความรู้เรื่องสัตว์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างถูกต้องและอีกทั้งยังช่วยกระตุ้นและปลูกจิตสำนึกให้กับคนในสังคมไทยด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องการสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก
2. เพื่อศึกษาการสื่อสาร ถ่ายทอด และประชาสัมพันธ์ข้อมูลเชิงอนุรักษ์โดยใช้ผลงานภาพถ่ายเป็นสื่อกลาง
3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ ของพื้นที่บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก
4. เพื่อนำสื่อภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์มาเผยแพร่และดำเนินการวิจัยเพื่อวัดประสิทธิผลของภาพถ่ายชุดนี้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ประวัติและความเป็นมาของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและห้วยขาแข้ง ได้รับการยกย่องให้เป็นผืนป่าอันยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย ประกอบด้วยผืนป่าอนุรักษ์ 3 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าด้านตะวันออก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่กว้างใหญ่ถึง 6,222 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,888,750 ไร่ อยู่ภายในเขต จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดตาก จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งถือได้ว่าเป็นป่าอนุรักษ์ที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ทั้งนี้อาณาเขตของผืนป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและห้วยขาแข้ง นั้น ได้ทอดยาวอยู่บนแนวเทือกเขาถนนธงชัยและเชื่อมต่อกับตอนเหนือของเทือกเขาตะนาวศรี พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นภูเขาสลับซับซ้อนและต้นธารของแควใหญ่และแควน้อยซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำแม่กลอง

ต่อมาในปี พ.ศ.2534 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศให้ผืนป่าแห่งนี้เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural World Heritage)

แห่งแรกของประเทศไทย (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2565) โดยบริเวณของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีพื้นที่ทั้งสิ้น 948,438 ไร่ ป่าบริเวณนี้มีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นอย่างมากและมีป่าไม้หลายลักษณะผสมกันอยู่ตามธรรมชาติ ประกอบด้วย ทุ่งหญ้า ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำและอาหาร อีกทั้งยังเป็นที่พักหลบซ่อน ป้องกันภัยของสัตว์ป่าอีกด้วย บริเวณของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกจึงเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามากมาย ทั้งชนิดและจำนวน โดยเฉพาะสัตว์ป่าสงวน เช่น เสี่ยงผา ควายป่า เนื้อทราย ละมั่ง และกระซู่ ส่วนสัตว์ป่าคุ้มครองอื่น ๆ ที่พบได้แก่ ช้างป่า กระทิง วัวแดง กวาง เก้ง เสือชนิดต่าง ๆ หมี ค่าง ป่าง ชะนี ลิงชนิดต่าง ๆ พญากระรอก ลิงลม สมเสร็จ ชะมด อีเห็นต่าง ๆ หมีขอ ลิ่น และสัตว์อื่นหลายชนิดรวมทั้ง ไก่ฟ้าหลังเทา ไก่ฟ้าพลายอล เปิดหงส์ เปิดก่า นกกระหัดดง นกเงือก ชนิดต่าง ๆ นกหัวขวานต่าง ๆ นกแก้ว นกขุนทอง นกพญาไฟ ฯลฯ (สุภาณี บุญญวงศ์, 2539)

โดยการดูแลป้องกันพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกนั้น มีการแบ่งพื้นที่เพื่อการจัดการออกเป็น 3 พื้นที่จัดการ ได้แก่ หน่วยพิทักษ์ป่ารวมทั้งสิ้น 10 หน่วย ประกอบด้วยหน่วยพิทักษ์ป่าถาวรจำนวน 9 หน่วย และหน่วยพิทักษ์ป่าชั่วคราวจำนวน 1 หน่วย ซึ่งหน่วยพิทักษ์ป่าทั้ง 10 หน่วยดังกล่าว ได้ตั้งกระจายอยู่ตามขนาดของส่วนการจัดการพื้นที่นั้น ๆ (“โครงการเสริมสร้างการลาดตระเวน,” 2565)

2. การศึกษาแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2.1 ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ประโยชน์หลักของทรัพยากรป่าไม้สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ประเภทที่หนึ่ง คือการที่มนุษย์ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการตัดไม้และทรัพยากรป่าไม้ และ ประเภทที่สอง ทรัพยากรป่าไม้ได้ให้ประโยชน์แก่สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ในระบบนิเวศทางอ้อม เช่น ป่าไม้มีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ และมีส่วนช่วยควบคุมสภาพอากาศและป้องกันการทรุดตัวของดินหรือปัญหาดินถล่ม ซึ่งป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์นั้น สามารถใช้เป็นที่หลบภัยของสัตว์ป่าและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของทั้งพืชและสัตว์อีกด้วย กล่าวคือบุคลากรและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ควรที่จะได้รับองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2565)

การใช้ประโยชน์ของป่าไม้นี้ไม่ว่าจะเป็นในทางตรงหรือในทางอ้อม หากการใช้ประโยชน์ดังกล่าวไม่ได้อาศัยทฤษฎีที่ถูกต้องมาบริหารจัดการย่อมเป็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างไม่ถูกต้องตามทฤษฎีการอนุรักษ์ ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างเป็นระบบ มีความจำเป็นที่จะต้องแบ่งพื้นที่ป่าไม้ออกเป็นสองส่วน เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวตามศักยภาพและความเหมาะสมตามท้องที่นั้น ๆ โดยสามารถจำแนกพื้นที่ป่าไม้ที่มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์

และมีความหลากหลายทางชีวภาพของทั้งพืชพันธุ์และสัตว์ป่าหรือมีสภาพแวดล้อมภูมิทัศน์ธรรมชาติที่สวยงาม มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว พื้นที่ลักษณะดังกล่าวก็ควรจัดอยู่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อการใช้ประโยชน์จากสภาพพื้นที่อย่างเหมาะสม (จิรจิณนิมิตร ณัฐนนท์, 2565)

อย่างไรก็ดี หากพื้นที่ป่านั้นอยู่ในที่เชิงเขาหรือไม่ได้มีความลาดชันมากนัก หรืออยู่บนพื้นที่ค่อนข้างราบ ไม่ได้อยู่ในบริเวณที่จัดเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ และไม่ได้เป็นแหล่งพันธุกรรมที่หายากของทั้งพืชและสัตว์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจอยู่มากนัก พื้นที่ป่าดังกล่าวจึงสมควรที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการทำหน้าที่เพื่อเป็นแหล่งผลิตผลทางไม้และของป่า หรือที่เรียกว่า “ป่าเศรษฐกิจ” ทั้งนี้พื้นที่ป่าที่ถูกกำหนดให้เป็นป่าเศรษฐกิจได้ถูกบุกเบิกไปใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกต้นไม้และพันธุ์พืชไปเป็นจำนวนมาก (48 ล้านไร่หรือร้อยละ 15 ของเนื้อที่ประเทศไทย) แต่หากต้องการให้พื้นที่ป่าเศรษฐกิจดังกล่าวทำหน้าที่ในการผลิตไม้เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของการใช้ไม้ภายในประเทศแล้วก็ควรจะมีการส่งเสริมการปลูกสร้างสวนป่าขึ้นมาใหม่เพื่อทดแทนผลิตผลทางป่าไม้ที่ได้ถูกใช้สอยไปอย่างรวดเร็ว (นิวัติ เรืองพานิช, 2546)

2.3 ภาพถ่ายสารคดี

ในปัจจุบันภาพถ่ายได้เข้ามามีบทบาทสำคัญกับชีวิตของเรามากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้ผู้ผลิตกล้องถ่ายภาพได้มีการพัฒนาระบบสมองกล้องเพื่อช่วยในการประมวลผลของภาพถ่ายให้ดีขึ้นและทำให้การบันทึกภาพถ่ายนั้นเป็นเรื่องที่ง่ายสำหรับคนทั่วไปโดยมิได้ถูกจำกัดเหมือนสมัยก่อน อีกทั้งภาพถ่ายยังนับว่าเป็นสื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการถ่ายทอดความรู้และใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารในกิจการต่าง ๆ อาทิ ใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดศิลปะ ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน ใช้ในระบบสารสนเทศ ใช้ในกิจการแพทย์ ใช้ในกิจการทหาร และใช้ในการโฆษณาสินค้าและบริการอีกด้วย (“Conversation,” 2005)

ภาพถ่ายสารคดีได้ถูกนำมาใช้เพื่อบันทึกสิ่งต่าง ๆ บนโลกของเรา เพื่อใช้ในการนำเสนอภาพของบุคคล สถานที่ หรือสิ่งของ และเหตุการณ์สำคัญ อย่างไรก็ตามก่อนที่จะทำการถ่ายภาพสารคดีจะถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ช่วงภาพได้มีการให้แนวคิดที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของขบวนการถ่ายภาพกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพื่ออธิบายแนวทางการสร้างสรรค์งานของพวกเขา เช่น Eugène Atget ช่วงภาพผู้บุกเบิกการถ่ายภาพสตรีทในเมืองในช่วงการเปลี่ยนศตวรรษที่ผ่านมา เขาได้บันทึกภาพบรรยากาศของถนนในปารีสที่มีประชากรลดลง และนำมาการจัดแสดงริมหน้าต่างร้านค้าและสวนสาธารณะที่กว้าง โดยเขาได้ให้นิยามผลงานของเขาว่า “มันคือสารคดีง่าย ๆ ที่ฉันได้ทำขึ้น” อย่างไรก็ตาม แนวคิดของ Atget เกี่ยวกับภาพถ่ายสารคดีนั้น มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมเหตุการณ์ที่สำคัญทางสังคมและการเมืองในวงกว้างไว้เพื่อให้คนยุคได้ศึกษาต่อไป (“Documentary,” 2022) ทั้งนี้ นิยามของภาพถ่ายสารคดีที่มักจะถูกกล่าวไว้ก็คือ “ภาพถ่ายสารคดีคือสุนทรียภาพที่แท้จริง” เนื่องจากการถ่ายภาพสารคดีนั้น

เป็นเรื่องของขบวนการสร้างสรรค์ผลงานรวมไปถึงการคิดโครงสร้างของเรื่องราวที่จะเล่า และการหาจังหวะที่ดีที่สุดในการจับภาพ ในช่วง 80 ปีที่ผ่านมามีการแสดงให้เห็นว่าภาพถ่ายและภาพยนตร์สารคดีไม่ใช่สื่อสารสนเทศแต่เพียงอย่างเดียว แต่จุดประสงค์หลักของภาพถ่ายประเภทนี้โดยพื้นฐานคือศิลปะ ซึ่งเป็นศิลปะที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ผู้สร้างสรรค์มักจะทำกับเรื่องราวและเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง ดังนั้นสุนทรียศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในภาพถ่ายสารคดีเป็นอย่างยิ่ง (“Documentary,” 2022)

2.4 ภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์

การถ่ายภาพเชิงอนุรักษ์คือการใช้กระบวนการถ่ายภาพที่สามารถโน้มน้าวผู้ชมเกี่ยวกับประโยชน์ของ 'การอนุรักษ์' เช่นการใช้ภาพถ่ายเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ การถ่ายภาพเพื่อการเก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์พืชที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ โดยการใช้ภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น ผู้สร้างสรรค์ควรมุ่งเน้นเรื่องราวของภัยที่กำลังคุกคามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภัยที่คุกคามสัตว์ ภัยจากมลภาวะ ภัยจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพอากาศ นอกจากนี้ภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ยังสามารถถ่ายทอดปฏิสัมพันธ์ที่ตระหว่างคนกับธรรมชาติอีกด้วย (ตักดีศรี สืบสิงห์, นิธินาถ อุดมสันต์ และ สุภูมิล บุญพอก, 2561)

ทั้งนี้ การถ่ายภาพเชิงอนุรักษ์นั้นมักจะควบคู่ไปกับศิลปะและวิทยาศาสตร์ ผู้สร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายจำเป็นต้องมีองค์ความรู้เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ของภาพถ่ายและความเข้าใจในข้อมูลของเรื่องที่จะถ่ายภาพเป็นอย่างดี อีกทั้งผู้ถ่ายภาพต้องมีความสามารถที่จะคาดคะเนเหตุการณ์ต่าง ๆ เฉพาะหน้าจึงจะสามารถจับจังหวะที่สวยงามที่สุดไว้ได้ การถ่ายภาพเชิงอนุรักษ์นั้นนอกจากจะถูกใช้อย่างแพร่หลายในหมวดหมู่ของการอนุรักษ์ธรรมชาติแล้วภาพถ่ายประเภทนี้ยังถูกใช้ในเรื่องราวของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอีกด้วย (“Conversation,” 2005)

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างสรรค์ภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การเตรียมตัวในการเดินทาง และการจัดเตรียมอุปกรณ์ ดังที่กล่าวต่อไปนี้

1. การเตรียมตัวในการเดินทาง

ผู้วิจัยได้ทำการสอบถามและตรวจสอบเส้นทางจากทางเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก โดยผู้วิจัยได้ใช้ระบบระบุตำแหน่งบนพื้นโลก (Global Positioning System หรือย่อว่า GPS) นำทางไปถึงจุดหมายดังกล่าว

2. การจัดเตรียมอุปกรณ์

เพื่อให้การสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์เป็นไปอย่างราบรื่น ผู้วิจัยได้ทำการจัดเตรียมอุปกรณ์เพื่อดำเนินการวิจัย โดยแบ่งได้เป็นสองประเภท ดังนี้

2.1 อุปกรณ์ยังชีพในป่า

ผู้วิจัยได้จัดเตรียมอุปกรณ์ยังชีพในป่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ อาทิ เต้นท์ และถุงนอน ถุงนอนควรมียางกันน้ำเพราะอากาศในป่าค่อนข้างหนาวเย็นในเวลากลางคืน โดยเฉพาะเวลาหลังฝนตก เสื้อกันหนาว เสื้อกันฝน เสื้อผ้าควรเป็นผ้าชนิดที่แห้งง่ายและมีน้ำหนักเบา เหมาะสำหรับการใช้ชีวิตในป่า เสื้อผ้าแขนยาวขาวยาว เพื่อป้องกันทาก แมลงต่าง ๆ และหีบป่า ผ้านุ่งสำหรับอาบน้ำในลำห้วย ไฟฉาย ซึ่งไฟฉายควรเป็นแบบรีดที่ศีรษะ เพราะจะสะดวกในการถืออุปกรณ์ถ่ายภาพ ยาสามัญ เช่นยาแก้ปวด ยาแก้ปวดท้อง ท้องเสีย เป็นต้น ผู้วิจัยยังได้ศึกษาข้อควรระวังในการเดินป่าก่อนเดินทางไปดำเนินการวิจัย เช่นควรใส่ถุงกันทาก ตลอดเวลาที่เดินเท้าในป่าและเมื่อถูกเห็บป่ากัด เราไม่ควรดึงเห็บออกจากผิวหนังทันที เพราะจะทำให้หน้าลายและเชื้อของเห็บนั้นฝังอยู่ใต้ผิวหนังได้ การไม่ใช่สบู่ น้ำหอม แป้งที่มีกลิ่นแรงเพื่อป้องกันมิให้รบกวนสัตว์ป่าและป้องกันมิให้เป็นการล่อแมลงบางชนิด เช่นผึ้ง ต่อ แตน อีกด้วย วิธีการเอาตัวรอดที่ผู้วิจัยได้รับขณะดำเนินการวิจัยก็คือ เมื่อเจอสัตว์ป่า เช่นช้างป่า ก็ควรจะวิ่งหนีให้เร็วที่สุดทันทีโดยมีต้องวิ่งหรือเจ้าหน้าที่หรือคณะเดินทางแต่อย่างใด และถ้ามีหอดอยส่องสัตว์อยู่ในบริเวณใกล้เคียงก็ควรที่จะขึ้นไปหลบบนหอดอยส่องสัตว์จนกว่าสถานการณ์จะปลอดภัย ซึ่งผู้วิจัยเองก็ได้พบเจอช้างป่าเองอยู่หลายครั้งตลอดการดำเนินการวิจัยทั้งเวลากลางวันและกลางคืน และได้ทำตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่อย่างเคร่งครัดจึงสามารถรอดพ้นจากอันตรายมาได้

2.2 อุปกรณ์สำหรับการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยเลือกที่จะนำอุปกรณ์เลนส์ถ่ายภาพเข้าไป 5 ระยะ ได้แก่ CANON EF17-40mm f/4L USM, CANON EF35mm f/1.4L USM, CANON EF50mm f/1.2L USM, CANON EF70-200mm f/4L IS USM, CANON EF100mm f/2.8 Macro USM จุดประสงค์เพื่อที่จะได้สร้างสรรค์ผลงานให้เกิดความหลากหลายมุมมอง แต่เมื่อผู้วิจัยได้ลงปฏิบัติงานจริง ก็พบว่าการเดินทางไปลาดตระเวนกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นไปด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงวางแผนการทำงานโดยการสอบถามเส้นทางลาดตระเวน พร้อมทั้งคาดคะเนภูมิทัศน์และลักษณะของป่าที่จะไปเจอในแต่ละช่วงของการลาดตระเวน แล้วจึงเลือกเฉพาะอุปกรณ์ที่เหมาะสมและจำเป็นในการบันทึกภาพในแต่ละครั้งที่ออกปฏิบัติงานกับเจ้าหน้าที่ การลดจำนวนของอุปกรณ์บันทึกภาพนั้น ก็มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการเดินทางและสามารถหลีกเลี่ยงอันตรายได้อย่างทันทั่วทั้งที่

อุปกรณ์ที่สำคัญอย่างยิ่งยวดในการดำเนินงานครั้งนี้คือแบตเตอรี่สำรอง เนื่องจากหน่วยพิทักษ์ป่าส่วนใหญ่จะไม่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถชาร์จไฟสำหรับอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้ อุปกรณ์ที่ขาดไม่ได้ก็อย่างหนึ่งก็คือ ไฟไดโอดเปล่งแสง (light-emitting diode หรือย่อ

ว่า LED) ต่อเนื่อง สำหรับติดที่บริเวณหัวกล้องแทนการใช้ไฟแฟลช เพื่อใช้การบันทึกภาพในสภาพที่แสงมืดสนิทหรือสภาพแสงที่น้อยมาก เช่น ในถ้าไฟแฉ่น หรือบริเวณป่าดงดิบที่มีร่มเงาของพันธุ์ไม้ใหญ่เป็นจำนวนมาก เพราะไฟ LED แบบต่อเนื่องนั้นมีความสว่างมาก อีกทั้งมีขนาดเล็กและเบาและที่สำคัญยังสามารถใช้ทดแทนไฟฉายนำทางได้อีกด้วย

ในส่วนของอุปกรณ์บางส่วนที่ไม่ได้นั้น ผู้วิจัยได้จัดเก็บไว้ที่สำนักงานใหญ่ ได้แก่ ขาตั้งกล้อง ไฟแฟลชขนาดเล็ก คอมพิวเตอร์ ฮาร์ดดิสก์ ซึ่งเมื่อผู้วิจัยได้เดินทางกลับเข้ามาที่สำนักงานใหญ่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการโอนถ่ายข้อมูลจากเมมโมรี่การ์ดไปสู่อาร์ดดิสก์ เพื่อเป็นการสำรองข้อมูล และยังเป็นการป้องกันการสูญหายของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกไว้มาด้วยความยากลำบากอีกด้วย

3. กระบวนการหลังการบันทึกภาพ (Postproduction)

เมื่อผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปในการดำเนินงานวิจัยก็คือ การจัดเก็บภาพถ่าย การจำแนกภาพถ่าย และการตกแต่งภาพถ่ายเหล่านั้น ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 การจัดเก็บภาพถ่ายอย่างเป็นระบบ

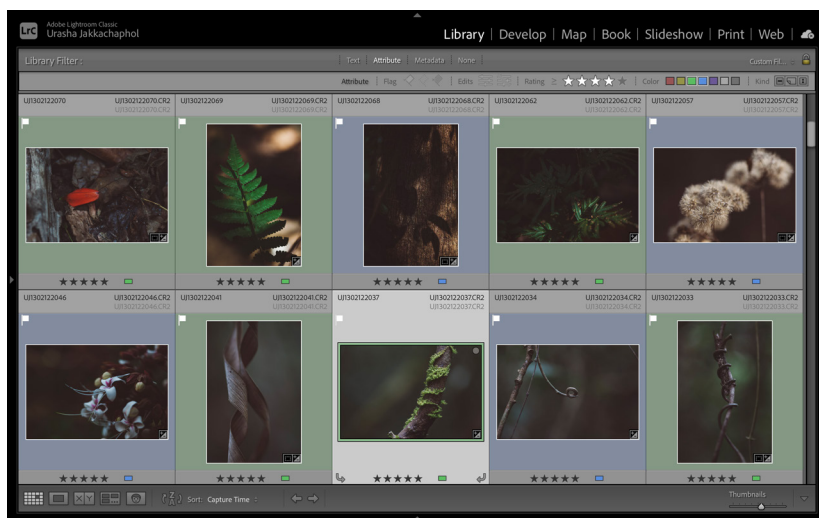
การจัดเก็บภาพถ่ายที่ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ขึ้นมานั้น ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่ง สิ่งที่ต้องทำประการแรกคือ การคัดลอกภาพจากเมมโมรี่การ์ดเข้าสู่ฮาร์ดดิสก์ (Import) โดยการใช้โปรแกรม Adobe Lightroom Classic หลังจากคัดลอกรูปทั้งหมดมาอยู่ในคอมพิวเตอร์ ควรตรวจสอบให้แน่ใจเสียก่อน ว่าไฟล์ภาพถ่ายทั้งหมดนั้นได้ถูกคัดลอกมาครบถ้วนแล้ว ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะทำการสำรองข้อมูล (backup) ไฟล์ภาพถ่ายทั้งหมดลงในฮาร์ดดิสก์แยกไว้อีกที่ เพื่อเป็นการป้องกันการเสียหายของฮาร์ดดิสก์และเพื่อป้องกันการสูญหายของไฟล์ภาพถ่ายอีกด้วย

3.2 การตกแต่งและจำแนกภาพอย่างเป็นระบบ

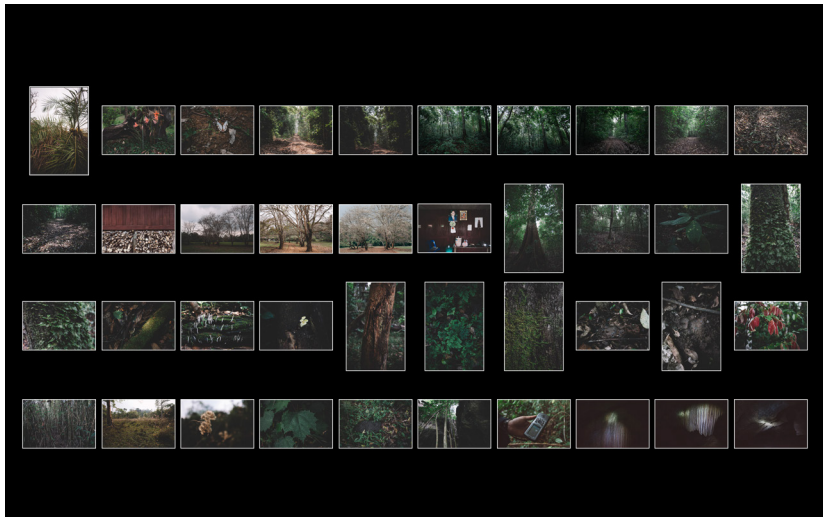
ขั้นตอนต่อมาคือขั้นตอนการคัดเลือกและแยกไฟล์เป็นหมวดหมู่ โดยผู้วิจัยจะคำนึงถึงภาพที่จะใช้ในการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ โดยมีจุดประสงค์หลักของการถ่ายทอดความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า ขั้นตอนนี้จะเป็นการคัดแยกภาพในระดับกว้าง ไปจนถึงขั้นตอนการจัดไฟล์ภาพเข้าเป็นหมวดหมู่หลักเช่น ภาพสัตว์ป่า ภาพต้นไม้และพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ ภาพที่สามารถนำมาใช้งานได้จริง ภาพป่าแต่ละประเภทและภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่เขตฯ โดยใช้สัญลักษณ์ดาวและสีต่าง ๆ เพื่อจำแนกไฟล์ภาพออกจากไฟล์ทั้งหมดจำนวน 2,734 ไฟล์

ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายนั้น การตกแต่งภาพถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักในการทำงานเพื่อให้ผลงานมีความน่าสนใจมากขึ้น ผู้วิจัยใช้โปรแกรม Adobe Lightroom Classic ในการปรับแต่งสีส้ม ความสว่าง ความคมชัด แสงเงา และความต่อเนื่องของชุดภาพ ผู้วิจัย

ยังได้คำนึงถึงเรื่องขององค์ประกอบภาพ โดยเน้นความสมดุลของน้ำหนักให้มีความพอดี เพื่อให้การสื่อความหมายเป็นไปอย่างตรงไปตรงมา และไม่ซับซ้อนสำหรับผู้ชมภาพ ส่วนในเรื่องสีสนั่นนั้น ผู้วิจัยใช้โทนสีที่ไม่ฉูดฉาดเกินความเป็นจริง เพื่อให้ผู้ชมสามารถสื่อถึงความรู้สึกเหมือนจริง โดยที่ภาพนั้น ๆ มิได้โดนปรุงแต่งมากจนเกินไปจนเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิม ทั้งนี้ ในการปรับแสงเงา ผู้วิจัยเลือกปรับภาพที่องค์ประกอบหลักในภาพนั้น มีแสงที่ตกกระทบลงมาจากจริงในขณะถ่าย เช่น ภาพถ่ายประเภทที่เน้นถึงกิ่งไม้ใบหญ้า ผู้วิจัยพยายามเพิ่มส่วนที่เข้มเข้าไปรอบจุดเด่นของภาพ เพื่อดึงความสำคัญของใบไม้หรือดอกไม้ขึ้นมาให้ผู้ชมเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งในแง่ของการจัดลำดับภาพ ผู้วิจัยพยายามที่จะจัดเรียงภาพตามสภาพพื้นที่ของป่าในเขตรักษาพันธุ์ฯ เพื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจถึงสภาพป่าในมุมต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วน และขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยได้เขียนคำอธิบายภาพสั้น ๆ กำกับลงไปบนภาพ เพื่อให้ผู้ชมสามารถเข้าใจถึงสิ่งที่อยู่ในภาพได้โดยง่าย และสามารถเข้าใจได้ทันทีที่ดูภาพ

ภาพที่ 1 แสดงถึงภาพถ่ายที่ผ่านการตกแต่งและปรับสีเรียบร้อยแล้ว
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 แสดงถึงการคัดเลือกภาพถ่ายบางส่วนหลังจากตกแต่งภาพเสร็จแล้ว
เพื่อนำใช้ในการวิจัยต่อไป
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์

การสร้างสรรคผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์พืชและสัตว์ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก ผู้วิจัยจึงดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานโดยมีจุดประสงค์เพื่อที่จะให้ผู้ชมได้รับรู้ถึงสภาพผืนป่า ธรรมชาติในป่า รวมถึงความสมบูรณ์ของป่าผืนนี้ของประเทศไทย ซึ่งน้อยคนนักที่จะได้สัมผัส ผู้วิจัยยังเล็งเห็นความสำคัญของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่คอยปฏิบัติภารกิจเพื่อปกป้องคุ้มครองและดูแลป่าไม้ของประเทศไทยที่ยังหลงเหลืออยู่เพียงน้อยนิดและยังมีแนวโน้มที่จะลดลงไปอีกอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงพยายามถ่ายทอดภาพถ่ายให้ออกมาในลักษณะที่เป็นการเล่าเรื่องแบบตรงไปตรงมา ทำให้ผู้ชมที่แม้ไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการถ่ายภาพหรือพื้นฐานเกี่ยวกับศิลปะสามารถเข้าใจภาพถ่ายที่ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ขึ้นมาได้อย่างง่ายดายและไม่ซับซ้อน

ในขั้นตอนสุดท้ายของการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยจึงเลือกภาพที่แสดงถึงความสมบูรณ์ของป่า และรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ของพืชพันธุ์ ในป่ามารวบรวมไว้ เนื่องจากการทำงานในป่า ผู้วิจัยจำเป็นต้องเดินทางไปกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในระหว่างการออกลาดตระเวน ทำให้ระยะเวลาที่จะหยุดทำการถ่ายภาพแต่ละภาพนั้นเป็นไปได้ว่ายากลำบาก อีกทั้งยังต้องใช้เวลานับรวดเร็ว

และยากที่จะควบคุมแสงในช่วงเวลาที่ถ่ายภาพนั้น ๆ ได้ รวมไปถึงอุปสรรคระหว่างที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยในป่าชั้นในอีกด้วย ในแง่ของอุปกรณ์ก็ดีหรือในแง่ของการทำงานสร้างสรรค์ภาพก็ดี ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ความรวดเร็ว และใช้การตัดสินใจจากประสบการณ์และองค์ความรู้ในการถ่ายภาพที่มี เช่น ถ่ายในถ้าไผ่แดนนั้น สภาพของพื้นที่ในถ้าเป็นสภาพแสงที่มีดสนิท ไม่มีแสงแม้แต่ดน้อย โดยผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ไฟฉายที่ติดไว้ที่ศีรษะส่องไปยังจุดที่เจ้าหน้าที่ป่าไม่ให้ข้อมูลต่าง ๆ และพยายามบันทึกภาพไว้ให้ได้ชัดที่สุด ผู้วิจัยได้มีความพยายามอย่างมากที่จะควบคุมกล้องและเลนส์ เพื่อให้กล้องสามารถโฟกัสภาพเท่าที่จะทำได้ในสภาพแสงที่มีด และในขณะที่ผู้วิจัยกำลังบันทึกภาพ ผู้วิจัยยังต้องระแวดระวังภัยจากสัตว์ป่าและพยานป่าอีกด้วยในเรื่องของแสงเงานั้นผู้วิจัยพยายามเน้นให้แสงตกกระทบต่อสิ่งที่ต้องการจะถ่ายทอดออกมา โดยให้ตัวแบบหรือวัตถุหลักเห็นได้ชัดโดยง่าย อีกทั้งในการเลือกใช้สี ผู้วิจัยได้เลือกใช้สีที่ออกเป็นแนวธรรมชาติ เพื่อให้ผู้รับชมเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า และสามารถดูภาพแต่ละภาพได้นานขึ้น ส่วนน้ำหนักขององค์ประกอบภาพ ผู้วิจัยตั้งใจวางองค์ประกอบภาพโดยให้จุดเด่นอยู่ตรงเกือบจะกึ่งกลางภาพ ด้วยเหตุผลที่ผู้วิจัยต้องการสื่อความหมายแบบตรงไปตรงมาดังที่กล่าวไปข้างต้น ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้เลือกผลงานที่สร้างสรรค์บางส่วนนำมาแสดงในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลงานสร้างสรรค์ภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์
ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก

ลำดับที่	ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์	คำบรรยายภาพ
1		กวางป่า เป็นสัตว์กึ่งคนเป็นอาหาร มีขนาดใหญ่กว่ากวางและเลี้ยงพา ตัวผู้มีเขาและผลัดเขาทุกปี ตัวเมียไม่มีเขา กวางป่าอาศัยอยู่ได้ในพื้นที่ป่าดิบและป่าไม่ผลัดใบ พบได้หลายสภาพภูมิประเทศทั้งที่ราบและภูเขา กวางป่าเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามกฎหมาย

ลำดับที่	ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์	คำบรรยายภาพ
2		แก่งเพดเมียซื้อ เมย มีคนนำมามอบให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกแก่ง เป็นสัตว์กินพืชเป็นอาหารอยู่ในอันดับสัตว์กีบคู่ ตัวเมียมีสูงประมาณ 40-45 เซนติเมตร มีสีน้ำตาลแดง ตัวผู้มีเขาและมีการผลัดเขาทุกปี ตัวเมียไม่มีเขา ออกลูกเป็นตัว ครั้งละหนึ่งตัว พบได้หลายสภาพป่าและทุกภาคของไทย แก่งเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามกฎหมาย
3		กล้องดักถ่ายภาพอัตโนมัติ camera trap การใช้กล้องดักถ่ายภาพอัตโนมัติช่วยในการสำรวจประชากรสัตว์ป่าเนื่องจากโดยมากแล้วสัตว์ป่ามีนิสัยหลบเลี่ยงคน ในการนำกล้องดักถ่ายภาพอัตโนมัติไปติดตั้งตามเส้นทางหรือบริเวณที่สัตว์ป่าใช้ประโยชน์ช่วยให้ได้ภาพสัตว์ป่ามาจำแนกชนิดหรือสังเกตพฤติกรรม กล้องจะทำงานโดยส่งคลื่นอินฟราเรดออกมาหากมีสัตว์ป่า เคลื่อนผ่านหน้ากล้อง กล้องจะดำเนินการบันทึกภาพ
4		หินงอกหินย้อยในถ้ำไผ่แดน หินงอกหินย้อยเป็นตะกอนหินปูนที่จับตัวเป็นแท่งหรือแผ่นย้อยลงมาจากเพดานถ้ำ เกิดจากน้ำใต้ดินที่มีหินปูนละลายอยู่หยดลงมารอຍແຕກบนเพดานถ้ำ และเมื่อน้ำสูญเสียก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกไปก็จะทำให้เกิดสารประกอบคาร์บอเนตเริ่มสะสมตัวที่ละน้อยและพอกยาวลงมาจากเพดานเรื่อย ๆ โดยปกติมักมีลักษณะเป็นหลอดกลวงอยู่ตรงกลาง

ลำดับที่	ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์	คำบรรยายภาพ
5		ลูกหมีหมากำพร้าที่เจ้าหน้าที่เขตฯ ได้ช่วยมาจากการล่าของพรานป่า หมีหมาเป็นหมีที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลก ลำตัวยาวประมาณ 1 เมตร ขนตามตัวสั้นสีน้ำตาลปนสีน้ำตาล ขนบริเวณอกโค้งเป็นรูปตัว U สีขาวนวล บริเวณหน้าตั้งแต่ตาไปถึงปลายจมูกสีค่อนข้างขาว หรือน้ำตาลอ่อน ปกติหมีหมากินกลางคืน อยู่ในป่าทึบ ไม่ชอบอยู่ตามเขา มีอุปนิสัยไม่โหด ชอบนอนบนต้นไม้หรือตามโพรงไม้สูง ๆ ไม่ชอบนอนพื้นดิน บางครั้งร้องคล้ายเสียงสุนัขเห่ากระโหก จึงเรียกว่า หมีหมา เมื่อยืนสองขา จะยืนตัวตรง จึงเรียกอีกชื่อว่า หมีคน
6		ผีเสื้อแผนกที่ พบทั่วไปตามป่าดิบชื้น และป่าโปร่ง
7		ถนนผ่านป่าดงดิบเขา แสดงให้เห็นสภาพโครงสร้างทางด้านตั้งของป่า ชั้นล่างเป็นไม้พุ่ม มีเถาวัลย์และกล้วยไม้ที่เป็นพืชอิงอาศัย ถัดไปเป็นไม้ชั้นรองที่ถูกไม้ชั้นเรือนยอดบดบังแสง และชั้นเรือนยอด

ลำดับที่	ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์	คำบรรยายภาพ
8		ต้นพระเจ้าห้าพระองค์ที่มีพูพอนเป็นส่วนช่วยพยุงต้นไม้ให้ล้มง่าย พูพอน (buttress root) เป็นรากแบบหนึ่ง ที่เกิดจากการปรับตัวของต้นไม้บางชนิดที่เกิดอยู่บริเวณริมน้ำ อยู่ในพื้นที่ที่มีดินตื้น หรือ ออกอยู่ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ที่ซึ่งรากแก้วไม่สามารถชอนไชลงไปในดินได้ ต้นไม้จึงมีการปรับตัวให้รากเปลี่ยนแปลงรูปร่างให้มีลักษณะเป็นแผงใหญ่ยื่นออกนอกลำต้นทางโคน ซึ่งติดกับรากแขนงของไม้ยืนต้น ซึ่งรากพูพอนจะช่วยดูดซับน้ำและช่วยลดแรงสั่นสะเทือนให้กับต้นไม้ เพื่อให้อยู่ในสภาวะที่ไม่เหมาะสมได้
9		เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
10		เห็ด คือส่วนโครงสร้างสืบพันธุ์ของฟังไจใหญ่ ประกอบด้วย ก้าน (stipe) และ หมวก (pileus) ได้ หมวกอาจเป็น ครีบ (lamella) หรือเป็นท่อ (tube) อันเป็นที่เกิด 'สปอร์ (spore)' ซึ่งสปอร์ขนาดเล็กมากต้องใช้กล้องจุลทรรศน์ช่วยให้มองเห็น ปัจจุบันได้มีการจำแนก 'เห็ด' แล้วกว่า 30,000 ชนิด มีทั้งที่เป็น 'เห็ดกินได้' 'เห็ดกินไม่ได้' 'เห็ดพิษ' บางชนิดกินแล้วเกิดประสาหลอน บางชนิดกินแล้วถึงแก่ชีวิต

ลำดับที่	ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์	คำบรรยายภาพ
11		ป่าพรุน้ำจืด เป็นประเภทของป่าดิบชื้นประเภทหนึ่ง ที่อยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม เกิดจากแอ่งน้ำจืดเกิดขังตัวติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน มีการสะสมของชั้นดินอินทรีย์วัตถุ เช่น ซากพืช ซากสัตว์ เศษซากของต้นไม้ ใบไม้ต่าง ๆ จนย่อยสลายช้า ๆ กลายเป็นดินพีตหรือดินอินทรีย์ที่มีลักษณะเหนียวบวมเหมือนฟองน้ำที่มีความหนาแน่นน้อยอุ้มน้ำได้มาก และพบว่าการสะสมระหว่างดินพีตกับดินตะกอนทะเลสลับกันชั้นกัน 2-3 ชั้น เนื่องจากน้ำทะเลเคยมีระดับสูงขึ้นจนท่วมป่าพรุ เกิดการสะสมของตะกอนน้ำทะเลถูกขังอยู่ด้านใน พันธุ์ไม้ในป่าพรุตายลงไป และเกิดเป็นป่าชายเลนขึ้นมาแทนที่ เมื่อระดับน้ำทะเลลดลง และมีฝนตกลงมาสะสมน้ำที่ขังอยู่จึงจืดจางลง และเกิดป่าพรุขึ้นมาอีกครั้ง
12		ระบบระบุตำแหน่งบนพื้นโลก (GPS) เป็นเครื่องมือหาตำแหน่งพิกัดภูมิศาสตร์บนพื้นผิวโลก โดยอาศัยสัญญาณอ้างอิงจากระบบดาวเทียม ทำหน้าที่ส่งสัญญาณจีพีเอสโดยเฉพาะ มีความสำคัญในการสำรวจอย่างยิ่ง เช่น ใช้สำรวจพื้นที่และทำแผนที่ ตรวจวัดการเคลื่อนตัวของเปลือกโลกและสิ่งก่อสร้าง ใช้กำหนดจุดพิกัดผิวโลกเพื่องานด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ หรือข้อมูลดาวเทียม

ลำดับที่	ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์	คำบรรยายภาพ
13		เฟิร์น พืชอิงอาศัยเกาะตามกิ่งไม้ เฟิร์นชนิดต่าง ๆ มีถิ่นอาศัยที่หลากหลาย เช่น อาศัยบนภูเขาสูง พื้นที่ชุ่มชื้น พื้นที่เปิดโล่ง ในน้ำ บนหินในทะเลทรายที่แห้งแล้ง บนรอยแตกบนหิน พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีสภาพเป็นกรด เช่น บึง และ หอนงน้ำ หรือ บนต้นไม้เขตร้อน เป็นต้น
14		ดอกหญ้า หญ้า เป็นวงศ์ของพืชดอกใบเลี้ยงเดี่ยวที่มีจำนวนมากและมีแทบทุกหนแห่ง
15		ป้ายพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2550

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิจัย

การพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกและการศึกษาหลักการแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดภาพถ่ายเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกและกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ โดยผู้วิจัยได้นำภาพถ่ายทั้งหมดจำนวน 90 ภาพ พร้อมกับคำบรรยายใต้ภาพและนำมาอัปโหลดขึ้นเว็บไซต์ photoc636.myportfolio.com เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่านได้ชมภาพ และแสดงความคิดเห็นต่อชุดผลงานโดยการกรอกแบบสอบถามตามหมวดหมู่และความสำคัญของการถ่ายภาพตามหัวข้อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ ขั้นตอนต่อมาผู้วิจัยได้นำความคิดเห็นจากแบบสอบถามดังกล่าวมาวิเคราะห์ผลการวิจัยในแต่ละหัวข้อและสรุปผลการวิจัยต่อไป โดยการดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มประชากรที่มีคุณสมบัติคือเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการถ่ายภาพที่มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 10 ปี มีองค์ความรู้ความเข้าใจด้านการถ่ายภาพเป็นอย่างมากและมีผลงานด้านการถ่ายภาพอันโดดเด่น อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ในส่วนของแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยกับผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่านนั้นเป็นคำถามที่ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการถ่ายภาพโดยพัฒนาตัวแปรต่าง ๆ จากหนังสือ Photojournalism (Parrish, 2002) และ หนังสือ Photography (London, Stone, & Upton, 2016) เพื่อนำมาวัดผลตามที่กล่าวไปข้างต้น

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการส่งแบบสอบถามไปยังผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่านตามตารางที่ 2 โดยมีคำถามดังแสดงในตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 2 คุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่าน

ลำดับที่	อาชีพ	อายุ (ปี)	ประสบการณ์การทำงาน(ปี)
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1	● อดีตนายกสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	65	39
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2	● อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	64	30
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3	● อดีตนายกสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ นายกสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, เลขาธิการมูลนิธิส่งเสริมการถ่ายภาพ	60	34
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4	● อุปนายกสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ช่างภาพอิสระ	56	30
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5	● อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	52	31
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6	● อดีตกรรมการบริหารสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	52	20
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7	● อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	51	34
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8	● อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	46	20
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9	● อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	44	21
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10	● นายกสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัย, ช่างภาพอิสระ	41	19

ที่มา: ผู้วิจัย

ตารางที่ 3 คำถามในแบบสอบถามเพื่อการวิจัยชุดภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์

ลำดับที่	คำถาม	ความสอดคล้องกับจุดประสงค์
1.	กรุณาแสดงความคิดเห็นต่อ "เนื้อหา (Content)" ของภาพถ่ายชุดนี้	1,2,3,4
2.	กรุณาแสดงความคิดเห็นต่อ "องค์ประกอบ (Composition)" ของภาพถ่ายชุดนี้	1,2,3,4
3.	กรุณาแสดงความคิดเห็นต่อ "แสงเงา (Lighting)" ของภาพถ่ายชุดนี้	1,2,3,4
4.	กรุณาแสดงความคิดเห็นต่อ "สี (Color)" ของภาพถ่ายชุดนี้	1,2,3,4
5.	กรุณาแสดงความคิดเห็นต่อ "คำอธิบายภาพ (Caption)" ของภาพถ่ายชุดนี้	1,2,3,4
6.	กรุณาแสดงความคิดเห็นต่อ "ลำดับการเล่าเรื่อง (Narrative)" ของภาพถ่ายชุดนี้	1,2,3,4
7.	ในความคิดเห็นของท่าน ภาพถ่ายชุดนี้สามารถสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ สำหรับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกได้หรือไม่ กรุณาให้เหตุผลประกอบ	1,2,3,4
8.	ในความคิดเห็นของท่าน ชุดภาพถ่ายที่เหมาะสมกับการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ ควรเป็นอย่างไร	1,2,3,4

ที่มา: ผู้วิจัย

ผู้วิจัยได้นำความเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ซึ่งเป็นกระบวนการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน วิเคราะห์โดยทีมผู้วิจัย 2 ท่านเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเพิ่มความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เนื้อหา (Content)

ผู้เชี่ยวชาญ 8 ท่านแสดงความคิดเห็นว่าภาพชุดนี้สะท้อนให้เห็นรายละเอียดของสิ่งที่ผู้วิจัยได้พบเห็น และสามารถบันทึกเรื่องราวของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกให้ผู้ชมที่ไม่เคยเดินทางไปให้สามารถนึกภาพออกได้อย่างครบถ้วนในหลากหลายมิติ อีกทั้งเนื้อหาของภาพชุดนี้ยังแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของสัตว์ป่าและป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก รวมถึงระบบนิเวศอันซับซ้อนของธรรมชาติที่เกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นระบบโดยมีเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ทั้งสัตว์และพืชทำให้ระบบนิเวศอันซับซ้อนนี้ยังคงดำเนินต่อไปได้โดยไม่ถูกคุกคาม

2. องค์ประกอบ (Composition)

ผู้เชี่ยวชาญ 9 ท่านแสดงความเห็นต่อภาพถ่ายชุดนี้ว่าองค์ประกอบโดยรวมที่ดูเรียบง่ายและเห็นว่าผู้วิจัยมีความพยายามถ่ายทอดออกมาให้สวยงามตามความจริง การถ่ายทอดมุมมองและองค์ประกอบที่ตรงไปตรงมา เรียบง่าย สมจริง ทำให้งานชุดนี้มีคุณค่าในเชิงข้อมูล อันเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นการบันทึกภาพสิ่งนั้น ๆ เพื่อนำเปรียบเทียบกับช่วงเวลาอื่นทั้งอดีตและอนาคตได้อย่างเที่ยงตรง ผู้เชี่ยวชาญยังได้ให้ความเห็นอีกด้วยว่า องค์ประกอบของภาพถ่ายนี้วางจุดสนใจไว้ที่กลางภาพ และให้น้ำหนักของเรื่องราวเท่ากันเพื่อเน้นความชัดเจนเข้าใจง่าย ขนาดของภาพแบบที่ไม่กว้างและไม่แคบเกินไปนัก เหมือนว่าผู้ชมได้เห็นภาพในมุมมองของตัวเอง เกิดการเชื่อมโยงสู่ประสบการณ์ส่วนตัวได้ง่าย สื่อสารได้ง่าย อย่างไรก็ตาม ผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้เสริมว่าผู้วิจัยควรเพิ่มเติมภาพถ่ายที่มีขนาดกว้างลงไปในชุดภาพเพื่อให้ผู้ชมเห็นถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติมากขึ้นกว่านี้

3. แสงเงา (Lighting)

ในเรื่องของแสงเงาที่ใช้ในภาพถ่ายชุดนี้ ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่านแสดงความเห็นว่า ผู้วิจัยมีความพิถีพิถันในการเลือกแสงเงาที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ภาพที่สวยงามเติมศักยภาพขององค์ประกอบทั้งปวงที่ได้ทำการบันทึกไว้ เพราะนอกจากผู้วิจัยจะต้องบันทึกภาพโดยอาศัยการพินิจพิเคราะห์ในการเลือกแสงเงาที่เหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยยังต้องอาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในธรรมชาติของแสง อีกทั้งต้องมีความมานะอดทนในการรอคอยจังหวะของแสงที่ตกกระทบบนวัตถุที่ถ่ายภาพนั้น ๆ ซึ่งเชื่อว่าถ่ายได้ทันทีที่ผ่านไปพบ แต่อาจต้องรอคอยด้วยเวลายาวนานหรือแม้แต่กลับมาใหม่ในช่วงเวลาอื่นเพื่อบันทึกภาพให้ได้ตามต้องการ อีกทั้งผู้วิจัยสามารถควบคุมสภาพแสงให้กลมกลืนเกือบจะเป็นรูปแบบเดียวกันในทุกภาพ ถึงแม้จะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น การถ่ายภาพในถ้ำ หรือสภาพแสงที่จัดมาก ผู้วิจัยก็สามารถควบคุมแสงเงาและอารมณ์ของภาพรวมให้ไม่แตกต่างกันมากนัก และที่สำคัญยิ่งผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความรู้สึกถึงความร่มรื่นและเป็นธรรมชาติของผืนป่านี้ผ่านการให้แสงเงาในลักษณะการเน้นวัตถุในภาพด้วยคอนทราสต์ของแสงเงาแบบ Dramatic ทำให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่ต้องการเน้นได้ชัดเจนอีกด้วย

4. สี (Color)

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่านแสดงความเห็นในเรื่องของสีว่า การเลือกใช้โทนสีของผู้วิจัยในผลงานภาพถ่ายชุดนี้สามารถแสดงถึงอัตลักษณ์ของผู้วิจัย จากการเปรียบเทียบกับผลงานภาพถ่ายที่ผ่านมามากมายชุด กล่าวคือ ผู้วิจัยมักใช้โทนสีที่ไม่ฉูดฉาดร้อนแรง หากแต่เน้นความกลมกลืนและมีจังหวะของสีที่คอนทราสต์มาสลับบ้าง ซึ่งจังหวะของสีดังกล่าวช่วยสร้างเสริมให้งานชุดนี้แสดงอารมณ์ถึงความร่มรื่นของป่าได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ การเลือกใช้สีที่ดูโทนเย็นน้ำตา

ตามธรรมชาติและลดความเข้มของสีนั้น ทำให้ทุกส่วนในภาพมีความน่าสนใจเท่ากัน ซึ่งอาจเปรียบถึงทุกส่วนในธรรมชาติที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน และยังเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เห็นและรับรู้ได้ถึงสภาพความเป็นจริงของระบบนิเวศ ใบเฟิร์นที่สีเขียวช่อมบ่อได้ถึงความชื้นที่มากพอให้พืชสายพันธุ์นี้เติบโตและความชื้นนั้นก็มาจากปริมาณฝนและการจับน้ำใต้ดินของพืช นอกจากนี้ชุดโทนสีและความเข้มสีในระดับนี้ยังก่อให้เกิดความรู้สึกกลับ น่าค้นหา น่าสนใจติดตามอีกด้วย

5. คำอธิบายภาพ (Caption)

ผู้เชี่ยวชาญ 8 ท่านแสดงความคิดเห็นว่าคำอธิบายภาพสั้นและน้อย ควรใส่คำอธิบายในเชิงอธิบายคุณลักษณะเฉพาะของพืชและสัตว์ต่าง ๆ อาทิ เฟิร์นจะขึ้นได้ดีในที่ที่มีความชื้นและอุดมสมบูรณ์ หินงอกหินย้อยต้องใช้เวลานานมากกว่าที่จะมีขนาดและรูปร่างแบบนี้ หรือชื่อทางวิทยาศาสตร์ของพืชพันธุ์ เพื่อให้ผู้ที่ชมภาพเกิดความซาบซึ้งประทับใจอยากมีส่วนรับรู้และเข้าใจในตัวโครงการมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า ผู้วิจัยควรใส่คำอธิบายเชิงการเน้นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าและธรรมชาติ โดยใช้ถ้อยคำที่เข้าใจได้ง่ายเพื่อให้ผู้ชมสามารถนำไปปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้องเมื่อมีโอกาสได้เข้าถึงทรัพยากรป่าไม้และธรรมชาติต่อไป

6. ลำดับการเล่าเรื่อง (Narrative)

ผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่านแสดงความคิดเห็นว่าผู้วิจัยสามารถจัดลำดับการเล่าเรื่องได้เป็นอย่างดีและมีเสน่ห์ ประหนึ่งผู้วิจัยกำลังเดินนำผู้ชมภาพเข้าไปพบสิ่งต่าง ๆ ในป่า การเล่าเรื่องและเรียงลำดับดังกล่าวนี้เปรียบเสมือนกับว่าตัวผู้ชมภาพได้กำลังค่อย ๆ เดินเข้าไปในป่าและพบสิ่งต่าง ๆ ที่น่าสนใจไปเรื่อย ๆ ด้วยความเพลิดเพลิน ซึ่งถ้าผู้ชมภาพเป็นผู้ที่มีความสนใจในธรรมชาติเป็นทุนเดิมอยู่แล้วก็น่าจะสนใจและสื่อสารได้ครบถ้วน แต่หากผู้ชมภาพขาดความสนใจเรื่องธรรมชาติ อาจถูกดึงเข้ามาในเรื่องราวในชุดภาพนี้ได้ยาก อย่างไรก็ตาม ผู้เชี่ยวชาญบางท่านมีความเห็นว่า ภาพที่น่ามาเล่ามีหลายภาพที่มีความคล้ายคลึงกันมากเกินไปและเสนอแนะว่าผู้วิจัยสามารถเลือกใช้แค่บางภาพเพื่อทำให้การเล่าเรื่องมีความกระชับขึ้น ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญบางท่านมีความเห็นว่าการปิดจบชุดภาพถ่ายนี้ด้วยพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง บ้ายชื่อหน่วยพิทักษ์ป่าร่วมทุ่งใหญ่นเรศวรฯ และห้วยขาแข้งซึ่งได้ขึ้นเป็นมรดกทางธรรมชาติของโลกทำให้ผู้ชมภาพทั้งหมดจำนวน 90 ภาพเกิดความรู้สึกคล้อยตาม อีกทั้งยังทำให้ผู้ชมเกิดพลังในการอนุรักษ์และรับรู้ได้ถึงความสำคัญของผืนป่าแห่งนี้ จึงทำให้การเรียงลำดับชุดภาพนี้จบด้วยความบริบูรณ์นั่นเอง

7. ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อภาพถ่ายชุดนี้ในประเด็นการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ สำหรับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก

ผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่านแสดงความคิดเห็นว่า ภาพถ่ายนี้สามารถสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์สำหรับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อผู้ชมได้ชมภาพพร้อมกับการอ่านคำบรรยายภาพแล้ว จะเกิดความรู้สึกลอยตามถึงความละเอียดอ่อนของป่าว่าเป็นที่รวมสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งพืชพรรณนานาชนิดไม่ถ้วน สัตว์ป่าน้อยใหญ่ทั้งที่ปรากฏตัวและไม่เห็นตัว ต่างผากรองรอยแห่งความมีชีวิตตนเอาไว้มากมาย ไปจนถึงสิ่งที่ยังคนอาจมองข้ามเช่นพืชและสัตว์เล็ก ๆ เช่น เห็ด มอส เฟิร์น หนอน แมลงต่าง ๆ ล้วนเป็นส่วนสำคัญของห่วงโซ่อาหารและระบบนิเวศที่หล่อเลี้ยงให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ความมีชีวิตชีวา และสมดุลทางธรรมชาติ ภาพเจ้าหน้าที่ผู้ส่งความสุขส่วนตัว ต้องเป็นสิ่งล้ำค่าจำเป็นต้องหวงแหนไม่เพียงเพื่อพวกเขาเอง แต่เพื่อมวลมนุษยชาติทั้งปวง หาไม่แล้วก็จะมีคนที่เห็นแก่ได้เข้ามาเหยียบย่ำทำลายเพื่อเอาประโยชน์ส่วนตนโดยใช้ระยะเวลาทำลายน้อยกว่าเวลาที่ป่านี้ค่อย ๆ เจริญงอกงามเป็นร้อยพันเท่า ทั้งนี้การเน้นป้ายพระราชเสาวนีย์ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่ทรงวิงวอนให้ทุกคนช่วยกันรักษาป่าก็ยิ่งโดนใจผู้ที่ได้รับชมชุดภาพและยังเป็นการใช้ภาพปิดได้ตรงประเด็นกับการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ที่ชัดเจนที่สุด

8. ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ เรื่องชุดภาพถ่ายที่เหมาะสมกับการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่านให้ความเห็นว่าชุดภาพถ่ายที่เหมาะสมกับการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ควรมีคุณสมบัติดังนี้คือ สื่อสารให้เกิดความเข้าใจได้โดยง่าย ตรงไปตรงมาสำหรับทุกคน ให้ข้อมูลที่เป็นความจริงและครบถ้วนรอบด้าน แต่มีความกระชับและงดงามในเชิงศิลปะการถ่ายภาพที่ปราศจากการปรุงแต่งที่เหนือจริง สามารถสร้างความสนใจให้ผู้ชมภาพเกิดอารมณ์ร่วมและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ อีกทั้งยังต้องจงใจให้ผู้ชมมีความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผืนป่าและธรรมชาติ สื่อความหมายแทนผู้ที่ทำงานอนุรักษ์ได้โดยไม่ต้องมีผู้อธิบายเพิ่มเติมอีก และท้ายที่สุดสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกได้จริง

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องการใช้ภาพถ่ายเพื่อการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ สำหรับการสื่อสาร ถ่ายทอด และประชาสัมพันธ์ข้อมูลเชิงอนุรักษ์โดยสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก นำมาเผยแพร่และดำเนินการวิจัยวัดประสิทธิผลของภาพถ่าย โดยผู้วิจัยได้นำผลงาน

สร้างสรรค์ภาพถ่ายชุดนี้มาเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ photoc636.myporfolio.com จากนั้นเชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้านการถ่ายภาพจำนวน 10 ท่านมาร่วมแสดงความคิดเห็นต่อผลงานสร้างสรรค์นี้ในแต่ละหมวดหมู่ตามหลักการถ่ายภาพผ่านแบบสอบถามโดยสรุปเป็นประเด็นความคิดเห็นส่วนใหญ่ของผู้เชี่ยวชาญได้ ดังนี้

เนื้อหา: เนื้อหาของภาพถ่ายชุดนี้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้ชมสามารถเข้าใจในเนื้อหาและการสื่อความหมายที่ผู้วิจัยตั้งใจไว้ได้เป็นอย่างดี

องค์ประกอบ: องค์ประกอบของภาพเป็นการเล่าแบบตรงไปตรงมาและค่อนข้างเป็นทางการ โดยผู้วิจัยเน้นให้องค์ประกอบหลักอยู่เกือบจะกึ่งกลางของภาพ หากแต่ถ้าผู้วิจัยเพิ่มภาพที่มีมุมกว้างให้มากขึ้นจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้ชมภาพมองเห็นภาพรวมของผืนป่าแห่งนี้ได้ชัดเจนขึ้น

แสงเงา: แสงเงาของภาพถ่ายชุดนี้สามารถแสดงถึงความร่มรื่นและความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าได้เป็นอย่างดี

สี: สีสนในชุดภาพถ่ายนี้ ผู้วิจัยได้ใช้โทนสีจะมีความโดดเด่นโดยเน้นสีที่เหมือนจริงแต่ไม่จัดจ้านจนเกินไป ทั้งนี้ การใช้แสงและโทนสีในชุดภาพก่อให้เกิดความต่อเนื่องกันของภาพได้เป็นอย่างดี

คำอธิบายภาพ: ในส่วนของคำบรรยายภาพบางภาพนั้นยังมีคำอธิบายที่น้อยเกินไป ผู้วิจัยสามารถเสริมและเพิ่มเติมข้อมูลของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในภาพ เพื่อให้ผู้ชมเข้าถึงและเข้าใจเรื่องราวในชุดภาพโดยรวมได้มากกว่านี้

ลำดับการเล่าเรื่อง: ลำดับการเล่าเรื่องของชุดภาพถ่ายนี้มีการใช้ภาพถ่ายที่คล้ายคลึงกันมากเกินไป

อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่านให้ความเห็นว่า ชุดภาพถ่ายนี้สามารถสื่อให้ผู้ชมเห็นถึงความสมบูรณ์ของผืนป่าแห่งนี้ได้ รวมไปถึงสัตว์ป่านานาชนิดที่น่าหวงแหน พืชพันธุ์ที่อุดมสมบูรณ์ และการบริหารจัดการของเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกได้เป็นอย่างดี กล่าวโดยสรุปได้ว่าภาพถ่ายชุดนี้สามารถสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุประสิทธิภาพตามที่ผู้วิจัยได้ตั้งใจไว้ เนื่องจากผู้ที่ได้ชมภาพถ่ายชุดนี้แล้ว ก็เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของผืนป่าและทรัพยากรทางธรรมชาติ รวมถึงอยากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผืนป่าผืนนี้ นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นว่าการสร้างสรรค์ชุดภาพถ่ายที่เหมาะสมกับการสื่อความหมายเชิงอนุรักษ์นั้น ควรสื่อสารแบบตรงไปตรงมาและทำความเข้าใจได้ง่ายเมื่อได้ชมภาพ ควรนำเสนอข้อมูลที่เป็นความจริงและครบถ้วนในทุก ๆ ด้าน ควรมีสุนทรียศาสตร์ในเชิงศิลปะการถ่ายภาพที่ปราศจากการปรุงแต่งที่เหนือจริง สามารถทำให้ผู้ที่ชมชุดภาพตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ได้เป็นอย่างดี และสร้างความเปลี่ยนแปลง

เชิงบวกได้จริง หลังจากที่ผู้วิจัยได้ผ่านขั้นตอนกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผลงานภาพถ่ายของตนเองและมีข้อสรุปว่า แม้ผลงานภาพถ่ายชุดนี้จะแสดงให้เห็นถึงสุนทรียศาสตร์ของภาพถ่ายในมุมต่างๆได้ค่อนข้างดี หากแต่ยังขาดการนำเสนอปัญหาหรือผลกระทบทางลบต่อสภาพผืนป่าในปัจจุบัน รวมไปถึงภาพความยากลำบากของเจ้าหน้าที่เขต ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ผู้ชมภาพได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกและการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างแท้จริงต่อไป

ข้อเสนอแนะ

สำหรับผู้ที่ต้องการสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายเชิงอนุรักษ์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาตัวแปรต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในโครงการวิจัยนี้และพยายามสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการถ่ายภาพดังกล่าวข้างต้นเพื่อยึดเป็นหลักในการถ่ายภาพในเชิงอนุรักษ์ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้อย่างสมบูรณ์แบบ

สำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไป ผู้วิจัยจะพัฒนาในเรื่องของการเตรียมความพร้อมก่อนดำเนินการวิจัย โดยศึกษาพื้นที่ป่าบริเวณนั้น ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อที่จะเตรียมอุปกรณ์สำหรับการถ่ายภาพให้พร้อมมากกว่าเดิมและสามารถให้อุปกรณ์ให้ได้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงอย่างเต็มที่ อีกทั้งผู้วิจัยจะต้องสรรหาคำความรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่า สัตว์สงวน และพืชพันธุ์มากกว่านี้ ผู้วิจัยจะปรับปรุงการนำเสนอชุดภาพถ่ายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยการคัดเลือกภาพถ่ายให้มีความหลากหลายในเชิงการสื่อความหมายเขียนคำอธิบายภาพให้มีความละเอียดและมีข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ให้มากขึ้นในการดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับการถ่ายภาพเชิงอนุรักษ์ในครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับเงินสนับสนุนการวิจัย ประเภทเงินอุดหนุนทั่วไป (เงินรายได้) จากคณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ประจำปีงบประมาณ 2555 ขอขอบคุณผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ อาจารย์ในภาควิชา ที่ให้ความช่วยเหลือตลอดจนให้คำแนะนำในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- จิรกีจนิมิตร ญัฐนนท์. (2565). บทบาทพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 11(1). Lampang, Thailand:195-213.
- จิราพงษ์ ฤทธิชัย, และ โรจนตรฤณ อนุสธา. (2564). แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืน. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 6(10), 441-58.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2546). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วาสุณีศรี ศิลปกร. (2557). *การศึกษาวิถีชีวิตคนกับป่า กรณีศึกษาชุมชนในบริเวณเขตป่าสัมปทาน ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตำบล ลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาโบราณคดี). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ศักดิ์ศรี สืบสิงห์, นิธินาถ อุดมสันต์, และ สุกิมล บุญพอก. (2561). การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้ กรณีศึกษา: ป่าดงหันทันท่าม่วงอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 12(29), 77-87.
- ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก. (2565). *เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่*. สืบค้น 1 มิถุนายน 2565, จาก http://164.115.22.96/heritage_nature.aspx
- สุภาณี บุญญวงศ์. (2539). ไซเตสกับการอนุรักษ์สัตว์ป่าในประเทศไทย. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 9(1), 1-9.
- Frey, F., & Heller, D. (2008). *The AIC guide to digital photography and conservation documentation*. London, B., Stone, J., & Upton, J. (2016). *Photography*. Pearson.
- Mittermeier, C. (2005). Conservation photography. *International Journal of Wilderness*, 11(1), 8-13.
- Parrish, F. S. (2002). *Photojournalism: an introduction*. Wadsworth Publishing Company.
- thailand.wcs.org. (2565). *โครงการเสริมสร้างประสิทธิภาพการลาดตระเวน ในพื้นที่อนุรักษ์*. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2565. จาก <https://thailand.wcs.org/th-th/Initiatives/Smart-Patrol-System/Thungyai-Naresuan-West.aspx>
- www.tate.org.uk. (2022). Documentary Photography. Retrieved 2022, June 1. from <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/d/documentary-photography>

>> พรพิพัฒน์ ราชกิ่งกำธร* | สุภาวดี โพธิเวชกุล**
Pornpiphat Ratchakitkamthon* |
Supavadee Photivatechakul**

- * นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศิลปการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
Email:pronpiphat2538@gmail.com
- ** รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปการแสดง
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Received: October 10, 2022 | Revised: November 23, 2022 | Accepted: December 3, 2022

04

การเชิดสิงโต : ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี The Lion Dance: Performing Arts in the Thon Buri Area

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี จากการศึกษาพบว่า การเชิดสิงโตเข้ามาในยุคสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี เนื่องจากมีกลุ่มชาวจีนทางตอนใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในละแวกนี้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังนำศิลปะการแสดงเชิดสิงโตมาเผยแพร่ จนเกิดเป็นคณะสิงโตขึ้นหลายคณะ และเป็นศิลปวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับชาวบ้านเขตธนบุรีมาอย่างช้านาน การเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรีสามารถแบ่งแยกตามลักษณะของการแสดงออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การเชิดสิงโตพื้น การเชิดสิงโตต่อตัว และการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย ผู้แสดงไม่มีการจำกัดเพศหรืออายุ เครื่องแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบชุดชน และแบบชุดต่อตัว มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ เสาดอกเหมย และเสาไม้ไผ่ มีตัวละครประกอบการแสดง คือ เป๊าะยืมและอาซิม เพื่อสร้างความตลกขบขันในการแสดง โดยส่วนใหญ่นิยมแสดงเป็นชุดเอกเทศ เช่น การเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย เป็นต้น สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง เรียกว่า “วงมโหรี” ซึ่งประกอบไปด้วย กลอง แด และเม็ง ปัจจุบันการเชิดสิงโตได้พัฒนามาเป็น

ก็พระดับนานาชาติในลักษณะของการแข่งขันการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย ซึ่งการพัฒนา
ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรม และที่สำคัญยังทำให้วัฒนธรรมการเชิด
สิงโตได้รับการอนุรักษ์สืบทอดต่อไป

คำสำคัญ : เชิดสิงโต ศิลปะการแสดง ย่านฝั่งธนบุรี

Abstract

This article studied the background, patterns and elements of the lion dance in the Thon Buri area. Results were that the lion dance was introduced during the reign of King Taksin the Great after immigration of a significant number of southern Chinese to the region. Lion dance performance skills were spread to multiple groups that have long existed in Thon Buri District. The dance may be divided into three performance characteristic patterns: ground level, face to face and on the plum blossom pole. Performers may be of any gender or age. Costumes are in two styles: feathers and face-to-face. Performance accessories include plum blossom and bamboo poles. Comic characters include a smiling Chinese uncle and his wife. Most lion dances comprise individual sets, such as the lion dance on the blossom pole. Musical instruments used in performance are referred to as a Mahori band, including a drum, cymbals and gongs. The lion dance recently developed into an international sports activity as cross-cultural adaptation to preserved and transmit its culture.

Keywords : Lion dance, Performing arts, Thon Buri area

บทนำ

เทศกาลประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ละเทศกาลย่อมมีจุดประสงค์แตกต่างกันออกไป โดยหลักแล้วเพื่อเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์และจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิต ยิ่งเป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมยาวนานอย่างประเทศจีน ดินแดนแห่งวัฒนธรรมที่เข้มข้น เทศกาลที่ผู้คนสร้างสรรค์ล้วนมีความหลากหลาย มีตำนานเก่าแก่เป็นรากฐาน และยึดมั่นตามระเบียบแบบแผนมาเป็นเวลานาน ตกทอดไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลานจนกระทั่งแผ่อิทธิพลไปยังสังคมทั่วโลก เช่น เทศกาลตรุษจีน

เทศกาลตรุษจีน มีชื่อทางการเป็นภาษาจีนว่า “ชุนเจีย” หมายถึงเทศกาลวันฤดูใบไม้ผลิ เป็นเทศกาลใหญ่ที่สุด มีช่วงระยะเวลาที่ยาวนานและคึกคักที่สุดของประชาชนชาวจีน ตามปรัมปราคติที่ถือสืบทอดกันมา เทศกาลนี้จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 8 ค่ำ เดือน 12 ยาวจนถึงคืน 15 ค่ำ เดือนอ้าย ของปีถัดไปตามปฏิทินเกษตร ในช่วงเวลาอันยาวนานนี้ ความคึกคักสูงสุดของเทศกาลจะอยู่ในช่วง 30 ค่ำ เดือน 12 ตลอดช่วงเทศกาลตรุษจีน ศาลเจ้าต่าง ๆ ในจีนจะจัดงานเฉลิมฉลองด้วยมหรสพการละเล่นต่าง ๆ เพื่อเพิ่มสีสันและบรรยากาศของเทศกาลตรุษจีน เช่น เดินขบวน (ไม้อู๋) แข่งเรือบก การเชิดเงา หุ่น จั๋ว กายกรรม เชิดมังกร เชิดสิงโต เป็นต้น (โจวเซี่ยวเทียน, 2555, น. 17,29)

เชิดสิงโต เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวจีน มักแสดงควบคู่ไปกับการเชิดมังกร เพราะสัตว์ทั้ง 2 ชนิดนั้นถือว่าเป็นสัตว์มงคลตามความเชื่อของจีน แต่โดยดั้งเดิมนิยมเชิดสิงโตมากกว่าเชิดมังกร เพราะถือว่ามังกรเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์จีน (เสี่ยวจิ่ว, 2556, น. 136) การเชิดสิงโตเกิดขึ้นในราชสำนักสมัยราชวงศ์ซัน (206 ปี ก่อน ค.ศ. - ค.ศ. 220) มีการพัฒนาและเผยแพร่ไปสู่ประชาชนในเวลาต่อมา การเชิดสิงโตถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจีนที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างศิลปะการแสดง ศิลปะการต่อสู้ กายกรรม รวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ การเชิดสิงโตแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สิงโตเหนือ และสิงโตใต้ ซึ่งความแตกต่างขึ้นอยู่กับลักษณะทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในแต่ละภาคของประเทศจีน (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2558) อนึ่ง จีนเป็นชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมอย่างสูงสุดต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จวบจนปัจจุบันชาวจีนได้แผ่ขยายไปตั้งถิ่นฐานยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก นอกจากนั้นชาวจีนยังเป็นผู้ดำรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเป็นอพยพหรือย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่ใด มักประกอบพิธีตามวัฒนธรรมประเพณี ณ ที่ที่ตนไปอยู่อาศัยด้วยเสมอ ดังนั้น การเชิดสิงโตซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านของ ชาวจีนจึงได้ถูกนำมาเผยแพร่จนได้รับความนิยมในหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศมาเลเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย เป็นต้น

การเชิดสิงโตในประเทศไทย ส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นรูปแบบการแสดงที่อยู่คู่กับชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากหลักฐานทางเอกสารที่บันทึกไว้ และประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนนครสวรรค์ที่กล่าวถึงกลุ่มคนจีนว่าได้มีการเข้ามาพำนักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ในทางกลับกัน การแสดงเชิดสิงโตครั้งที่ตื่นตาและมีความยิ่งใหญ่ที่สุดเกิดขึ้นในงานสมเด็จเจ้าตากสินมหาราช ในเขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีคณะสิงโต-มังกรหลายร้อยคณะ สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาจัดแสดงรอบอนุสาวรีย์ของพระองค์ เหตุเพราะชาวบ้านฝั่งธนบุรี มีความเชื่อกันว่า สิงโต – มังกร ถือกำเนิดจากจีน และถูกส่งมาเพื่อแสดงความยินดีกับพระองค์ในวันสถาปนากรุงธนบุรี จนกระทั่งศิลปะการแสดงนี้ได้ตกทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของฝั่งธนบุรี จวบจน พ.ศ. 2565 ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการเชิดสิงโตซึ่งเป็นศิลปะการแสดงวัฒนธรรมของชาวจีน พบว่า เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนได้มีการอพยพไปยังดินแดนใดก็ตาม จะปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของตนให้เข้ากับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมในดินแดนถิ่นใหม่นั้นได้อย่างกลมกลืน แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังคงรักษารากเหง้าของวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ด้วย จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา การเชิดสิงโต ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้ศึกษามารวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ทางด้านศิลปะวัฒนธรรมของชาวจีนดั้งเดิม และเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาศิลปะวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเชิดสิงโต : ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ มีขอบเขตของการศึกษา คือ การศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี มีวิธีการดำเนินการศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งเป็น 3 ข้อ คือ

1. การศึกษาด้านควาจากเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงเชิดสิงโต ได้แก่ เอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงข้อมูลจากสื่อออนไลน์

2. การศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงเชิดสิงโต ได้แก่ นักวิชาการ ศิลปินนักแสดง และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและคำถามแบบปลายเปิด

3. การสังเกตการณ์จากการแสดงสด สื่อวีดิทัศน์ ภาพถ่าย และแถบบันทึกเสียง
ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกข้อมูลเชิงเอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

1. ที่มาของการแสดงเชิดสิงโต วิเคราะห์โดยการนำข้อมูลจากเอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากสื่อออนไลน์มาเปรียบเทียบ ประกอบกับการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงเชิดสิงโต เช่น นักวิชาการ ศิลปินนักแสดง และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อมาสนับสนุนความน่าจะเป็นของข้อมูล

2. รูปแบบ และองค์ประกอบ วิเคราะห์โดยการชมสื่อวีดิทัศน์ผลงานการแสดงเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี ประกอบกับการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์จากการแสดงสด จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกเป็นกลุ่ม เช่น รูปแบบ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ตัวละครประกอบในการแสดง เรื่องราวที่ใช้ในการแสดง ดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดง

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ประกอบรูปภาพ เพื่อให้ได้ผลสรุป คือ ที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเชิดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี โดยนำเสนอเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารทางวิชาการ

ความเป็นมาของการแสดงเชิดสิงโตในประเทศไทย

ที่มาของการแสดงเชิดสิงโตในประเทศไทยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. จากผลงานวิจัยเรื่อง ศิลปะการแสดงฝั่งธนบุรีในศตวรรษที่ 21 (กรณีศึกษาเขตธนบุรี) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กล่าวว่า การเชิดสิงโตปรากฏหลักฐานในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ด้วยมีชาวจีนย้ายถิ่นฐานเข้ามาพำนักรวมถึงประกอบกิจการค้าขายในแผ่นดินสยาม และได้นำเข้าศิลปะการแสดงเชิดสิงโตมาเผยแพร่อีกด้วย ซึ่งชาวจีนมีความเชื่อกันว่า ผู้ใดได้ชมการแสดงเชิดสิงโตจะนำพาโชคลาภมาให้ มีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การเชิดสิงโตจึงอยู่คู่กับคนไทยนับแต่นั้นเป็นต้นมา และ 2. จากหนังสือสืบสานตำนานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ โดยคณะกรรมการจัดงาน อ่างถึงโน้นทีกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในตำนานว่าโดยมาว่า การเชิดสิงโตเริ่มเข้ามาในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ กษัตริย์แห่งวิญญูแห่งหรือเมืองเชียงสือแห่งเวียดนาม ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอาณาจักรสยาม และ

ได้ฝึกหัดให้พวกชาวญวนเล่นสิงโต และพะงู เพื่อใช้สำหรับแสดงถวายหน้าพระพักตร์สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นการสนองพระเดชพระคุณ และโปรดให้สร้างมังกรคาบแก้วไว้เล่นเป็นคู่กัน จนเป็นประเพณีสืบทอดมาถึงรัชกาลหลัง (คณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ, 2559, น. 38; ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ, 2561)

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยได้มีความสัมพันธ์กับประเทศจีนมาอย่างช้านาน ซึ่งเปรียบเสมือนเมืองพี่เมืองน้อง ยิ่งในยุคสมัยกรุงธนบุรี ชาวจีนเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในด้านการค้าและการปกครอง อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็เป็นคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ทำให้ประชาชนจากประเทศจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก และนำเอาศิลปะการเจดสิงโตของตนมาด้วย ซึ่งข้อมูลที่กล่าวมานี้มีความสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของคุณมนัส อึ้งสมบุรณ์ ผู้มีความรู้ทางด้านศิลปะการเจดสิงโตที่ให้ข้อมูลว่าการเจดสิงโตอาจเข้ามาในยุคสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี เพราะมีชาวจีนจากตอนใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในละแวกนี้เป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นคณะสิงโตขึ้นหลายคณะ และเป็นศิลปะวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับชาวบ้านเขตธนบุรีมาอย่างช้านาน (มนัส อึ้งสมบุรณ์, สัมภาษณ์, มีนาคม 8, 2565)

การแสดงเจดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี

การแสดงเจดสิงโตที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยอยู่ในเขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล จากเพจ “ที่นี่ตลาดพลู” ซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลากรผู้เชี่ยวชาญในแวดวงของศิลปะการเจดสิงโต คือ อาจารย์วิชัย รอดเกิด หรือโจ ตลาดพลู ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนตลาดพลู เป็นชุมชนที่หลอมรวมวัฒนธรรมไทยจีนไว้ด้วยกัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวตลาดพลูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การสร้างศาลเจ้าในวัด หรือภาพคนจีนยืนรอใส่บาตรพระในยามเช้า คือตัวอย่างการหลอมรวมวัฒนธรรมเป็นหนึ่งเดียวที่พบเห็นได้ทั่วไปในย่านนี้ รวมไปถึงการเจดสิงโตก็เป็นการละเล่นหนึ่งที่แพร่หลาย เป็นการละเล่นร่วมกันที่ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติว่าไทยหรือจีน และเป็นการละเล่นที่รวมศิลปะหลายแขนงไว้ด้วยกัน ได้แก่ งานประติมากรรม งานจิตรกรรมในการสร้าง และवादหังสิงโต ศิลปะด้านดุริยางคศิลป์ในการบรรเลงให้จังหวะทำนอง นาฏศิลป์ในการเจดลีลาท่วงท่า และกายกรรมพลกำลังความแข็งแรงในการต่อตัว (ที่นี่ตลาดพลู, 2564)

การเจดสิงโตในเขตธนบุรีนิยมรูปแบบสิงโตกางดุ้งทั้งแบบ “ผอซาน” มีลักษณะหน้าผากสูงกว้าง ปากโค้ง มีเขาแหลม และ “เหอซาน” มีลักษณะหน้าผากแคบ ปากแบน มีเขาโค้งมน โดยภาพรวมสิงโตกางดุ้งทั้ง 2 ประเภท จะมีรูปร่างลักษณะต่างกันเพียงเล็กน้อย เป็นศิลปะการเล่นสิงโตของจีนทางภาคใต้ มีต้นกำเนิดในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง แห่งราชวงศ์ชิง

นิยมเชิดในมณฑลกว๋างดุง กว่างซี และฮกเกี้ยน แต่ต่อมาภายหลังชาวจีนทางตอนใต้และในมณฑลกว๋างดุงได้อพยพไปอยู่ยังภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก สิงโตกว๋างดุงจึงเป็นศิลปะการแสดงที่เล่นกันอย่างแพร่หลาย แม้แต่ในประเทศไทยก็ได้รับรูปแบบการเชิดสิงโตแบบกว๋างดุง ดังที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบัน (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 9, 2565)

ภาพที่ 1 สิงโตกว๋างดุงแบบฝอซาน (ภาพซ้าย)

และ สิงโตกว๋างดุงแบบเหอซาน (ภาพขวา)

ที่มา: <https://pantip.com/topic/30156913>

รูปแบบการแสดงเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี

การเชิดสิงโตในประเทศไทยสามารถแบ่งแยกตามลักษณะของการแสดงออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การเชิดสิงโตพื้น การเชิดสิงโตต่อตัว และการเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (เสาดอกเหมย) โดยทำการศึกษาจากคณะสิงโตศิษย์เอกหั่วมหารพรม ซึ่งเป็นคณะสิงโตที่มีชื่อเสียงในย่านฝั่งธนบุรี รวมถึงเป็นคณะที่ได้รับรางวัลจากการแข่งขันเชิดสิงโตทั้งในระดับประเทศ และระดับนานาชาติ ดังนี้

1. การเชิดสิงโตพื้น

สิงโตพื้นเป็นการแสดงแบบดั้งเดิมที่ยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออวยพรแก่บุคคลต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่มุ่งหมาย อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงจากร้ายกลายเป็นดี และเปลี่ยนจากสิ่งที่ไม่ดียิ่งขึ้น สิงโตพื้นจะมีรูปแบบการแสดงที่เป็นเรื่องราว เช่น สิงโตกินส้มกินผัก ผู้แสดงจะเชิดสิงโตโดยออกลีลาท่าทางในการกินผักผลไม้ ได้แก่ ส้ม และผักกาด จากนั้นจึงคายออกมาเพื่อสื่อให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์เหลือกินเหลือใช้ ในขณะนี้หากมีบุคคลใดได้รับผักผลไม้จากปากสิงโต ก็เปรียบเสมือนการได้รับโชคลาภจากเทพเจ้า เนื่องจากคติความเชื่อของผู้คนในสมัยโบราณยกย่องให้สิงโตเป็นสัตว์วิเศษ รวมถึงเป็นตัวแทนของเทพเจ้าต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการผลิตป้ายเป็น

ตัวอักษรมงคล และให้สิงโตคายออกมาเพื่อเป็นการอวยพรอีกด้วย (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 13, 2565)

2. การเชิดสิงโตต่อตัว

การเชิดสิงโตต่อตัวเป็นการแสดงในรูปแบบของกายกรรม กล่าวคือ ผู้แสดงจะทำการต่อตัวขึ้นไปในลักษณะของการยืนบนบ่าประมาณ 2 - 3 ชั้น โดยผู้แสดงที่อยู่บนสุดจะทำหน้าที่เป็น ผู้เชิดหัวสิงโต ส่วนผู้แสดงที่เป็นฐานต้องมีร่างกายที่แข็งแรง ควบคุมกับการรักษาสมดุลของร่างกาย เพื่อให้สามารถทรงตัว และรับน้ำหนักของผู้แสดงคนอื่นได้โดยไม่เกิดอุบัติเหตุ ผู้วิจัยได้สังเกตวิธีการฝึกต่อตัวของผู้แสดงคณะสิงโตศิษย์เอกท่าวมหาพรหม โดยผู้ฝึกหัดจะขึ้นไปเหยียบบนลูกมะพร้าว ใ้การย่อตัว – ยืดตัว ให้สามารถทรงตัวอยู่ได้นานที่สุด เมื่อเกิดความชำนาญในระดับหนึ่งแล้ว ก็ให้ผู้ฝึกหัดที่มีขนาดร่างกายเล็กกว่าขึ้นไปนั่งอยู่บนบ่า และฝึกใ้การย่อตัว – ยืดตัว อีกครั้งตามลำดับ การฝึกในลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้แสดงเกิดความชำนาญในการทรงตัว แมื่อยืนอยู่บนพื้นผิวของวัตถุที่สามารถเคลื่อนที่ได้ตลอดเวลา ก็สามารถจัดระเบียบของร่างกายได้อย่างเหมาะสม การเชิดสิงโตในรูปแบบนี้ มีจุดหมายเพื่อแสดงความสามารถในการทรงตัว และความแข็งแรง โดยอาศัยความสูงเป็นข้อบ่งชี้ความสามารถของผู้แสดง

3. การเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (เสาดอกเหมย)

การเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับหรือที่เรียกว่า “เสาดอกเหมย” ซึ่งเป็นรูปแบบการเชิดที่มาในระยะหลังและเป็นที่นิยมมากในปัจจุบัน จะใช้ผู้เชิดจำนวน 2 คนคือ ผู้เชิดส่วนหัวและผู้เชิดส่วนหาง จะต้องออกท่าทางในการแสดงบนเสาดอกเหมยซึ่งมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ในการก้าวเดินแต่ละครั้งจะต้องใช้ความชำนาญและต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี กล่าวคือผู้แสดงที่เชิดส่วนหัวจะสามารถมองเห็นพื้นที่โดยรอบได้ เพราะมองผ่านจากช่องว่างทางช่องปากของสิงโต แต่ในทางกลับกันผู้แสดงที่เชิดส่วนหางจะสามารถมองเห็นได้เพียงที่ที่ตนยืนอยู่เท่านั้น เนื่องจากถูกคลุมด้วยผ้าที่เปรียบเสมือนลำตัวของสิงโตไว้ ดังนั้น ในการออกท่าทางบนเสาดอกเหมยผู้เชิดทั้งสองจะต้องเคลื่อนไหวร่างกายให้มีความสอดคล้องกัน ซึ่งต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีจนเกิดความชำนาญ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดขณะทำการแสดงได้ (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 13, 2565)

ภาพที่ 2 เชิดสิงโตพื้น (ภาพซ้าย)
 เชิดสิงโตต่อตัว (ภาพกลาง)
 เชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (ภาพขวา)
 ที่มา: <https://shorturl.asia/z86wA>

องค์ประกอบของการแสดงเชิดสิงโตย่านฝั่งธนบุรี

การแสดงทุกประเภทจะต้องมีองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ คอยสนับสนุน ทั้งนี้เพื่อให้การแสดงมีความงดงามและสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการเรียบเรียงข้อมูลด้านองค์ประกอบของการแสดงเชิดสิงโต ประกอบไปด้วย ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ตัวละครประกอบในการแสดง เรื่องราวที่ใช้ในการแสดง และเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดง โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ศิลปินของคณะสิงโตกลุ่มตัวอย่างที่มีชื่อเสียง และได้รับความนิยมในย่านฝั่งธนบุรี ได้แก่ คณะศิษย์เอกท้าวมหาพรหม ตลอดจนการสังเกตการณ์ภายในคณะทั้งแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ผู้แสดง

ผู้แสดงภายในคณะศิษย์เอกท้าวมหาพรหม เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ด้านการแสดงเชิดสิงโตมาตั้งแต่เด็ก ประกอบไปด้วยผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก โดยมีนักแสดงที่อายุน้อยที่สุด

คือ 1 ขวบ มีการบริหารจัดการคณะโดยใช้ระบบครอบครัวเป็นสำคัญ คือ ผู้แสดงที่มีบทบาทเป็นตัวละคร เช่น ผู้เชิดส่วนหัว และผู้เชิดส่วนหาง จะเป็นสมาชิกภายในครอบครัว เนื่องจากสามารถทำการรวมตัวได้อย่างรวดเร็วหากมีงานการแสดงที่เร่งด่วน ฝึกซ้อมได้ในทุกช่วงเวลา และสามารถพูดคุยว่ากล่าวตักเตือนในด้านการแสดง หรือด้านอื่น ๆ ได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังมีการเปิดรับบุคคลภายนอก และผู้ด้อยโอกาส เข้ามาเป็นผู้แสดงภายในคณะ ซึ่งต้องมีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป เพื่อให้บรรลุนิติภาวะ และมีความรับผิดชอบในเบื้องต้น ผู้แสดงจะได้สวัสดิการในด้านต่าง ๆ เช่น ที่พักอาศัย อาหาร เครื่องดื่ม รวมถึงส่งเสริมเพื่อให้เป็นนักแสดงมืออาชีพ ใช้ความสามารถในการเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว โดยที่ไม่เป็นภาระต่อสังคม กฎข้อบังคับ และวิธีการฝึกหัดผู้แสดงของคณะศิษย์เอกท้าวมหาพรหมมีดังนี้

1. ห้ามผู้แสดงยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดทุกชนิด เนื่องจากเป็นมูลเหตุของการบ่อนทำลายความสุข ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของสมาชิกภายในคณะ ทำให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ ตามมาจนอาจทวีความรุนแรงสร้างความสูญเสียได้ อีกทั้งยังเป็นการทำลายชื่อเสียงของคณะ และเป็นที่น่ารังเกียจของสังคม รวมถึงทำให้สมาชิกภายในคณะเดือดร้อน เพราะบุคคลที่มีปัญหา ยาเสพติดมักก่ออาชญากรรม

2. สังเกตจากรูปร่างของผู้แสดง เช่น ความพร้อมของร่างกาย พละกำลัง และประเมินว่ามีความเหมาะสมสำหรับการแสดงมากน้อยเพียงใด

3. สำหรับผู้แสดงเริ่มต้นจะมีการทดลองงานโดยให้คอยเป็นผู้สังเกตการณ์ในการแสดงต่าง ๆ ของคณะประมาณ 3 - 4 งาน เพื่อศึกษารูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกาย เทคนิค และอารมณ์ที่ใช้ในการแสดง โดยระหว่างการสังเกตการณ์อาจปฏิบัติหน้าที่ในฝ่ายสนับสนุน เพื่อฝึกการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ นอกเหนือจากการเป็นผู้แสดงควบคู่กันไปด้วย

4. ผู้แสดงเริ่มต้น ต้องมีการฝึกฝนร่างกายอย่างหนัก เช่น การวิ่ง การดันพื้น การลุกนั่ง และการโกลูกกลิ้ง เป็นต้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของร่างกาย พละกำลัง ก่อนที่จะได้รับการฝึกหัดเชิดสิงโต เนื่องจากการเชิดสิงโตเป็นศิลปะการแสดงที่ต้องใช้ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อทุกส่วนในร่างกาย เพื่อออกท่าทางการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ซึ่งคณะศิษย์เอกท้าวมหาพรหม กำหนดให้ผู้แสดงมีการออกกำลังกายเพื่อเตรียมความพร้อมของร่างกายเป็นประจำในวันจันทร์ - วันศุกร์ และให้ผู้แสดงได้หยุดพักเพื่อให้ร่างกายได้ฟื้นฟูในวันเสาร์ - อาทิตย์

5. ผู้แสดงเริ่มต้นที่ได้รับการฝึกฝนร่างกายเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเชิดสิงโต ต้องมีการฝึกฝน และเรียนรู้ท่าทางการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เป็นระยะเวลาอย่างต่ำ 2 เดือนก่อนที่จะสามารถขึ้นเวทีในการเป็นผู้แสดงอย่างเต็มตัวได้

เครื่องแต่งกาย

จากบทสัมภาษณ์คุณมานพ ผ่องอุทก หัวหน้าคณะสิงโตศิษย์เอกท้าวมหาพรหม ได้

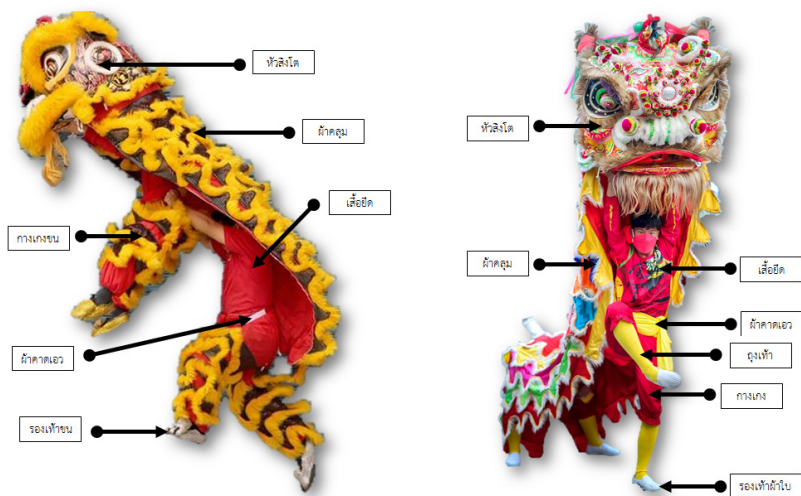
ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับการแสดงไว้ว่า รูปแบบเครื่องแต่งกายของสิ่งใดคณะต่าง ๆ ในประเทศไทยส่วนใหญ่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เนื่องจากในอดีตศิลปินส่วนใหญ่เคยเป็นสมาชิก และร่วมแสดงอยู่ภายในคณะเดียวกันมาก่อน ต่อมาเมื่อศิลปินผู้นั้นมีทักษะความสามารถจนกลายเป็นที่ยอมรับแล้ว จึงได้ทำการแยกตัวออกมาจัดตั้งคณะสิงโตเป็นของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้รูปแบบของเครื่องแต่งกายได้มีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา สำหรับเครื่องแต่งกายผู้แสดงเชิดสิงโตของคณะศิษย์เอกท้าวมหาพรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แบบชุดชน และแบบชุดต่อตัว ดังนี้

1. แบบชุดชน

เครื่องแต่งกายผู้แสดงเชิดสิงโตแบบชุดชนจะมีลักษณะเป็นชุดชนสัตว์ ทำจากผ้าซึ่งมีน้ำหนักค่อนข้างเบา ประดับตกแต่งด้วยขนสัตว์ หรือในปัจจุบันนิยมใช้ขนที่ผลิตจากเส้นใยสังเคราะห์ เนื่องจากสรรหาได้ง่าย และไม่ขัดต่อหลักจริยธรรม โดยออกแบบให้มีความสะดวกสบายแก่ผู้ที่สวมใส่ อีกทั้งยังมีความแข็งแรง และทนทาน สามารถใช้งานได้เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน เครื่องแต่งกายของผู้แสดงเชิดสิงโตในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่ใช้สำหรับการเชิดสิงโตบนเสาดอกเหมย หรือใช้ในการแสดงรูปแบบของสิงโตพื้น โดยสีของเครื่องแต่งกายจะออกแบบให้มีความกลมกลืนกันทั้งชุด ได้แก่ สีผ้าคลุม สีกางเกง และสีหัวสิงโต ทั้งนี้ลักษณะของสีมีความหมายเกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อในด้านต่าง ๆ รวมถึงทำให้เกิดความสวยงามในขณะทำการแสดง เครื่องแต่งกายแบบชุดชน ประกอบไปด้วย หัวสิงโต เสื้อยืดแขนสั้น หรือแขนยาว กางเกง ขาวยาวประดับขน ผ้าคลุมประดับขน ผ้าคาดเอว สายโยงตัว (ใช้สำหรับผู้เชิดส่วนหัว เพื่อให้ผู้เชิดส่วนหางใช้ในการจับและยึดเกาะ) และรองเท้าประดับขน เป็นต้น

2. แบบชุดต่อตัว

เครื่องแต่งกายผู้แสดงเชิดสิงโตแบบชุดต่อตัว จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องแต่งกายศิลปะการต่อสู้แบบกังฟูของประเทศจีนทางตอนใต้ เนื่องจากการเชิดสิงโตเป็นศิลปะการแสดง ที่ได้รับการพัฒนามาจากกังฟู จึงได้รับอิทธิพลทางด้านเครื่องแต่งกายสืบทอดต่อกันมาด้วย เครื่องแต่งกายของผู้แสดงเชิดสิงโตในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่ใช้สำหรับการเชิดสิงโตแบบต่อตัว การเชิดสิงโตบนเสาไม้ไผ่ หรือใช้ในการแสดงรูปแบบของสิงโตพื้น โดยลักษณะของเครื่องแต่งกายจะออกแบบให้มีความกระชับกับร่างกายของผู้แสดง เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการออกท่าทางต่าง ๆ รวมถึงการแสดงกายกรรมที่ต้องอาศัยความคล่องตัวเป็นหลัก ในขณะทำการแสดง เครื่องแต่งกายแบบชุดต่อตัว ประกอบไปด้วย หัวสิงโต เสื้อยืดแขนสั้น หรือแขนยาว กางเกงขาวยาว หรือขาสามส่วน ผ้าคลุมประดับขน ถุงเท้า หรือผ้าพันหน้าแข้ง ผ้าคาดเอว และรองเท้าผ้าใบ เป็นต้น

ภาพที่ 3 การแต่งกายแบบชุดขน (ภาพซ้าย) และการแต่งกายแบบชุดต่อตัว (ภาพขวา)
ที่มา: พรพิพัฒน์ ราชกิจกัธร (กันยายน 16, 2565)

อุปกรณ์ประกอบการแสดง

1. ลักษณะของหัวสิงโต

หัวสิงโตของไทยย่านฝั่งธนบุรี จะมีลักษณะที่แตกต่างจากต่างประเทศ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และจินตนาการของช่างทำหัวสิงโต รวมไปถึงฝีมือในการออกแบบลวดลายต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวขึ้นมา โดยมักจะเขียนลวดลายตรงส่วนที่ต่างประเทศไม่เขียนกัน เช่น ตา ปากล่าง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเสริมลักษณะพิเศษเข้าไปในหัวสิงโต ได้แก่ การทำลิ้นเป็นสปริง การทำเขี้ยว การทำคิ้วในแบบต่าง ๆ เช่น คิ้วหยักเรียงลำดับจากเตี้ยไปสูง คิ้วสองแฉก คิ้วหางปลา (มักจะเขียนลวดลายเป็นตัวปลาลงไป) การติดด้นสีทองลงไปให้หัวสิงโต การติดเม็ดเลื่อมสี การติดกระจุก การเขียนรูปมังกร นก ปลา ด่างดาว เจ้าแม่กวนอิม และเทพต่าง ๆ ลงไปบนหัวสิงโต ซึ่งทุกภูษะนั้นล้วนมีความหมายเป็นสิริมงคล ดังนั้นลักษณะหัวสิงโตของไทยจึงไม่ค่อยมีซ้ำกันทั้งรูปทรงและลวดลาย (วัชร วัชรพล และ จิตสุภา วัชรพล ผู้อำนวยการผลิต, 2557; OKnation, 2550, ย่อหน้าที่ 1)

2. เสาดอกเหมย

เสาดอกเหมย หรือ เหมยขาวจวง เป็นเสานี้ที่ใช้สำหรับฝึกฝนศิลปะการต่อสู้ของชาวจีนมากมายหลายแขนงทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ที่เรียกว่าเสาดอกเหมย (หรือดอกบัวในสำเนียงแต้จิ๋ว) สัญนิษฐานว่าในวิชาหมัดเหมยขาว หรือ มวยดอกเหมย มีการนำเสานี้มาตั้งวางจำนวน

5 ต้น กระจายเป็นรูปดอกเหมย มีหลายระดับ สูง – ต่ำ เพื่อใช้ฝึกฝนวิธีการก้าวเท้า ความสมดุลของร่างกาย และการทรงตัว ต่อมาถูกนำมาใช้สำหรับการแสดงและการแข่งขันเชิดสิงโต โดยมีจำนวนทั้งหมด 21 ต้น (Anonymous, 2558, ย่อหน้าที่ 1-3)

3. เสาไม้ไผ่

เสาไม้ไผ่ เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงเชิดสิงโตอีกชนิดหนึ่ง ทำจากไม้ไผ่ที่มีความยาวประมาณ 15 เมตร บนยอดของเสาจะมีไม้ยาวขัดขวางลำไม้ไผ่ 2 ท่อน ไว้สำหรับให้ผู้แสดงใช้ในการยึดเกาะ อาจมีกลไกที่สามารถทำให้ปลายของเสาไม้ไผ่หมุนได้ และมีฐานตั้งกับพื้น ใช้ผู้เชิดเพียงคนเดียว ขึ้นไปทำการแสดงอยู่บนปลายกระบอไม้ไผ่ อาจมีการแขวนเงินรางวัลไว้บนยอดเสา หากผู้เชิดปีนขึ้นไปเก็บได้จะได้รับเงินรางวัลนั้นไป นอกจากนี้ยังมีการปล่อยผืนข้อความที่มีตัวอักษรแสดงถึงการอวยพรต่าง ๆ ลงมาอีกด้วย

ตัวละครประกอบในการแสดง

1. แป๊ะยิ้ม

แป๊ะยิ้ม มีที่มาจากคำว่า อาแปะ ที่แปลว่า คุณลุง รวมกับคำว่ายิ้ม จะได้เป็นคำว่า อาแปะยิ้ม แปลว่า คุณลุงผู้ยิ้มแย้ม แต่เนื่องจากมีการออกเสียงให้มีความกระชับมากยิ่งขึ้น จึงกลายเป็นคำว่า แป๊ะยิ้ม มีลักษณะเป็นผู้ชายวัยกลางคน ไม่แก่จนเกินไป ใบหน้ากลมป้าน แก้มใหญ่อวบอิม สีสหน้าแสดงถึงอารมณ์ที่มีความสุข และมักจะมีพัดติดตัวอยู่เสมอ

2. อาซิ้ม

อาซิ้มทำขึ้นมาเพื่อเป็นตัวละครคู่กันกับแป๊ะยิ้ม มีลักษณะเป็นหญิงวัยกลางคน ใบหน้ายาว แก้มอวบอิม แสดงสีหน้ายิ้มแย้ม และล้อเลียนหยอกล้อโดยแลบลิ้นออกมาเล็กน้อย รวบผมเปิดให้เห็นหน้าผาก ปลายคางกลมมนสูงเป็นชั้นเหนือขึ้นมาจากคอแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์

ภาพที่ 4 ศีรษะแป๊ะยิ้ม (ภาพซ้าย) และศีรษะอาซิ้ม (ภาพขวา)

ที่มา: <https://shorturl.asia/2cC4E>

จากภาพที่ 4 แสดงให้เห็นถึงลักษณะของแป๊ะอ๋ิม (ภาพซ้าย) และลักษณะของอาซิม (ภาพขวา) ซึ่งเป็นตัวละครคู่กันเหมือนผัวเมียกันไว้คอยช่วยกันไล่แห้วสิงโต ทำให้ดูตลกและสนุกสนาน

เรื่องราวที่ใช้ในการแสดง

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวที่ใช้ในการแสดงเจดสิงโต พบว่า มีตำนานเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงกับรูปแบบของการแสดงเจดสิงโตในปัจจุบัน คือ ตำนานสิงโตตามหาดอกไม้อิทธิฤทธิ์ ความว่า ครั้งหนึ่งเจ้าแม่กวนอิม หรือบางตำนานว่าเป็นเง็กเซียนฮ่องเต้ ได้ทำการส่งสัตว์ทั้งหมด 5 ชนิด ได้แก่ เสือ แมว สุนัข กระต่าย และสิงโต ลงมายังพื้นโลก เพื่อตามหาดอกไม้มงคลที่มีกลิ่นหอม นั่นก็คือ ดอกเหมย ซึ่งจะเป็นพันธุ์ไม้ที่สามารถพบเห็นได้ตามยอดภูเขาสูงเท่านั้น ระหว่างการเดินทางสัตว์ทั้ง 5 ชนิด ได้แวะกินผักและผลไม้ของพวกชาวบ้าน โดยมีการเหลือทิ้งไว้ส่วนหนึ่ง และเดินทางต่อจนมาถึงเมืองที่มีอากาศหนาวเย็น ทำให้สัตว์เหล่านั้นไม่สามารถปีนขึ้นไปจนถึงยอดเขา ยกเว้นสิงโตเพียงตัวเดียวที่มีขนปุกปุยปกคลุมทั่วทั้งร่างกายที่สามารถปีนผ่านขึ้นไปได้ เมื่อถึงยอดเขาแล้ว สิงโตได้พบกับดอกเหมย ซึ่งมีกลิ่นหอมเป็นอย่างมาก จึงแสดงท่าทางกระโดดโลดเต้นไปมาด้วยความดีใจ รวมถึงได้มีการลิ้มลองรสชาติของดอกเหมย และนำไปถวายแก่เทพเจ้าได้สำเร็จ (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 9, 2565)

จากตำนานเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้น อาจเป็นต้นแบบของการเจดสิงโตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเจดสิงโตกินส้มกินผัก โดยสาเหตุที่สิงโตกินส้มกินผัก เนื่องจากตามตำนานสิงโตไม่สามารถกินเนื้อได้เพราะถือว่าเป็นตัวแทนของเทพเจ้า อีกทั้งการกินส้มกินผักยังสื่อถึงความเป็นสิริมงคล คือ ส้ม ตามความหมายของชาวจีนคือทองคำ เพราะกลีบของส้มนั้นมีลักษณะคล้ายก้อนทองของจีนในสมัยโบราณ ส่วนผัก หรือ “ฉ่าย” ในภาษาจีนพ้องเสียงกับคำว่า “ฉ่าย” ที่แปลว่าเงิน โดยการที่สิงโตกินส้มกินผักแล้วคายออก หรือเหลือไว้บางส่วนตามตำนานจึงตีความหมายว่าเป็นการแบ่งปันเงินทอง หรือมอบโชคลาภให้กับผู้ที่ได้พบเห็น ส่วนภูเขาที่สิงโตได้ปีนขึ้นไปและแสดงท่าทางกระโดดโลดเต้นไปมาด้วยความดีใจหลังจากได้พบดอกเหมย จึงเปรียบเสมือนรูปแบบการเจดสิงโตบนเสาดอกเหมยนั่นเอง (ดลธรรม เปี่ยมทองคำ, สัมภาษณ์, มีนาคม 9, 2565)

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดง

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบในการแสดงเจดสิงโตจะนิยมเรียกว่า “วงมโหรี” ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่ กลอง แฉ (ฉาบ) และม้ง ดังนี้

1. กลองสิงโต

ตัวกลองทำด้วยไม้แก่นเนื้อแน่นแข็ง ใ้กลึงคว้านข้างในจนเป็นโพรง ตรงกลางป่อง ออกเล็กน้อย ขึ้นหน้าทั้งสองข้างด้วยหนังวัว หรือหนังควาย ตีด้วยหมุด มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 61 – 67 เซนติเมตร ความสูงประมาณ 56 เซนติเมตร ไม้สำหรับตีมีลักษณะเป็น แท่งยาว ตรงกลางป่องออกเล็กน้อย ความยาวประมาณ 30 เซนติเมตร นิยมตีกลองคู่กับ ข้อง (โหม่ง) มักจะกล่าวถึงด้วยกันว่า “ฆ้องกลอง” ส่วนในประเทศจีนเรียกว่า “ล่อโก้” ที่แปลว่า ฆ้องกลองเช่นกัน

2. แฉ

เครื่องดนตรีชนิดนี้ถูกบันทึกไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง สมัยสุโขทัย คู่กับฉิ่งว่า “ฉิ่ง แฉ่ง” เป็นเครื่องดนตรีที่ทำด้วยโลหะ มีรูปร่างคล้ายฉิ่ง ขั้วตรงกลางจะมีลักษณะนูนและยกขอบ ตั้งขึ้น ทั้งนี้เพื่อความถนัดในการจับ มีขอบนอกแบนราบออกไปโดยรอบ และเจาะรูตรงกลาง กระพุ้งไว้ร้อยเส้นเชือกสำหรับถือ ใช้ขนาดละ 2 อัน ตีกระทบกันให้เกิดเสียงตามจังหวะ สาเหตุ ที่เรียกว่า แฉ เข้าใจว่าเรียกตามเสียงที่กระทบกันขณะตีเปิดจะได้ยินเสียงเป็น “แฉ่ง – แฉ่ง” ต่อมาอาจเพี้ยนมาเป็นคำว่า “แฉ” ที่เป็นชื่อเรียกเครื่องดนตรีสำหรับการเชิดสิงโต

3. เม้ง

เม้ง เป็นเครื่องดนตรีที่หล่อด้วยโลหะหนา มีลักษณะคล้ายฆ้องโหม่งของไทย แต่ ไม่มี ปุ่มนูนตรงกลาง มีฐานแผ่ออกไปโดยรอบหักมุมออกไปเป็นขอบ และที่ขอบจะมีการเจาะรู 2 รู ไว้ร้อยเส้นเชือกสำหรับห้อย ทำให้เกิดเสียงโดยการตีด้วยไม้ โดยสาเหตุที่เรียกว่า เม้ง อาจมา จากเสียงที่กระทบกันขณะตี จะได้ยินเสียงเป็น “เป้ง – เป้ง” หรือ “เม้ง – เม้ง” ด้วยลักษณะ ที่ไม่มีปุ่มนูนตรงกลางจึงทำให้มีเสียงที่แหลมสูง (ธนิธ อยุธยา, 2523, น. 18-29)

ภาพที่ 5 กลองสิงโต (ภาพซ้าย) แฉ (ภาพกลาง) และ เม้ง (ภาพขวา)

ที่มา: พรพิพัฒน์ ราชกิจจานุเบกษา (กันยายน 16, 2565)

สรุปและอภิปรายผล

การเจดสิงโต : ศิลปะการแสดงวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มา รูปแบบ และองค์ประกอบของการเจดสิงโตในประเทศไทยย่านฝั่งธนบุรี ผลที่ได้จากการวิจัย คือ การเจดสิงโตในประเทศไทยเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ปรากฏหลักฐานการแสดงในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ต่อมาชาวจีนเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในด้านการค้าและการปกครอง อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ทำให้ประชาชนจากประเทศจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก จึงทำให้การแสดงเจดสิงโตเป็นที่แพร่หลายในหมู่ประชาชนชาวไทยนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และอยู่คู่กับวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนมาอย่างช้านาน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนหลายกลุ่มที่ใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในย่านชุมชนที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงเจดสิงโตในประเทศไทย และมีจำนวนของคณะเจดสิงโตเยอะที่สุด นั่นก็คือ “ย่านฝั่งธนบุรี”

การเจดสิงโตย่านฝั่งธนบุรีสามารถแบ่งแยกตามลักษณะของการแสดงออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การเจดสิงโตพื้น การเจดสิงโตต่อตัว และการเจดสิงโตบนเสาดอกเหมย ผู้แสดงไม่มีการจำกัดเพศ หรืออายุ เครื่องแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบชุดชน และแบบชุดต่อตัว มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ เสาดอกเหมย และเสาไม้ไผ่ มีตัวละครประกอบการแสดง คือ เป๊าะยี้ม และ อาซั่ม เพื่อสร้างความตลกขบขันในการแสดง โดยส่วนใหญ่นิยมแสดงเป็นชุดเอกเทศ เช่น การเจดสิงโตบนเสาดอกเหมย เป็นต้น สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง เรียกว่า “วงมโหรี” ซึ่งประกอบไปด้วย กลอง แด และม้ง

ย่านฝั่งธนบุรีเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงทางด้านการแสดงเจดสิงโตเป็นอย่างมาก และยังคงรักษาเอกลักษณ์ของการแสดงแบบดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนารูปแบบของการแสดงให้มีความทันสมัย และสอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยในปัจจุบัน จนได้รับการยอมรับว่าเป็นศิลปะการแสดงที่มีคุณค่า เนื่องจากการเจดสิงโตเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม ความรู้ และทักษะ ในหลากหลายด้าน ได้แก่ ศิลปะการแสดง ศิลปะการต่อสู้ กายกรรม จิตกรรม ดนตรี รวมถึงความเชื่อในด้านต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นจุดเด่นทำให้ประชาชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของการแสดงเจดสิงโต โดยแต่เดิมจากการแสดงเพื่อสื่อความเป็นสิริมงคล และให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม ในปัจจุบันได้ก้าวขึ้นมาสู่การเป็นกีฬาระดับนานาชาติ มีการกำหนดกฎกติกาของกีฬาแบบสากลเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างมาตรฐานการเจดสิงโตให้มีความเป็นสากล และเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างนานาชาติ

ผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญธัช วิภักติภูมิประเทศ จากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ในงานวิจัยเรื่อง การเจดสิงโต : การแสดงในวัฒนธรรมจีน

และกีฬาระดับนานาชาติ ที่กล่าวไว้ว่า คนจีนโดยเฉพาะจากตอนใต้ของประเทศจีนที่อพยพ ย้ายถิ่นเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้นำการเชิดสิงโตใต้เข้ามาเผยแพร่จนเป็นที่นิยมในภูมิภาคดังกล่าว (ธัญรัช วิภัตติภูมิประเทศ, 2558 : บทคัดย่อ) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในงานวิจัย เรื่อง ศิลปะการแสดงผั่งธนบุรี ในศตวรรษที่ 21 (กรณีศึกษาเขตธนบุรี) ที่กล่าวไว้ว่า การแสดงเชิดสิงโตในในศตวรรษที่ 21 สามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การเชิดสิงโตพื้น การเชิดสิงโตต่อตัว (กายกรรม) และการเชิดสิงโตบนเสาต่างระดับ (ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ, 2561 : บทคัดย่อ) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พชรวัฒน์ เส้นทอง และมีเดียณ จูมะ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในงานวิจัยเรื่อง การจัดการคณะเชิดสิงโตและสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมไทย - จีน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่กล่าวไว้ว่า คณะสิงโตส่วนใหญ่ในเขตธนบุรีมีมากกว่า 80 เปรอร์เซ็นต์ มีการบริหารจัดการโดยระบบครอบครัว กล่าวคือสมาชิกในคณะสิงโตส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มาจากครอบครัวเดียวกัน กลุ่มเครือญาติ หรือเป็นบุคคลในละแวกชุมชน สาเหตุที่ใช้ระบบครอบครัวหรือเครือญาติ เพื่อก่อให้เกิดความสวดก และง่ายต่อการฝึกหัด (พชรวัฒน์ เส้นทอง และมีเดียณ จูมะ, 2564 : บทคัดย่อ)

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ. (2559). *ศตวรรษแห่งศรัทธา*
ตรุษจีน 100 ปี สืบสานประเพณีแห่เจ้าพ่อ - เจ้าแม่ปากน้ำโพ. นครสวรรค์ : ผู้แต่ง.
โจวเจียวเทียน. (2555). *เปิดตำนานเทศกาลจีน [中国节日]* (ถาวร ลิกขโกศล, ผู้แปล)
กรุงเทพฯ : มติชน. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 2009).
- ที่นี้ตลาดพลู. (2564). *คณะสิงโตในอดีต*. สืบค้น 15 มีนาคม 2565, จาก <https://www.facebook.com/groups/1617659498560653/posts/2877009529292304/>.
- ธนิศ อยู่โพธิ์. (2523). *เครื่องดนตรีไทยพร้อมด้วยตำนานการผสมวงมโหรี ปี่พาทย์ และเครื่อง*
สาย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ัญญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2558). การเชิดสิงโต : การแสดงในวัฒนธรรมจีนและกีฬาระดับ
นานาชาติ. *วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย*, 7(2) กรกฎาคม
- ธันวาคม, 81 - 93. สืบค้น [http://rdi.rmuts.ac.th/rmutsvrj/download/year7/](http://rdi.rmuts.ac.th/rmutsvrj/download/year7/issue2-2558/download.php?file=81.pdf)
[issue2-2558/download.php?file=81.pdf](http://rdi.rmuts.ac.th/rmutsvrj/download/year7/issue2-2558/download.php?file=81.pdf).
- ปัทมา วัฒนบุญญา และคณะ. (2561). *ศิลปะการแสดงผั่งธนบุรีในศตวรรษที่ 21 (กรณีศึกษา*
เขตธนบุรี) [แผ่นพับ]. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- พชรวัฒน์ เส้นทอง และมีเดียณ จูมะ. (2564). การจัดการคณะสิงโตและสร้างเครือข่าย
ทางวัฒนธรรมไทย - จีน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. *วารสารบัณฑิต*
ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 15(2) พฤษภาคม -
สิงหาคม, 80 - 95. สืบค้น [https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGrad](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/download/249584/168290/)
[VRU/article/download/249584/168290/](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/download/249584/168290/).
- วัชร วัชรพล และจิตสุภา วัชรพล (ผู้อำนวยการผลิต). (2557). *ศาสตร์ดราช่าง* [รายการ
โทรทัศน์]. กรุงเทพฯ : สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยรัฐทีวี.
- เสี้ยวจิ๋ว. (2556). *ที่เรียกว่า แด่จิ๋ว*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- Anonymous. (2558). *เหมยฮวาจวง - เสาดอกเหมย*. สืบค้น 25 มีนาคม 2565, จาก [http://](http://wulinstreet.blogspot.com/2015/08/blog-post.html)
wulinstreet.blogspot.com/2015/08/blog-post.html.
- OKnation. (2550). *มาดูหัวสิงโตแบบต่าง ๆ กันดีกว่า*. สืบค้น 22 มีนาคม 2565, จาก [http://](http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=35316)
oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=35316.

05

ปัจจัยที่ส่งเสริมการสื่อสารอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมในบริบทการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์- วัฒนธรรม กรณีศึกษา เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี

Factors Promoting Cultural Identity Communication in the Historical Cultural Tourism Context: A Case Study of Asia-Pacific War Sites, Kanchanaburi Province

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในปัจจุบัน 2) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจพิเศษที่เดินทางมาท่องเที่ยวเส้นทางรถไฟสายมรณะ 3) แนวทางการพัฒนาการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในเส้นทางรถไฟสายมรณะจังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสอบถามสำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและปัจจัยรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่จำนวน 400 คน ผู้วิจัยเลือกวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย t-test และ One-way ANOVA (f-test) ผู้วิจัยพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอยู่ในช่วงอายุ 21-30 ปี เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เคยมาจังหวัดกาญจนบุรีแล้วมากกว่า 1 ครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาเพื่อพักผ่อนและท่องเที่ยว เดินทางมากับครอบครัวโดยรถยนต์ส่วนตัว และเลือกที่จะมาพักผ่อนค้างคืน งานวิจัยพบว่า (1) พฤติกรรมด้านความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมประเภท

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติมากที่สุด (2) ในประเด็นการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และ
พหุวัฒนธรรมในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ พบว่ารับรู้ในระดับมาก (3) ความคิดเห็นในเรื่อง
ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวที่
เปลี่ยนแปลงไปพบว่าแสดงความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก (4) แนวทางการพัฒนากิจกรรมการ
ท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ พบว่านักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่ให้ความสำคัญ
อยู่ในระดับมาก (5) การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทาง
เดียว พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกัน มีพฤติกรรมในกิจกรรม
การท่องเที่ยว แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
เส้นทางรถไฟสายมรณะ

Abstract

This research studied 1) current historical and cultural tourism contexts; and
2) specific tourist group behavior to 3) formulate guidelines for developing creative
historical-cultural tourism activities about the Burma Railway (also known as the
Death Railway), Kanchanaburi. Quantitative research and development (R&D) was
done with survey data collected by questionnaire about tourist behavior and new
tourism management models. 400 samples were tourists and local residents chosen
by purposive sampling. Data was analyzed by descriptive and inferential statistics,
including t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) (f-test). Results were that
most tourists were female, aged between 21 and 30 who had visited Kanchanaburi
multiple times for travel and leisure in private vehicles with their families for overnight
stays. Findings: 1) interest in tourist attractions and activities was highest among
nature tourists; 2) samples had a high level of experience and perceptions of general
historical and multicultural information relating to the Death Railway region; 3) there
was a perceived high level of impact from the Novel Coronavirus 2019 (COVID-19)
pandemic in changing touristic patterns; 4) tourists and local residents were essential
for formulating guidelines to develop historical-cultural tourism activities; and 5) the

t-test and one-way ANOVA revealed that demography influenced tourist behavior at a statistical significance of .05.

Keywords : Cultural tourism, Creative tourism, the Death Railway

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะชนชาติใดใด ซึ่งส่วนใหญ่สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมาจากความต้องการของมนุษย์เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ความต้องการปรุงแต่งวัฒนธรรม มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ ดัดแปลงให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เรียกว่า “การยืมทางวัฒนธรรม” เช่นเดียวกับที่ ฟรานส์โบแอส (Franz Boas) นักวิชาการแห่งมหาวิทยาลัยโคลอมเบีย เรียกว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม” กล่าวคือเป็นการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมจุดศูนย์กลางของสังคมหนึ่ง และขยายวงกว้างออกไปยังสังคมอื่น ในปัจจุบันได้มีการขอยืมกันทางวัฒนธรรมระหว่างมิตร ประเทศการยืมวัฒนธรรมนี้มีลักษณะของการแลกเปลี่ยน (Exchange) ตัวอย่างเช่น สังคมไทยของเราในปัจจุบันได้มีการยืมวัฒนธรรมตะวันตกมาปรับใช้มากมาย หนึ่งในนั้นเกิดจากการเดินทางที่ทำให้คนต่างวัฒนธรรมมาเจอกันในพื้นที่ต่างจากวัฒนธรรมของตนเช่นเดียวกับ นักท่องเที่ยวข้ามประเทศ (Tourists) เป็นกลุ่มคนที่มีโอกาสประสบพบเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างที่มีความจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม เช่น อาหาร การแต่งกาย ภาษา ซึ่งผู้ที่เดินทางทางข้ามประเทศที่ตนเองเดินทางไป ขณะเดียวกันกลุ่มคนเหล่านี้ก็จะมีโอกาสได้ประสบและรับรู้วัฒนธรรมใหม่ ๆ ดังนั้น กระบวนการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญ เพราะว่ากระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมที่แตกต่างได้โดยปราศจากความรู้สึกในแง่ลบต่อวัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม และพฤติกรรมท่องเที่ยวข้ามวัฒนธรรม

ประเทศไทยทำรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับที่ 4 ของโลกในปี 2018 แต่เมื่อมองไปที่การจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว (Travel & Tourism Competitiveness Index: TTCI) โดยสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ในปี 2019 ปรากฏว่า ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 31 ของโลก ซึ่งหมายความว่า ด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้นดีมาก แต่ขีดความสามารถในการแข่งขัน ด้านการบริหารจัดการต่าง ๆ ยังทำได้

ไม่ดีพอ และถ้าเข้าไปดูในรายละเอียด หนึ่งในตัวชี้วัดที่ได้คะแนนน้อย คือเรื่องความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) ด้านกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จึงผลักดันฟื้นฟูเศรษฐกิจตามกรอบแนวคิดที่เรียกว่า “BCG Economy” อีกทั้งยังมีนโยบายในการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566-2570 โดยการชูเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาวัฒนธรรมและความโดดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติให้เด่นชัดได้เปรียบทางการแข่งขัน เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ไขว่คว้าความเป็นแท้ ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการเรียนรู้สิ่งใหม่ที่น่าประทับใจ และมีคุณค่า (Value-Based Tourism) รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งในมิติสังคมและสิ่งแวดล้อม (Sustainable Tourism Growth) สู่การมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน เพื่อปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ที่ได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ที่น่าสนใจและแผ่กว้างไปทั่วโลก นั่นคือ การรักษาระยะห่างสังคม หรือ Social Distancing ส่งผลขนาดใหญ่ต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ผู้คนทั่วโลกไม่เคยเป็นมาก่อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมการใช้ชีวิตและความต้องการของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป โหยหาธรรมชาติ ความเป็นส่วนตัว ความสะอาดและความปลอดภัยมากขึ้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564)

สภาพการท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรีกล่าวได้ว่าเป็นจังหวัดที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่มที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปีทุกฤดูกาล เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่มีศักยภาพระดับสูงและมีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ในช่วงก่อนสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ได้รับความนิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 129 กิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 ของประเทศไทย สภาพภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้และที่ราบลุ่มแม่น้ำที่นี้จึงเป็นดินแดนแห่งธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยระบบนิเวศของผืนป่าถูกแต่งแต้มสีสันด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม บนวิถีแห่งความเรียบง่ายในปัจจุบัน กาญจนบุรีได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์หลากหลายยุคสมัยที่มีการผสมผสานวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น จากไทย มอญ กะเหรี่ยง ขมุ ลาว พม่า เป็นต้น ที่อพยพจากสงครามมาตั้งถิ่นฐานในเขตดินแดนของประเทศไทย ด้วยพื้นที่แนวชายแดนด้านทิศตะวันตกที่ตั้งอยู่ติดกับพม่า นำไปสู่เอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละย่านที่ถูกผสมผสานศิลปะ วัฒนธรรม ในวิถีการอยู่ร่วมกันจนเกิดความกลมกลืนเป็นอัตลักษณ์ที่มาพร้อมธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วัฒนธรรมที่โดดเด่น และสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ โดยเฉพาะในประวัติศาสตร์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเป็นสถานที่ตั้งของสะพานข้ามแม่น้ำแคว สะพานสายประวัติศาสตร์หรือที่เรียกกันอีกชื่อว่า “เส้นทางสายมรณะ” จากชีวิตของเชลยศึกนับหมื่นที่สูญเสียไป ระหว่างการสร้าง

โดยปัจจุบันมีการยกย่องให้สะพานข้ามแม่น้ำแคว เป็นสัญลักษณ์แห่งสันติภาพ เพื่อระลึกถึงความเจ็บปวดและบทเรียนในอดีต

ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญการพัฒนาแนวทางการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ในพื้นที่ เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี ที่รวมถึงเส้นทางรถไฟตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเชื่อมโยงให้เกิดการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ระหว่างธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้สัมผัสประสบการณ์ที่แปลกใหม่ สร้างจิตสำนึกผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีการผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม ได้ประสบการณ์การเรียนรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่างผ่านวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนในพื้นที่ สร้างความเข้าใจในเรื่องราวประวัติศาสตร์เส้นทางรถไฟสายมรณะ สะท้อนแง่มุมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเล่าเรื่องในเชิงสมดุลธรรมชาติที่ตอบโจทย์พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

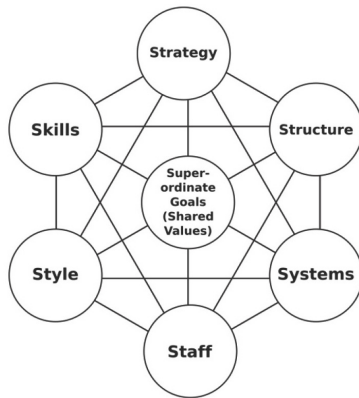
1. ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจพิเศษที่เดินทางมาเส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี
2. ศึกษาหาแนวทางการออกแบบอัตลักษณ์และการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี
3. แนวทางการพัฒนาการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในเส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี มีการกำหนดลักษณะของการศึกษา โดยมีประเด็นการศึกษา 3 ส่วน คือ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และด้านการบูรณาการ ดังนี้

1. แนวคิดด้านการจัดการ

การจัดการทุนที่มีอยู่ในพื้นที่ หรือ ทุนทางสังคม คือวิถีคิด และระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2541) ซึ่งมีทั้งมิติที่กว้างขวางครอบคลุมในสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ และมิติที่เป็นนามธรรม ได้แก่ เรื่องของวัฒนธรรม (วราวุฒิ โรมรัตน์พันธ์, 2548)

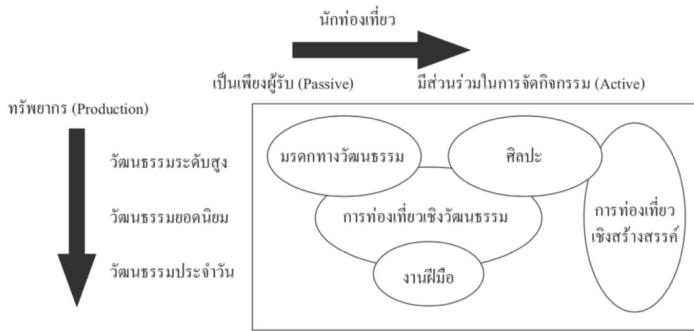

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด การจัดการท่องเที่ยว McKinsey 7S Model Framework

- **Strategy:** กลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความลงตัวขององค์ประกอบที่นำมาใช้เพื่อบรรลุเป้าหมาย
- **Structure:** โครงสร้าง ลำดับความสำคัญในการจัดการแบ่งหน้าที่ของบุคลากร
- **System:** ทุกคนต้องมีความร่วมมือและมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน
- **Staff:** ต้องมีใจรัก มีความรู้ ความรับผิดชอบ ที่จะบริการให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว
- **Skill:** ความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
- **Style:** รูปแบบการทำงานที่ลงตัว และพอใจกับทุกคนและเข้ากับวิถีในพื้นที่
- **Share:** การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การแก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด

2. แนวคิดด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีวิวัฒนาการมาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองพฤติกรรมและความต้องการที่เปลี่ยนไปของนักท่องเที่ยว ซึ่งในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น นักท่องเที่ยวจะเป็นเพียงผู้รับ (Passive) ทำได้เพียงมองดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านสายตาหรือการเยี่ยมชมและการซื้อของที่ระลึกเท่านั้น แต่ในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว (Active) ผ่านทางการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความสนใจของแต่ละบุคคล เพื่อซึมซับเอกลักษณ์ (Identity) ของแต่ละท้องถิ่น ทำให้การท่องเที่ยวเต็มไปด้วยชีวิตชีวา และลดความน่าเบื่อหน่ายของการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิม (Greg Richards, 2010a)

ภาพที่ 2 การเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
(Richards, 2010a)

3. แนวคิดด้านการบูรณาการ

การท่องเที่ยวเป็นศาสตร์บูรณาการในรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเป็น การบูรณาการปรากฏการณ์ในระบบของการท่องเที่ยวกับความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีจาก ศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ทั้งด้านสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มาเป็น ศาสตร์แบบสหวิทยาการ ประกอบด้วยทฤษฎีและองค์ความรู้เฉพาะทางของการท่องเที่ยวแบบ บูรณาการมุ่งเน้นการตอบสนองการเคลื่อนไหวของนักท่องเที่ยวในระบบการท่องเที่ยว ตั้งแต่ ออกเดินทางจนกลับสู่ที่อยู่อาศัยปกติจึงเป็นการบูรณาการเชื่อมโยงอุปสงค์และอุปทานทางการ ท่องเที่ยว (Tourism Demand and Supply) อย่างสมดุล

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีลักษณะการบูรณาการนำเรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในบริบทพื้นที่ ที่เป็นเอกลักษณ์ความเป็นพหุวัฒนธรรมเฉพาะ ให้เกิดการเรียนรู้และเห็นความสำคัญ คุณค่า ทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เพื่อศึกษา แนวทางการออกแบบอัตลักษณ์และการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์- วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีกระบวนการดำเนิน งานวิจัย ดังนี้

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

นักท่องเที่ยว ในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรีกำหนดขนาดโดยใช้

วิธีการ เปิดตารางกำหนดขนาดตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) (Cohen, Manion, and Morrison, 2000 : 94-95) ที่ประชากรจำนวนมากว่า 1,000,000 คน ระดับความเชื่อมั่นในการสุ่ม 95% ได้ขนาด ตัวอย่างจำนวน 384 คน จึงกำหนดขนาดของ ตัวอย่างในการศึกษาจำนวน 400 คน ทำการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้พื้นที่เป็นกลุ่มในการสุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา หลังจากได้นิยามปฏิบัติการของ ตัวแปรทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องในด้านการออกแบบ ด้านวัฒนธรรม และด้านกลยุทธ์ ทั้งหมด 3 ท่าน ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) หลังจากนั้นนำมาหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of item congruency)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ในการอธิบายข้อมูลพื้นฐาน การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (inferential statistic) ผู้วิจัยจะใช้สถิติ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สถิติ Independent Sample t-test ใช้สำหรับการวิเคราะห์ ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2 กลุ่ม คือ เพศชาย และเพศหญิง ส่วนค่าสถิติ One way ANOVA (f-test) จะใช้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีมากกว่า 3 กลุ่มขึ้นไป เมื่อพบความแตกต่างจะทำการทดสอบรายคู่ โดยใช้วิธี Sheffe และการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม บนพื้นที่ เส้นทางรถไฟสายมรณะจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่

ตารางที่ 1 แสดงผลวิเคราะห์ค่าความถี่และค่าร้อยละ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ด้านประเภทของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจ

ประเภทและกิจกรรม	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เที่ยวน้ำตก	398	99.5
ล่องแพ เล่นน้ำ	251	62.8
เดินป่า/ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ	125	31.3
ปีนเขา	76	19.0
ขี่ช้าง	79	19.8
เที่ยวชมสวนสัตว์	24	6.0
พักผ่อน/คาเฟ่/ร้านอาหาร	124	31.0
ศิลปวัฒนธรรม/ประเพณี	24	6.0
สถานที่ท่องเที่ยวประวัติศาสตร์	109	27.25
แหล่งท่องเที่ยวเส้นทางรถไฟร้อยสงครามโลกครั้งที่ 2	131	32.75
พักผ่อนด้วยเตนท์	27	6.75
ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	20	5.0
วิถีชีวิตชุมชน	22	5.5
ท่องเที่ยวเชิงเกษตร	20	5.0
อื่น ๆ	0	0.0

จากตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมประเภท เที่ยวน้ำตก โดยมีจำนวน 398 คน คิดเป็นร้อยละ 99.5 รองลงมาคือ มีความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมประเภท ล่องแพ เล่นน้ำ โดยมีจำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 62.8 อันดับสามคือ มีความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมประเภท แหล่งท่องเที่ยวเส้นทางรถไฟสายมรณะ ร่องรอยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีจำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 32.75 อันดับสี่คือ มีความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมประเภท เดินป่า/ ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ โดยมีจำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.3 จากผลการสำรวจแสดงให้เห็นถึงจุดเด่นและความสนใจในมุมมองของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางรถไฟสายมรณะ อยู่ในประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ที่มีความผจญภัย และการได้สัมผัส ใกล้เคียงธรรมชาติ

2. ผลการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจพิเศษที่เดินทางมาเส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จะเดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัวกับครอบครัว เลือกที่จะพักค้างคืน ใช้ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน มีงบประมาณ 3,001-5,000 บาทในการใช้จ่าย และมีวัตถุประสงค์มาเพื่อท่องเที่ยวและพักผ่อน

3. ผลการศึกษาแนวทางการออกแบบอัตลักษณ์และการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า แต่ละตัวแปรมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งจะอธิบายดังตารางที่ 2-5 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างตัวแปรต้น และตัวแปรตาม

ตัวแปรตาม ตัวแปรต้น	การรับรู้ประวัติศาสตร์และ พหุวัฒนธรรม	ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ เส้นทางรถไฟสายมรณะ	กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่า ท่องเที่ยว	ความเหมาะสมในการบริการ ท่องเที่ยว	ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาด เชื้อไวรัส COVID-19	พฤติกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรม	ความเข้าใจ/การรับรู้ใน วัฒนธรรมที่แตกต่าง	แนวโน้มที่ ทำให้เกิดการเที่ยวซ้ำและ การบอกต่อในอนาคต
การรับรู้ประวัติศาสตร์และพหุวัฒนธรรม	1							
ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ	.634**	1						
กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่าท่องเที่ยว	.512**	.799**	1					
ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว	.425**	.548**	.446**	1				
ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19	.479**	.553**	.483**	.586**	1			
พฤติกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรม	.519**	.659**	.583**	.561**	.644**	1		
ความเข้าใจ/การรับรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง	.518**	.643**	.607**	.543**	.635**	.881**	1	
แนวโน้มที่ทำให้เกิดการเที่ยวซ้ำและการบอกต่อในอนาคต	.342**	.543**	.470**	.555**	.534**	.599**	.668**	1

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพบว่า ตัวแปรต้นแต่ละตัวมีความสัมพันธ์กันระหว่าง .425 ถึง .799 ซึ่งไม่เกิน .90 (Hair and et, al. (2010) แสดงว่าตัวแปรต้นไม่มีปัญหาความสัมพันธ์กันเอง (MultiCollinearity) และตัวแปรต้นทุกตัวมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่าง .342 ถึง .555 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงสามารถนำตัวแปรต้นทุกตัวไปวิเคราะห์ Multiple Linear Regression ด้วยวิธีนำเข้าตัวแปรต้นทุกตัวพร้อมกัน (Enter) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนี้

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	0.249	0.161		1.545	0.123
	การรับรู้ประวัติศาสตร์และพหุวัฒนธรรม	0.082	0.044	0.080	1.835	0.067
	ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ	0.250	0.062	0.260	4.049	0.000**
	กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่าท่องเที่ยว	0.103	0.050	0.114	2.059	0.040*
	ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว	0.147	0.044	0.145	3.337	0.001**
	ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19	0.326	0.045	0.322	7.276	0.000**
R = .754, R ² = .568, Adj R ² = .562, Std. Error = .520, Sig of F = .000						

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ (Sig = .000) กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่าท่องเที่ยว (Sig = .040) ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว (Sig = .001) และ ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19 (Sig = .000) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมมากที่สุดคือ ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19 ($Beta = .322$) รองลงมาคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ ($Beta = .260$) ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว ($Beta = .145$) และ กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่าท่องเที่ยว ($Beta = .114$)

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจการรับรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	0.494	0.155	3.185	0.002
	การรับรู้ประวัติศาสตร์และพหุวัฒนธรรม	0.094	0.043	0.097	0.028*
	ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ	0.146	0.059	0.160	0.014*
	กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่าท่องเที่ยว	0.187	0.048	0.217	0.000**
	ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว	0.127	0.042	0.131	0.003**
	ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19	0.307	0.043	0.318	0.000**
R = .747, R ² = .558, Adj R ² = .552, Std. Error = .500, Sig of F = .000					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจ/การรับรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจ/การรับรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง ได้แก่ การรับรู้ประวัติศาสตร์และพหุวัฒนธรรม ($Sig = .028$) ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ ($Sig = .014$) กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่าท่องเที่ยว ($Sig = .000$) ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว ($Sig = .003$) ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19 ($Sig = .000$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจ/การรับรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่างมากที่สุดคือ ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19 ($Beta = .318$) รองลงมาคือ กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่น่าท่องเที่ยว ($Beta = .217$) ทรัพยากรการท่องเที่ยวใน

พื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ (Beta = .160) ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว (Beta = .131) และ การรับรู้ประวัติศาสตร์และพหุวัฒนธรรม (Beta = .097)

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวโน้มที่ทำให้เกิดการเที่ยวซ้ำและการบอกต่อในอนาคต

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	0.872	0.195		4.471	0.000
	การรับรู้ประวัติศาสตร์และพหุวัฒนธรรม	-0.097	0.054	-0.091	-1.797	0.073
	ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ	0.266	0.075	0.264	3.567	0.000**
	กิจกรรมการท่องเที่ยว (วัฒนธรรมท้องถิ่น) ที่นักท่องเที่ยว	0.063	0.061	0.066	1.033	0.302
	ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว	0.302	0.053	0.283	5.655	0.000**
	ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19	0.248	0.054	0.233	4.570	0.000**
R = .652, R ² = .425, Adj R ² = .418, Std. Error = .629, Sig of F = .000						

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 5 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวโน้มที่ทำให้เกิดการเที่ยวซ้ำและการบอกต่อในอนาคต พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวโน้มที่ทำให้เกิดการเที่ยวซ้ำและการบอกต่อในอนาคต ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ (Sig = .000) ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว (Sig = .000) ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 (Sig = .000) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวโน้มที่ทำให้เกิดการเที่ยวซ้ำและการบอกต่อในอนาคตมากที่สุด คือ ความเหมาะสมในการบริการท่องเที่ยว (Beta = .283) รองลงมาคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ (Beta = .264) และ ผลกระทบสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 (Beta = .233)

อภิปรายผล

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ของงานวิจัยนี้พบว่า มีหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลและมีความสัมพันธ์กันของปัจจัยด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ สามารถสรุปแนวทางทางการออกแบบอัตลักษณ์และการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี การพัฒนาเบื้องต้นของกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้หลักการออกแบบบริการและการสังเคราะห์ข้อมูลที่น่าเสนอก่อนหน้านี้ มี 3 ตัวแปรที่มีความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการออกแบบ ได้แก่ พื้นที่พหุวัฒนธรรม นักท่องเที่ยว (คนนอกพื้นที่) และชุมชน (คนในพื้นที่)

มิติด้านพื้นที่ พบว่า พื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ มีความหลากหลายทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม จึงทำให้มีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่หากแต่ไม่ทั่วถึงกับทุกพื้นที่ พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางมาท่องเที่ยวในกาญจนบุรี มักจะเลือกเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงนำกระบวนการออกแบบมาเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวและออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวให้พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางพหุวัฒนธรรมเป็นต้นแบบของการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยดึงอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในพื้นที่มาใช้เป็นองค์ประกอบในกิจกรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ และให้พื้นที่ชุมชนสามารถจัดการพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

มิตินักท่องเที่ยว (คนนอกพื้นที่) พบว่า นักท่องเที่ยวจัดอยู่ในประเภทชอบความสนุกสนาน มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่มีความสนใจในองค์ประกอบสำคัญต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต องค์ประกอบเหล่านี้จะถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้ได้รับประสบการณ์ที่ดี ภายใต้อาสาสมัครของนักท่องเที่ยวจริง ความต้องการของตลาดจริงในบริบทพื้นที่เส้นทางรถไฟสายมรณะ

มิติของชุมชน (คนในพื้นที่) พบว่า คนในพื้นที่โดยเฉพาะในชุมชน มีศักยภาพและมีความพร้อมของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี มีความเป็นผู้นำ เปิดรับนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ เพื่อที่เป็นการหารายได้และได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ผ่านการได้สัมผัสอย่างภูมิใจ

รูปแบบการแนวทางการพัฒนาการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในเส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี ผ่านกระบวนการวิจัยโดยการดึงองค์ประกอบด้านอัตลักษณ์จากพื้นที่ในการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ คือ อาหาร เครื่องแต่งกาย และศิลปะ ในบริบทการท่องเที่ยว กล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ มีส่วนสัมพันธ์

กับ วัฒนธรรม เพราะ วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางคันระหว่างธรรมชาติของมนุษย์และการหล่อหลอม บุคลิกภาพ (Personality) ของคนคนหนึ่ง วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ นอกจากนี้ยังกล่าวสรุปว่า แท้จริงแล้ว อัตลักษณ์ คือเรื่องของภาพลักษณ์ของตัวตนของมนุษย์เรา (Images of oneself) ที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Social interaction) และเป็นความเข้าใจ ทั้งในระดับที่เรามีต่อตนเองและในลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมตลอดชั่วชีวิตของเรา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จูทาพอร์ธ ฟอร์ด (2551) นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยว Creative Tourism และ Eco Tourism โดยใช้ศิลปะการออกแบบจากการศึกษาการให้ความหมายของสัญลักษณ์ผ่านงานออกแบบอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในกิจกรรมจากการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ซึมซับ เข้าใจ และเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างผ่านประสบการณ์การได้สัมผัสทั้ง 5 (5S = 5 Senses Experience) ประกอบด้วย การมองเห็น (See) การลิ้มรส (Savor) การได้กลิ่น (Scent) การได้ยิน (Sound) และ การบริการ (Service) ร่วมกับทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์ การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ด้วย 7s McKinsey ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) จากการคัดเลือกพื้นที่ทดลองและกลุ่มตัวอย่างจากเนื้อหา (Content) ทางพื้นที่ในเส้นทางรถไฟสายมรณะ ในรูปแบบการท่องเที่ยว Dark Tourism ผสมผสานกับ Cultural Tourism และจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่เกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Tourist Behavior) สู่การสร้างประสบการณ์รูปแบบใหม่แบบผสมผสานและปรับให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงไปของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวหลังจากสถานการณ์โควิด-19 ให้เกิดการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ผ่านการมีส่วนร่วมระหว่างคนในพื้นที่ (ชุมชน) และคนนอกพื้นที่ (นักท่องเที่ยว) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน โดยที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างผ่านการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ส่วนคนในพื้นที่ได้เรียนรู้ถึงความต้องการผ่านวัฒนธรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การท่องเที่ยว ที่จะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจจนทำให้เกิดการกลับมาเที่ยวซ้ำและบอกต่อในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

กิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดกาญจนบุรี ในงานวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้รับรู้ถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเส้นทางรถไฟสายมรณะในปัจจุบัน หลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดไวรัสโควิด-19 ที่ส่งผลต่อรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปเฉพาะเจาะจงมากขึ้น และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการเดินทางไปสัมผัสธรรมชาติเพื่อการพักผ่อนจากสังคมเมืองและผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน จังหวัดกาญจนบุรีจึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ใช้เวลาในการเดินทางไม่นาน ซึ่งสามารถใช้เป็น

กรณีศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในรูปแบบปกติใหม่ กับสถานที่ที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่หลากหลายสู่การนำไปพัฒนากิจกรรมให้มีความเหมาะสมและตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม และเกิดความยั่งยืนอย่างควบคู่ระหว่างพื้นที่และคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต. (2551). *วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์ = Culture, communication and identity*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. (2548). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร : รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2541). การผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม: รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์. รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- Adhikary, M. (1995). *Management of Ecotourism*. Bangkok : Srinakharinwirot University.
- Ministry of Tourism & Sports. (2021). *Tourism Economic Review* (รายงานสถานะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว). Retrieved August 15, 2021 from https://www.mots.go.th/download/article/article_20210521170904.pdf?fbclid=IwAR0_4l_k1ploN0dj-N6UNPMg4lnO96Q9UzZ2htsPU_QimPW-bY7HloKYz4k
- Ministry of Tourism & Sports. (2020). *Tourism Economic Review* (รายงานสถานะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว). Retrieved August 15, 2021, from [https://www.mots.go.th/download/TourismEconomicReport/3-1TourismEconomicIssue3\(April-June63\).pdf](https://www.mots.go.th/download/TourismEconomicReport/3-1TourismEconomicIssue3(April-June63).pdf)
- Padungchewit, Chutapan. (2008). *Culture, communication and identity* (วัฒนธรรม การสื่อสาร อัตลักษณ์). (2nd ed.). Bangkok : Chulalongkorn University Press (CUPRINT).
- Richards, Greg. (2018). *Panorama of Creative Tourism around the World*. Retrieved August 14, 2021, from https://www.sac.or.th/databases/sac_research/research-item-search.php?ob_id=237
- Richards, Greg., Wisansing, Juthamas., Paschinger, Elena., & DASTA Team. (2018). *Creating Creative Tourism Toolkit (คู่มือกระบวนการพัฒนาและยกระดับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์)*. [online] Retrieved August 15, 2021 from https://issuu.com/trumpet255/docs/dasta_ct-toolkit_eng

- * นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาศิลปการออกแบบเชิงวัฒนธรรม
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
E-mail: sampao1981@gmail.com
- ** ศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาศิลปการออกแบบเชิงวัฒนธรรม
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Received: October 10, 2022 | Revised: November 25, 2022 | Accepted: December 6, 2022

06

วัฒนธรรมการแต่งกายสตรีมุสลิม: มุมมองอัตลักษณ์การดำรงอยู่ของความศรัทธา และความงามในบริบทปัจจุบัน

Dress Practices of Muslim Women: A Perspective on the Identity of Faith and Beauty in the Modern Environment

บทคัดย่อ

บทความนี้เรียบเรียงจากการได้ศึกษาวัฒนธรรมอิสลาม อัตลักษณ์ของการดำรงอยู่ของความศรัทธา อัตลักษณ์การแต่งกายสตรีมุสลิม ความสัมพันธ์ของการแต่งกายกับหลักศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีมุสลิมทั้งในอดีตและปัจจุบันซึ่งเป็นสากล การแต่งกายตามหลักคำสอนและการตีความการแต่งกายสตรีมุสลิม ความงามในบริบทมุสลิม อัตลักษณ์มุสลิมในกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีมุสลิม ทักษะของสตรีมุสลิมชาวไทยที่มีทัศนคติความเห็นแตกต่างกันออกไปในเรื่องของศาสนบัญญัติ เรื่องการแต่งกายและรวมถึงการใช้ชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ อย่างไรก็ตามสตรีมุสลิมมีการแสดงออกของอัตลักษณ์การดำรงอยู่ของความศรัทธาทั้งในแง่การดำเนินชีวิต และในแง่วัฒนธรรมการแต่งกาย ความเชื่อ ความศรัทธา คำสอนต่าง ๆ ของศาสนาที่ยังคงเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติของชาวมุสลิมที่สืบทอดต่อกันมา เพื่อให้สตรีมุสลิมมีความปลอดภัยจากสังคม การแต่งกายตามหลักศรัทธายังคงมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในศาสนาอิสลาม เป็นอาภรณ์แห่งความยำเกรง เป็นความสุภาพและลุ่มลึกผู้สวมใส่และผู้พบเห็น ปัจจุบันการแต่งกายสตรี

มุสลิมมีการปรับให้เหมาะสมกับกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของตนมากขึ้น โดยยึดหลักแนวทางการปฏิบัติที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์สตรีมุสลิมไว้ได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการพบว่า แม้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนการแต่งกายของสตรีมุสลิมในปัจจุบันให้มีความทันสมัยและเหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตของตนมากขึ้น แต่สตรีมุสลิมก็ยังคงตระหนักและเห็นคุณค่าของความศรัทธาต่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์การแต่งกายและความสำคัญในหลักคำสอนอยู่เสมอจากฐานหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

คำสำคัญ : การแต่งกาย อัตลักษณ์ ความศรัทธา ความงาม สตรีมุสลิม

Abstract

This paper studied Islamic culture, including religious identity, the identity of Muslim women in Thailand through dress practices; the relation between dress practices and religion principles; dress practices in the past and present as well as following Islamic doctrinal interpretation; Islamic views of beauty; and Muslim identity in a changing world.

Social and cultural changes have impacted Muslim women's dress practices through diverse attitudes about religious law, influencing lifestyles. However, Muslim women express constancy in Islamic identity through lifestyle and dress practices. To adapt to societal guidelines, Muslim women use belief in Islamic doctrine as bywords. Dressing to follow doctrine remains essential to the Islamic way of life, as a sign of respect, appropriateness, and awareness. Muslim women's dress practices in modern times adapted to suit modern lifestyles, yet retained the distinct identity of Muslim women.

Documentary research of the literature indicated that cultural diversity affected dress practices of modern Muslim women, who still value faith, its identity expressed by dress practices, and the significance of transmitting religion principles across generations.

Keywords : Dress, Identity, Faith, Beauty, Muslim women

การเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมืองการปกครอง นวัตกรรมและเทคโนโลยี อันเป็นผลมาจากการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกายที่แสดงถึงสิทธิและเสรีภาพมากขึ้น สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง คือวัฒนธรรมการแต่งกายซึ่งดำรงความศรัทธาเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นสตรีมุสลิมที่ยังคงสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทุกมิติข้างต้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรมโดยตรง จากจำนวนประชากรของโลกมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีอัตราการเติบโตของจำนวนผู้นับถือรวดเร็วที่สุดในโลก โดยมีประชากรมุสลิมประมาณ 1,800 ล้านกว่าคน และประชากรไทยที่เป็นชาวมุสลิมนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 5.4 รองลงมาจากผู้นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 93.5 (กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563) จากข้อมูลดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแต่งกายที่อาจมีความแตกต่างกันของผู้นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ

นริศรา สือไพศาล (2558, น.7-8) จากบทความเรื่องผู้หญิงมุสลิมในยุคโลกาภิวัตน์: ศีลธรรมและต่อรอง ศรัทธาและการเปลี่ยนแปลง ได้กล่าวไว้ว่า ศัตนะของสตรีมุสลิมชาวไทยที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร แต่ละคนต่างมีมุมมองที่แตกต่างกันในเรื่องของศาสนบัญญัติทั้งในเรื่องการแต่งกาย รวมถึงบัญญัติการใช้ชีวิตในแง่มุมมองต่าง ๆ ในทัศนะของศาสนาอิสลาม สตรีมุสลิมที่ดัดนุ่งจะต้องเป็นคนที่ยึดมั่นในพระผู้เป็นเจ้า ศึกษาอัลกุรอาน เพื่อตระหนักและทราบซึ่งถึงความมั่งคั่งแห่งศาสนา แต่งกายปกปิดเรือนร่างเปิดเผยได้เพียงใบหน้าและฝ่ามือละหมาดวันละ 5 ครั้ง และยึดมั่นในการเป็นมุสลิมะฮ์ที่ดี

การแต่งกายของสตรีมุสลิม เป็นข้อบัญญัติที่ชาวมุสลิมให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าข้อบัญญัติศาสนาอิสลามจะให้ความเท่าเทียมแก่สตรีและบุรุษ แต่ก็ได้อธิบายเพิ่มว่า ตามธรรมเนียมชาตินั้น สตรีมีลักษณะทางกายภาพที่งดงามและละเอียดอ่อนมากกว่าบุรุษ ดังนั้นคุณสมบัติเฉพาะของสตรีทำให้พวกเธอแต่งกายโดยมีลักษณะเฉพาะมากกว่า โดยให้เหตุผลในเรื่องความเหมาะสมและความปลอดภัย (นริศรา สือไพศาล, 2558, น.8) ตามบัญญัติในศาสนาอิสลาม “โอ้ นบีเอ๋ย จงกล่าวแก่บรรดาภริยาของเจ้า และบุตรสาวของเจ้า และบรรดาหญิงของบรรดาผู้ศรัทธา ให้พวกนางดึงเสื้อคลุมของพวกนางลงมาปิดตัวของพวกนาง นั่นเป็นการเหมาะสมยิ่งกว่าที่พวกนางจะเป็นที่รู้จัก เพื่อนางจะไม่ถูกรบกวนและอัลลอฮฺทรงเป็นผู้ภัยผู้ทรงเมตตาเสมอ” (ศุญัยกษัตริย์ฟาอ์ด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน, 2564. บทซูเราะฮ์ที่ 33 อัลอะหزاب ญุซ

ที่ 22, หน้า 1059)

จากบทบัญญัติข้างต้นในคัมภีร์ได้มีคำแปลอธิบายไว้ว่า คือ ให้พวกนางเหล่านั้นสวมเสื้อคลุม ๆ ซึ่งจะช่วยปกปิดความสวยงามและเครื่องประดับของพวกนาง เพื่อป้องกันการกล่าวร้ายแก่นาง และแยกให้แตกต่างจากลักษณะของผู้หญิงอาหรับ (เป็นแนวคิดของศาสนาอิสลามที่กล่าวถึงยุคในคาบสมุทรอาหรับ ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะถือกำเนิด) อัญมณีอับริย รายงานจากอับนุอับบาส ซึ่งกล่าวกับอาเยฮ์ว่า อัลลอฮ์ทรงใช้บรรดาหญิงผู้ศรัทธาว่า เมื่อพวกนางจะออกจากบ้าน ให้พวกนางคลุมศีรษะและปกปิดใบหน้าด้วยเสื้อคลุมของพวกนาง และเปิดช่องสำหรับนัยน์ตาเพียงอย่างเดียว ซึ่งในการปกปิดเช่นนั้นเป็นการปกป้องป้องกันพวกนางให้พ้นจากคำพูดของพวกมนุษย์เลวทราม และเป็นการแยกพวกนางให้แตกต่างจากพวกหาสี (คนรับใช้เพศหญิง) (ศุญัยกษัตริย์ฟาอิด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน, 2564. บทซูเราะฮ์ที่ 33 อัลอะหزاب, ญะที่ 22, หน้า 1059)

ภาพที่ 1 การแต่งกายสตรีมุสลิมในอดีตที่สวมใส่ชุดที่ปกปิดเรือนร่าง เปิดเผยเพียงใบหน้าและฝ่ามือรูปทรงชุดหลวม
ที่มา: เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น.261 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม

ในปัจจุบันประเทศไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามหรือประชากรชาวมุสลิมมีสัดส่วนที่น้อยกว่าผู้นับถือศาสนาพุทธ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สตรีชาวมุสลิมมีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สำหรับสตรีมุสลิมการแสดงออกทางอัตลักษณ์การดำรงอยู่ของความศรัทธาทั้งในแง่การดำเนินชีวิตและในแง่วัฒนธรรมการแต่งกายซึ่งเป็นส่วนที่แสดงออกจากภายในสู่ภายนอก

ภาพที่ 2 การแต่งกายสตรีมุสลิมในปัจจุบันที่สวมใส่ชุดที่ปกปิดเรือนร่าง
เปิดเพียงใบหน้าและมีรูปทรงชุดหลวม
ที่มา: <https://islamhouse.muslimthai.com/article/20859>

จากวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีมุสลิมในปัจจุบันกับปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ต่าง ๆ ในกระแสโลกาภิวัตน์และความทันสมัย ทั้งในลักษณะที่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและท้องถิ่นต่าง ๆ ถูกกัดกร่อนและถูกบีบคั้นให้สร้างความเข้มแข็งและฟื้นฟูอัตลักษณ์ของตนนั้น เมื่อพิจารณาในมิติของอัตลักษณ์ของมุสลิมปรากฏการณ์หนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นก็คือ การปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์มุสลิม ในกระแสการแข่งขันระหว่างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและอัตลักษณ์อิสลามสากล และอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมภายนอกที่มีพลังการครอบงำและผลก็คือ อัตลักษณ์มุสลิมได้ถูกหล่อหลอม ปรับเปลี่ยน เลือนไหลตามวัฒนธรรมตะวันตก แต่ก็ยังสามารถอยู่รอดได้ในสนามแห่งการต่อรองทางอัตลักษณ์ได้อย่างน่าสนใจ (ฮาฟิซ สาและ, 2557, น.331-332)

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษาถึงวัฒนธรรมในความหมายทั่วไปเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมตามความหมายของอิสลาม อัตลักษณ์ของการดำรงอยู่ของความศรัทธาที่ชาวมุสลิมยังคงยึดถือตามหลักศาสนาที่นำไปสู่อัตลักษณ์การแต่งกายสตรีมุสลิมที่เป็นที่ยอมรับในสังคมมุสลิม ความสัมพันธ์ของการแต่งกายกับหลักศรัทธาวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีมุสลิม การแต่งกายตามหลักศาสนาและการแต่งกายสตรีมุสลิมจากอดีตถึงปัจจุบัน ความงามในบริบทมุสลิมตลอดจนอัตลักษณ์มุสลิมในกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

วัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” ในภาษาไทยมาจากคำสองคำ คำว่า “วัฒน” มาจากคำศัพท์ “วทณ” ในภาษาสันสกฤต หมายถึง ความเจริญ ส่วนคำว่า “ธรรม” มาจาก “ธรม” ในภาษาสันสกฤต หมายถึง ความดี เมื่อนำสองคำมารวมกัน จึงได้คำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ความอันดีที่จะก่อให้เกิดความงอกงามที่เป็นระเบียบ ส่วนในความหมายทั่วไปในสากล หมายถึง รูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ การนิยามที่หลากหลายสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของทฤษฎีที่ทำให้เกิดความเข้าใจ หรือทำให้เกิดเกณฑ์เพื่อประเมินกิจกรรมของมนุษย์ โดยอ้างถึงในวิกิพีเดีย เอ็ดเวิร์ด เบอร์เนต ไทเลอร์ ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมในมุมมองด้านมานุษยวิทยาสังคมไว้ว่า “วัฒนธรรม” หรือ “อารยธรรม” หากมองในเชิงชาติพันธุ์อย่างกว้าง ๆ คือ ความทับซ้อนกันระหว่างความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลธรรม กฎหมาย ประเพณี และสมรรถนะอื่น ๆ ที่มนุษย์ต้องการแสวงหาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2565)

วัฒนธรรม คือ วิถีในการดำเนินชีวิตและรูปแบบแห่งพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อมาอยู่ร่วมกัน มีการติดต่อสังสรรค์กัน (Social Interaction) ในระยะนานพอสมควรโดยมีอาณาเขตและวิถีชีวิตร่วมกันย่อมเกิดเป็นสังคมขึ้น สังคมกับวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่คู่กันเปรียบเป็นเหรียญสองหน้า ทุกสังคมย่อมมีวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางสังคมที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น. 226)

อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมแนวทางในการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกันของสังคมซึ่งมีระบบระเบียบแบบแผน รวมถึงกฎกติกาการยาตรา การแต่งกาย ศาสนา พฤติกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงความเชื่อ ความศรัทธา คำสอนต่าง ๆ ของศาสนาก็เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติตนของชาวมุสลิมสืบทอดต่อกันมาเพื่อเป็นแนวทางให้สตรีมุสลิมได้มีความปลอดภัยจากสังคม การแต่งกายที่ปกปิดส่วนที่พึงปกปิดเป็นหลักคำสอนที่ตรงกับพระประสงค์ของพระอัลลอฮ์ เพื่อให้ลึกซึ้งถึงความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นระหว่างอาณัติกับการดำเนินชีวิตในศาสนาอิสลาม

ความหมายของอิสลามและมุสลิม

อิสลามเป็นศาสนาสุดท้ายที่พระเจ้า อัลลอฮ์ (ซุบหฺ) ประทานให้แก่มนุษยชาติโดยผ่านท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลยฺ) ชาวอาหรับ (กูเรช) ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า มุสลิม ปัจจุบันมีประชากรมุสลิมกระจายอยู่ทั่วโลกประมาณ 1,800 ล้านคน จึงนับว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ และอิสลามเป็นศาสนาใหญ่ศาสนาหนึ่งในโลก แต่ในแง่ความเป็นจริง อิสลามเป็นมากกว่าศาสนา กล่าวคือ อิสลามเป็นวัฒนธรรม เป็นระบอบในการดำเนินชีวิต เป็นทางสายกลางที่ไม่ได้แยก

ศาสนจักรออกจากอาณาจักร อิสลามจึงไม่มีสถาบันนักบวช ดังนั้นมุสลิมทุกคนจึงต้องมีทั้งหลักความศรัทธาและหลักการปฏิบัติ ซึ่งอิสลามได้วางแนวทางแห่งการปฏิบัติไว้ทุกย่างก้าวในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมอิสลามมีทั้งลักษณะที่เป็นข้อห้ามและข้อใช้ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาที่ว่า “แท้จริงอัลลอฮ์” คือ พระเจ้าองค์เดียวและมุฮัมมัด (ศ็อลย) คือ ศาสนทูตจากพระองค์ ดังนั้นวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานอิสลามจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพภูมิศาสตร์หรือตามค่านิยมของมนุษย์ วัฒนธรรมอิสลามจึงถูกจัดว่าเป็นวัฒนธรรมที่แข็งแรงยากต่อการผสมผสานกลมกลืน (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น.9)

อิสลามกับมุสลิม เป็นคำที่ถูกมักใช้อย่างไม่ถูกต้องนัก ทั้งนี้ด้วยความเข้าใจและความเคยชินที่มีการใช้อยู่ในศาสนาต่าง ๆ คือ หากมีการนำคำว่า “ชาว” หรือคำว่า “เป็น” นำชื่อศาสนาจะหมายถึงผู้นับถือศาสนา นั้น ๆ ทันที แต่อิสลามมิได้เป็นเช่นนั้น กล่าวคือ อิสลามเป็นชื่อของศาสนาหรือวัฒนธรรมซึ่งเป็นระบอบในการดำเนินชีวิต โดยเรียกผู้ที่อยู่ในศาสนาหรือวัฒนธรรมนี้ว่า “มุสลิม” ดังนั้นหากใช้คำว่า “ชาวมุสลิม” ก็ดี “เป็นอิสลาม” ก็ดีจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

“อิสลาม” มาจากคำว่า อัลละมะ ซึ่งรากศัพท์ภาษาอาหรับว่า ละลิมะ แปลว่า สันติ การมอบน้อม การยอมจำนนโดยสิ้นเชิง ฉะนั้นอิสลามจึงเป็นศาสนา ในความหมายของการยอมรับยอมจำนนจากความศรัทธาต่อสิ่งที่นักวิชาการเรียกว่าเป็นสิ่งที่นอกเหนือธรรมชาติหรืออำนาจที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ ที่ในอิสลามเรียกว่า พระเจ้าและเป็นพระเจ้าองค์เดียว ซึ่งมีพระนามหนึ่งจากทั้งหมด 99 พระนามว่า อัลลอฮ์ โดยนัยแห่งความเป็นจริง อิสลามหาใช่เพียงแต่ศาสนา ดังที่คนทั่วไปรับรู้กันไม่ หากแต่อิสลามเป็น “วัฒนธรรม” หรือเป็นระบอบแห่งการดำเนินชีวิตที่ครอบคลุมไว้ทุกกิจการ เช่น ระบอบการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ฯลฯ อิสลามจึงไม่ใช่ส่วนหนึ่งของชีวิต แต่อิสลามเป็นทั้งชีวิตของผู้นับถือ หรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ต้นจนจบ

คำว่า “มุสลิม” ย่อมมีที่มาจากคำว่า “อิสลาม” ซึ่งคำ ๆ นี้ครอบคลุมมิติแห่งชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายรอบด้าน รวมทั้งมิติแห่งความศรัทธาและมิติแห่งการเปลี่ยนแปลง ด้วยอิสลามเป็นศาสนาที่กระตุ้นส่งเสริมให้ผู้คนแสวงหาอย่างมีเหินย่นหาย และประณามการย่ำอยู่กับที่นิ่ง ๆ เดิม ๆ โดยไม่รู้จักพิจารณาถึงถึงความเที่ยงแท้ของมั่น แต่ในการแสวงหาอันนี้ต้องมีใช้การแสวงหาอย่างไ้ที่แท้ไป หรือแสวงหาไปตามความคิดและอารมณ์แห่งตน หรือแสวงหาไปตามกระแสความต้องการทางธรรมชาติและแห่งสรีระ แต่เป็นการแสวงหาโดยยึดและอยู่ในกรอบแห่งคุณค่าอันสถิตแปรเปลี่ยน

“มุสลิม” คือ คำใช้เรียกผู้ที่นำหลักศาสนาอิสลามมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง มุสลิม คือ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม มุสลิมจึงหมายถึง ผู้นอบน้อมมอบ

ตนต่อพระผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์ (ซุบห์) แต่เพียงผู้เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น.14-15)

วัฒนธรรมอิสลาม

วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึง สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม ซึ่งเกิดจากการอบน้อม ยอมคนต่ออัลลอฮ์พระองค์เดียวกันอย่างสิ้นเชิง เพื่อความสันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึงวิถีการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบของพฤติกรรม ตลอดจนสิ่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่นำมาจากหรืออยู่ในขอบข่ายของคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อล)

วัฒนธรรมอิสลามมีหน้าที่ไม่ได้ต่างไปจากวัฒนธรรมโดยทั่วไป เพียงแต่อาจจะต้อง กำหนดหน้าที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากจะเป็นสิ่งที่กำหนดและควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์และสังคม เพื่อความเป็นระเบียบของสังคมแล้วยังเป็นการกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของมุสลิม เพื่อการตอบแทนด้วยสรวงสวรรค์อันนิรันดร์ในปรโลก และเพื่อให้พ้นจากการลงโทษอันแสนสาหัส (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น.226-228)

ความหมายของอัตลักษณ์

สุชาติ เศรษฐมาลินี (2557, น.320) กล่าวว่า อัตลักษณ์ เป็นแหล่งความหมายและประสบการณ์ของผู้คนหนึ่ง ๆ ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนว่าเขาใคร เขารับรู้ตัวเองอย่างไรใน ขณะที่มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังนั้นการมองผ่าน “อัตลักษณ์” ย่อมทำให้เราสามารถเข้าใจ กระบวนการสร้างความหมายของผู้คนโดยผ่านปัจจัยต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น ปัจจัยทางชีววิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เครื่องมือทางอำนาจของผู้ปกครอง และคำสอนของศาสนา เป็นต้น การสร้างอัตลักษณ์จึงเกิดขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจเสมอ

อัตลักษณ์ของการดำรงอยู่ของความศรัทธา

การดำรงอยู่ของความศรัทธา คือ การที่ชาวมุสลิมยังคงดำเนินการตามหลักศรัทธาของศาสนาในทุกช่วงชีวิตเป็นวิถีที่เป็นอัตลักษณ์ของมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการแต่งกายที่สะท้อนออกมาให้เห็นถึงความศรัทธาไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายในชีวิตประจำวัน หรือการแต่งกายในช่วงเทศกาลงานสำคัญต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม

เมื่อก้าวถึงอัตลักษณ์ของการดำรงอยู่ความศรัทธาของสตรีมุสลิม ก็จะนึกถึงการสวมใส่ฮิญาบ แต่ในการสวมฮิญาบนั้นมีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่าการสวมทั่วไปแต่เป็นการปกปิดส่วนที่พึงปกปิด ซึ่งหมายถึงสตรีมุสลิมที่มีความศรัทธามั่น ในการสวมอาภรณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็น

เครื่องประดับทั้งในโลกปัจจุบันและโลกอนาคต คือ “อาภรณ์แห่งความยำเกรง” เพราะเหตุ นั้นเองสตรีมุสลิมจะหมั่นเพียรพยายามอยู่เสมอเพื่อให้เครื่องแต่งกายทุกชิ้นที่สวมใส่เป็นสื่อ ในการนำไปสู่ความยำเกรง ความสง่างามในทุก ๆ อิริยาบถ เพื่อให้หลุดพ้นจากสายตาที่จะนำ มาสู่ความไม่ปลอดภัยในตนเองและอาจจะเป็นภัยต่อสังคมอีกด้วย ในหลักการของข้อกำหนด ของอิสลามในการคัดเลือกและการสวมใส่เครื่องแต่งกายของสตรีมุสลิมตามอัลกุรอานและ ชุหนะห์ การกำหนดดังกล่าวนั้นเป็นการกำหนดตามหลักในฐานที่เป็นมาตรฐานทั่วไปโดยให้ สมองตามการกำหนดทั่วไปดังกล่าวนั้น อิสลามย่อมไม่ขัดขวางบรรดาสตรีมุสลิมที่จะวางแผน และสวมใส่เครื่องแต่งกายที่หลากหลายชนิดและสวยงาม โดยขอให้สะท้อนภาพออกมาซึ่งความ เป็นมุสลิมที่เป็นสตรีผู้มีศรัทธา

อัตลักษณ์การแต่งกายสตรีมุสลิม

คำว่า “อัตลักษณ์” ในบทความนี้หมายถึง ลักษณะเฉพาะในวัฒนธรรมการแต่งกาย ของสตรีมุสลิมที่เกิดการยอมรับในสังคมมุสลิมและพลุักษณ์ทางสังคม ซึ่งเป็นลักษณะที่เกิด จากการนิยามตนเองของสังคมสตรีมุสลิมที่ดำรงอยู่และสืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดยยึดมั่นหลัก ศรัทธาที่มีความเป็นหนึ่งเดียว โดยกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจะสร้างสัมพันธ์กับวิถี ชีวิตของสตรีมุสลิมสืบต่อเนื่องมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ความศรัทธาที่มาจากคัมภีร์ฯ ดังนั้นความมีลักษณะ เฉพาะหรือความแตกต่างนี้จึงเป็นความโดดเด่น ซึ่งการแต่งกายของสตรีมุสลิมตามหลักศาสนา นั้นมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มิดชิด ปกปิดส่วนที่พึงปกปิด พึงละอาย ให้เห็นเฉพาะใบหน้าและฝ่ามือ เพื่อให้เป็นไปตามคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอาน(24:31)

“โอ้มุฮัมมัด จงกล่าวแก่หญิงผู้ศรัทธาทั้งหลายให้พวกนาง และจงอย่าอวดเครื่องประดับ ของนาง เว้นแต่ที่เปิดเผยและให้ปิดด้วยผ้าคลุมศีรษะของนางตลอดมาถึงหน้าอกของนาง ฯลฯ”

ส่วนคำสอนหนึ่งเกี่ยวกับการแต่งกายของสตรี ท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวว่า “เมื่อผู้หญิงคนใดบรรลุนิติภาวะแล้วก็ไม่เป็นการสมควรที่จะเผยส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้ผู้ อื่นเห็น นอกจากส่วนนี้ แล้วท่านก็ชี้ไปที่ใบหน้าและฝ่ามือทั้งสอง”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า จากคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นการให้ความสำคัญ แก่สตรี เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ไม่เป็นการนำมาซึ่งความเสียหาย ความเสื่อมเสีย ความไม่ ดั่งงาม หรือที่ทางศาสนาได้กล่าวไว้ว่า เพื่อไม่ให้เกิด “ฟิตนะห์”

การแต่งกายของสตรีไทยมุสลิมในการใช้ อีญาบ คือ ผ้าคลุมศีรษะพร้อมทั้งแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าที่มิดชิด ตามคำสอนจากโองการในคัมภีร์อัลกุรอาน(24:31)นั้น

“อีญาบ” ความหมายตามศาสนาอิสลาม คือ การปิดกั้น และแสดงให้เห็นถึงความ

อ่อนนุ่มถ่อมตน โดยมุสลิมสตรีให้ปฏิบัติตามคำสอน ให้คลุมศีรษะและคลุมส่วนที่พึงปกปิด ไม่ให้เห็นรูปทรง (หน้าอก) เพื่อเป็นการระสายตาจากเพศตรงข้าม ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายที่สตรีมุสลิมสวมใส่ในชีวิตประจำวัน

การคลุมฮิญาบของสตรีมุสลิม มีเกณฑ์ตาม “เอาเราะฮ์”(สิ่งที่พึงปกปิด) โดยสามารถพิจารณาได้หลากหลายเกณฑ์ เช่น เอาเราะฮ์ระหว่างชายหญิงทั่วไป เอาเราะฮ์ของเด็ก เอาเราะฮ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ญาติพี่น้อง เอาเราะฮ์ระหว่างสามีภรรยา ฯลฯ ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป โดยเอาเราะฮ์ระหว่างชายหญิงตามปกติทั่วไปนั้น สตรีมุสลิมต้องปกปิดร่างกายทั้งหมดยกเว้นเพียงใบหน้าและฝ่ามือด้วยความเรียบร้อยเหมาะสมถูกกาลเทศะ การคลุมศีรษะต้องปิดบังเส้นผมจนถึงหน้าอก โดยที่ไม่ให้เห็นทรวดทรงหรือส่วนเว้าส่วนโค้งของร่างกาย ที่มีผลต่อสายตาของบุคคลที่พบเจอ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นมาในสังคม อย่างไรก็ตาม ความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนาอิสลามมีข้อกำหนดไว้ให้เป็นแนวในการปฏิบัติซึ่งการแต่งกายโดยทั่วไปของชายและหญิง ไว้ดังนี้ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น. 250-255)

1. เสื้อผ้าของทั้ง ผู้ชายมุสลิม และ ผู้หญิงมุสลิม จะต้องสะอาด ประณีต เรียบร้อย ดูสวยงาม เหมาะสมกับบุคลิกภาพของ ผู้หญิงมุสลิม และ ผู้ชายมุสลิม การดำรงตนสมณะ หรือ การเคร่งครัดในศาสนา ไม่จำเป็นต้องหมายถึงการใส่เสื้อผ้าเก่า ๆ ดูขอมซ่อ เพื่อให้คนอื่นดูว่าตัวเอง ไม่ใส่ใจใยดีต่อโลก อย่าแต่งกายให้คนอื่นดูถูก หรือมองผู้สวมใส่เป็นตัวตลก
2. อิสลาม ไม่ห้ามการแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าที่ดีมีราคา ถ้าหากว่าฐานะทางเศรษฐกิจเอื้ออำนวย และต้องการแสดงออก ให้เห็นว่าตน ได้รับความโปรดปรานจากพระเจ้า แต่ในขณะเดียวกัน อิสลามก็ห้ามการแต่งกาย โดยมีเจตนา ที่จะโอ้อวด ถึงความมั่งคั่ง และความทะนงตน ว่าเหนือกว่าคนอื่น
3. เสื้อผ้าของทั้ง ผู้หญิงมุสลิม และ ผู้ชายมุสลิม ต้องปกปิด สิ่งพึงละอายของผู้สวมใส่ โดยเฉพาะสำหรับ ผู้หญิงมุสลิม นั้นสิ่งที่พึงปกปิด ก็คือทุกส่วนของร่างกาย ยกเว้นใบหน้า และฝ่ามือ ส่วนผู้ชายนั้นคือบริเวณตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า
4. ผู้หญิงมุสลิม จะต้องไม่แต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าที่รัดรูป แนบเนื้อ หรือเสื้อผ้าที่โปร่งบาง หรือมีรูที่ทำให้มองเห็นผิวหนัง หรือเรือนร่างภายใน
5. ผู้ชายมุสลิม จะต้องไม่ใส่เสื้อผ้า หรือแต่งกายเลียนแบบผู้หญิง และผู้หญิงจะต้องไม่ใส่เสื้อผ้า หรือแต่งกายเลียนแบบผู้ชาย ทั้งนี้เพื่อดำรงรักษาบุคลิกและเอกลักษณ์แห่งเพศของตัวเองไว้ ท่านศาสดามุฮัมมัด ได้สาปแช่งคนที่แต่งกายเลียนแบบเพศตรงข้าม
6. อิสลามห้ามมุสลิมชาย สวมใส่เสื้อผ้าที่ตัดมาจากผ้าไหม และสวมใส่เครื่องประดับทองคำ ทั้งนี้เพราะว่า สิ่งเหล่านี้เหมาะสมที่จะเป็นอาภรณ์ และเครื่องประดับผู้หญิง
7. อิสลามห้าม ผู้หญิงมุสลิม ใส่น้ำหอมออกนอกบ้าน เพราะไม่ต้องการให้กลิ่นน้ำ

หอม ไปกระตุ้นความรู้สึกของเพศตรงข้าม แต่ขณะเดียวกัน ก็สนับสนุนให้ผู้หญิง โดยเฉพาะ ภรรยาใส่น้ำหอม และแต่งกายให้สะอาดสวยงามเมื่ออยู่กับสามี

8. ผู้ชายหิวผมให้เรียบร้อย และอย่าปล่อยให้ผมกระเซิง
9. ก่อนจะสวมใส่เสื้อผ้า และรองเท้า ให้สะบัดหรือเคาะเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อให้แมลง หรือสัตว์อันตราย ที่อาจอาศัยหรือติดอยู่ในเสื้อผ้า และรองเท้าหลุดไป และเมื่อสวมใส่เสื้อผ้า หรือรองเท้า ให้เริ่มใส่ทางข้างขวา ก่อน
10. หลีกเลี่ยงการแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าสีฉูดฉาด หรือแต่งกาย เลียนแบบนักบวชหรือนักพรต
11. ให้เสื้อผ้าแก่คนยากจนบ้าง เพื่อเป็นการขอบคุณต่ออัลลอฮ์ ที่ทรงโปรดปรานให้เราได้มีเสื้อผ้าสวมใส่ ท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลย) ได้กล่าวว่า “ใครที่ให้เสื้อผ้าแก่มุสลิม สวมใส่ร่างกายของเขา อัลลอฮ์ จะให้เขาได้สวมใส่เสื้อผ้าสีเขียว แห่งสวรรค์ ในวันแห่งการพิพากษา”
12. ให้เสื้อผ้าที่ดี ตามสถานภาพของตนเอง แก่คนรับใช้ หรือบ่าวที่ทำหน้าที่รับใช้ ท่านมาตลอดทั้งวัน

ความสัมพันธ์ของการแต่งกายกับหลักศรัทธา

ตามหลักศาสนาอิสลามความสัมพันธ์ของการแต่งกายกับหลักศรัทธาสรุปได้ว่า ระหว่าง อารมณ์การแต่งกายและหลักศรัทธา จะพบว่าเป็นสายสัมพันธ์เหนียวแน่นและกลมกลืนที่สุด เพื่อให้ชัดเจนที่สุด อัยยั สุลัยมี อิลยาส (มปป, น.36-37) กล่าวว่า อารมณ์เป็นเครื่องแสดงออกของการศรัทธาของบุคคลหนึ่ง เพราะเรื่องอารมณ์นั้นได้มีกล่าวไว้อย่างชัดเจนแล้วในอัลกุรอาน และสุนนะห์ โดยการสวมใส่อาภรณ์ที่ตรงกับพระประสงค์ของอัลลอฮ์ที่มีกล่าวในอัลกุรอาน เท่ากับเราได้ปฏิบัติตามประกอบทั้งสามของการศรัทธาร่วมกันในตัว นั่นคือ ศรัทธามั่นกับอัลลอฮ์ กับคัมภีร์อัลกุรอาน และกับท่านรอซูล (ซ.ล.)

จากที่กล่าวมาข้างต้น วัตถุประสงค์ของการแต่งกาย คือการปกปิดสิ่งที่พึงละอายของร่างกาย โดยเฉพาะเรือนร่างของเพศหญิง เพื่อที่จะไม่ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของเรือนร่างเพศหญิง กระตุ้นอารมณ์ทางเพศของผู้ชาย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นมาในสังคม

วัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีมุสลิม

การแต่งกายของชาวมุสลิม ไม่ว่าหญิงหรือชาย ถือเป็นหนึ่งในบทบัญญัติที่สำคัญของศาสนาอิสลาม ยึดปฏิบัติมาพร้อมกับการถือกำเนิดของศาสนาอิสลามหรือกว่า 1,400 ปีมาแล้ว การแต่งกายของชาวมุสลิมตามหลักการในศาสนาอิสลาม มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การปกปิดสิ่งที่พึงละอายของร่างกาย โดยเฉพาะร่างกายของสตรีมุสลิม ทั้งนี้เพื่อให้ส่วนหนึ่งส่วนใด

ของเรือนร่างเพศหญิง ดึงดูดความสนใจของบุรุษเพศ อันจะก่อให้เกิด “พิตนะห์” (ความเสียหาย ความไม่ดีไม่งามต่อสังคม) ศาสนาอิสลามจึงได้วางหลักเกณฑ์ไว้เพื่อป้องกันพิตนะห์ที่จะเกิดขึ้น (วารสาร ทนงศักดิ์, 2561, น.3)

การแต่งกายของชาวมุสลิมในชีวิตประจำวัน และในช่วงเทศกาลจะมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเทศกาลนั้น ๆ เสื้อผ้าสตรีมุสลิมสวมใส่ในชีวิตประจำวันเมื่อต้องออกสู่สาธารณะ จะปกปิดร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า เผยให้เห็นได้แค่สองส่วน ได้แก่ ใบหน้าและฝ่ามือ โดยมืองค์ประกอบที่ต้องสวมใส่หลัก ๆ คือ ผ้าคลุมศีรษะ หรือที่เรียกว่า ฮิญาบ จะปกปิดผม ลำคอ คมยาวไปถึงหน้าอก ส่วนในช่วงเทศกาลหรืองานรื่นเริงเฉลิมฉลอง เสื้อผ้าจะมีสีสันฉูดฉาดและมีลูกเล่นมากขึ้น ตัวชุดจะถูกประดับด้วยลวดลายทั้งดงาม

อนุสรณ์ นินวน (2562, น.3) ได้สัมภาษณ์ผู้รู้ทางศาสนาท่านหนึ่งไว้ ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะอาภรณ์การแต่งกายของสตรีมุสลิมไว้ว่า ต้องเป็นเสื้อผ้าที่มีการปกปิดเรือนร่างอย่างมิดชิด ไม่เผยให้เห็นสัดส่วนใดของเรือนร่าง นั้นหมายถึงทุกส่วนของร่างกาย ยกเว้น ใบหน้า และฝ่ามือ และไม่เป็นเสื้อผ้าที่รัดรูป แนบชิดแนบเนื้อหรือเป็นเสื้อผ้าที่มีเนื้อผ้าโปร่ง บางมองเห็นทะลุปรุโปร่งไปยังพื้นผิวหรือเรือนร่างได้

คมกฤษ กล่อมเกลี้ยง (2555, น.37) ได้สัมภาษณ์รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยอิสลามนานาชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานีในสมัยนั้นไว้ว่า อดีตการสวมเสื้อผ้าของผู้หญิงชาวมุสลิมที่เรียกกันว่า ฮิญาบ คนทั่วไปมักคิดว่า คือ ผ้าคลุมเฉพาะส่วนศีรษะเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วมิใช่การสวมแค่ผ้าคลุมเฉพาะศีรษะเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึง การสวมเสื้อผ้าที่ปกปิดทั่วร่างกายเป็นเครื่องป้องกันความชั่ว ที่เห็นเพียงแต่เฉพาะส่วนใบหน้าและฝ่ามือเท่านั้น แต่ถ้าหากย้อนเมื่อสมัยที่ศาสนาอิสลามเริ่มถือกำเนิดในยุคแรก ๆ ผู้หญิงชาวมุสลิมในยุคนั้นไม่ได้สวมคลุมผ้าฮิญาบ เพราะเมื่อก่อนเน้นเรื่องการศรัทธาในหลักคำสอนของพระเจ้า จนกระทั่งเมื่อ พระเจ้าอัลลอฮ์ ได้ประทานคำสั่งสอนผ่านทางท่านนบีมุฮัมมัด ให้นำผู้หญิงที่นับถือศาสนาอิสลามทุกคนสวมใส่ผ้าคลุม เพื่อปกปิดร่างกายและเป็นการป้องกันการกระตุ่นอารมณ์ทางเพศตรงข้ามได้ จากนั้นไม่นานผู้หญิงทุกคนเมื่อได้ยินคำสอนจากพระเจ้าอัลลอฮ์ ผ่านจากปากของท่านนบีมุฮัมมัด ได้ตั้งผ้ามาน ผ้าบูโตะ มาคลุมเป็นฮิญาบทันที เมื่อได้รับฟังเสร็จสิ้น ท่านรองผู้อำนวยการ กล่าวไว้ต่อไปอีกว่า แฝงฮิญาบของชาวมุสลิมเกิดจากการผนวกผ้าคลุมฮิญาบธรรมดามาดัดแปลงสร้างสรรค์ให้สวยงาม แต่ไม่ผิดหลักการซึ่งลวดลายของผ้านั้นต้องไม่มีรูปเคารพบูชา ในส่วนของสีสันทันเนื้อผ้าอิสลามไม่ได้ห้ามเรื่องสีสันทัน คือ สามารถสวมใส่ได้ทุกสี แม้กระทั่งงานศพ ก็สามารถสวมใส่ฮิญาบสีแดงได้

จากอดีตในช่วงแรกการสวมใส่เครื่องแต่งกายของสตรีมุสลิมจะมีความเรียบง่าย ไม่สวยงามมากนัก เพราะยังไม่มีการออกแบบ อาจเป็นการสวมใส่ในสไตล์ของฝรั่ง คือ เสื้อแขนยาว

กระโปรงก็ยาวลงมา ส่วนผ้าคลุมก็ปกปิดอย่างที่เราเห็นกันในปัจจุบัน ในอดีตสีสันทันยังคงเรียบ ๆ จนกระทั่งได้มีการมีวัฒนธรรมการแต่งกายมาจาก ประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย ปากีสถาน และเหล่าประเทศแถบอาหรับ เห็นการแต่งกายของประเทศเหล่านั้นว่าเป็นการแต่งกายที่เรียบร้อยและสวยงาม จึงได้มีการนำมาดัดแปลงนำเอารูปทรงต่างอะไรหลายอย่างเข้ามาที่เมืองไทย ซึ่งการตกแต่งอะไรก็ตามถือว่าไม่ได้ผิดอะไร ขอให้มีความเรียบร้อยเหมาะสมกาลเทศะ แต่ในที่สุดการตกแต่งได้กลายมาเป็นแฟชั่นในปัจจุบัน การแต่งกายที่แท้จริงของอิสลาม คือ เรียบและถูกต้องตามหลักการอิสลาม ในความเป็นผู้หญิงมุสลิมทุกคนย่อมมีความสวยงามอยู่แล้ว (คมกฤษ กล่อมเกลี้ยง, 2555, น.38)

สำหรับในปัจจุบันการแต่งกายสตรีมุสลิมก็ยังเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกความเป็นสตรีมุสลิม ในส่วนของการคลุมฮิญาบไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามความชอบส่วนบุคคลที่จะออกแบบการคลุมศีรษะให้เหมาะสมกับตนเองและเสื้อผ้าที่สวมในวันนั้นเพื่อให้เข้าชุดกัน แต่เอกลักษณ์ของการคลุมฮิญาบ คือการใช้ผ้าชิ้นเดียว ซึ่งเป็นศิลปะการคลุมผ้าเพื่อปกปิดได้เฉพาะใบหน้าและฝ่ามือเท่านั้น ในขณะที่การประดับตกแต่งขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของแต่ละคน (คมกฤษ กล่อมเกลี้ยง, 2555, น.38)

จากบทความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การแต่งกายของสตรีมุสลิมในอดีตที่มีเริ่มมีการสวมใส่ฮิญาบนั้น เป็นการสวมใส่เพื่อปกปิดป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นต่อร่างกายของสตรี และสวมใส่ผ้าคลุมนี้โดยผ้ามีลักษณะยาวลงมาคลุมถึงสะโพก ซึ่งเป็นการปกปิดส่วนที่พึงปกปิดเห็นได้เฉพาะใบหน้าและฝ่ามือ เพราะฮิญาบเป็นอาภรณ์จากพระเจ้าประทานให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมา และยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นอิสลามให้กับสังคมได้รับรู้ แต่ในรูปแบบการแต่งกายของสตรีในปัจจุบันที่เราเห็นทั่วไป มีการปรับเปลี่ยนให้มีความคล่องแคล่ว คล่องตัวในการทำกิจกรรมนอกบ้าน การสวมผ้าคลุมฮิญาบนั้นก็จะปกปิดคลุมมาถึงช่วงอก และมีการสวมใส่เสื้อผ้าที่มีความคล่องตัวมากขึ้นไม่หลวมเกินไป

การแต่งกายตามหลักคำสอนและการตีความการแต่งกายสตรีมุสลิม จากอดีตถึงปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทยในอดีต การแต่งกายของสตรีมุสลิมที่ใช้เสื้อผ้ายาวและคลุมศีรษะมักจะพบแต่ในจังหวัดภาคใต้เป็นส่วนใหญ่ดังภาพที่ 3 ส่วนภูมิภาคอื่น ๆ รวมทั้งภาคกลางมักพบแต่ผู้ที่ไปทำฮัจญ์แล้ว และส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุ ฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏจึงทำให้ชาวไทยมุสลิมในภาคกลางและภาคอื่น ๆ เกิดความคิดรวบยอดอย่างผิด ๆ ในลักษณะเข้าใจเอาเองว่า การแต่งกายแบบนั้นเป็นการแสดงออกหรือสัญลักษณ์ของหญิงที่ไปทำฮัจญ์แล้ว และหากได้ไปเห็นมุสลิมทางใต้ที่มักนำผ้ามาพัน ๆ ไว้ที่ศีรษะก็เข้าใจว่านั่นเป็นแบบอย่างหนึ่งของภูมิภาคนั้น ซึ่ง

ความเข้าใจผิดดังกล่าวนี้ก็ยังคงมีอยู่กับมุสลิมในภาคกลางอีกจำนวนมิใช่น้อย ส่วนสาเหตุที่น่าจะมาจากเพราะความรู้ไม่ถึงถึงความหรือความหมายของคัมภีร์อัลกุรอาน และคำสอน (หะดิษ) ของท่านศาสดา หรืออาจเกิดจากการที่ชาวไทยในภาคกลางและภาคอื่น ๆ ซึ่งในอดีตได้มีการย้ายถิ่นฐานจากภาคใต้ แต่ได้ถูกผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมในหลาย ๆ เรื่องไปเรียบร้อยแล้ว จึงทำให้ขาดการสืบทอดทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย การใช้ชื่อ-สกุล เป็นต้น (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น.246)

ภาพที่ 3 การแต่งกายสตรีมุสลิมในอดีตในภายหลังจากที่ไปประกอบพิธีฮัจญ์
ที่มา: เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น.261 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม

เมื่อสมัยที่ศาสนาอิสลามเริ่มถือกำเนิดขึ้นในยุคแรก ๆ ผู้หญิงสตรีมุสลิมในยุคนั้นไม่ได้สวมใส่คลุมฮิญาบ เพราะเมื่อก่อนจะเน้นเรื่องการศรัทธาในหลักคำสอนของพระเจ้าจนกระทั่งเมื่อ พระเจ้าอัลลอฮ์ ได้ประทานคำสั่งสอนผ่านท่านนบี มูฮัมหมัด ว่าให้ผู้หญิงที่นับถือศาสนาอิสลามทุกคนควรใส่ผ้าคลุมเพื่อปกปิดร่างกายและเป็นการป้องกันการกระตุ่นอารมณ์ทางเพศตรงข้ามได้ จากนั้นไม่นานผู้หญิงทุกคนเมื่อได้ยินคำสอนจากพระเจ้าอัลลอฮ์ ผ่านจากปากของท่านนบี โดยเฉพาะภรรยาของท่านนบี ได้ดึงผ้ามาขึ้น ผ้าบุได้ะมาคลุมเป็นฮิญาบทันทีหลังได้รับฟังเสร็จสิ้น (คมกฤษ กล่อมเกลี้ยง, 2555, น. 37)

ภาพที่ 4 การแต่งกายขณะอยู่บ้านของหญิงไทยมุสลิมในอดีต
(ภาพนี้ถ่ายเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2540)

ที่มา: <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/cjwu/article/view/95355/74486>

การแต่งกายของสตรีมุสลิมในอดีตถ้าเป็นเชื้อพระวงศ์และเจ้านายสตรีจะนิยมใช้ผ้าทอเป็นผืนมาสำหรับนุ่งกระโจมอกโดยเหน็บชายผ้าไว้ที่กลางอกแล้วปล่อยชายผ้าทั้งสองข้างลงมาเป็นมุมแหลม ส่วนผ้านุ่งก็จะนุ่งให้ชายผ้ามาจับที่ด้านหน้า โดยความยาวคลุมตาตุ่ม การแต่งกายชุดนี้แต่งเมื่ออยู่บ้านเนื่องจากทางภาคใต้มีอากาศร้อน ถ้าต้องออกไปทำธุระนอกบ้านก็แต่งกายแบบเดิมนิยมผ้าคลุมไหล่ ผ้าคลุมศีรษะ ในปัจจุบันการแต่งกายชุดนี้ได้เลิกใช้ไปแล้ว ดังภาพที่ 4 (จूरี่ตัน บัวแก้ว, 2557, น. 79) ซึ่งสอดคล้องกับ คมกฤษ กลมเกลี้ยง (2555, น. 39) กล่าวว่า ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้เริ่มสวมฮิญาบเมื่อไหร่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน พบเพียงหลักฐานภาพถ่ายการแต่งกายของคหบดีเมืองปัตตานี ในสมัย ร.5 ที่สวมเสื้อตัวยาว แขนยาว นุ่งผ้าตาหมากรุก ห่มสไบแล้วเกล้ามวยต่ำ ส่วนคนรับใช้กระโจมอก นุ่งผ้าตาหมากรุกและยังไม่มีการใช้ผ้าคลุมผม จนกระทั่งเมื่อสมัย ร.6 เริ่มมีการใช้ฮิญาบคลุมหัวสตรีเป็นบางส่วน แต่ในสมัย ร.7 กลับไม่พบหลักฐานแต่อย่างใดสันนิษฐานว่า ผู้หญิงมุสลิมน่าจะเริ่มมีการใช้ผ้าคลุมผมเรื่อยมา ทั้งปิดผมบางส่วนและปิดมิดชิด จนกระทั่ง สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2481 ทางรัฐบาลในสมัยนั้นได้มีการประกาศนโยบายสร้างชาติเพื่อเข้าสู่ความเป็นอารยะ ข้าราชการท้องถิ่นได้ชักจูงให้ผู้หญิงมุสลิมเปลี่ยนจากนุ่งผ้าโสร่งและคลุมผมตามประเพณี เปลี่ยนจากการนุ่งผ้าถุงไทยเป็นกระโปรงแบบชาวตะวันตก และสวมหมวกแทนผ้าคลุมผม ต่อมาการแต่งกายได้พัฒนาโดยเฉพาะในหมู่สตรี สวมเสื้อมีลักษณะบทยอแต่เน้นรูปทรงกว่า เสื้อแบบนี้เรียกว่า บานง เป็นเสื้อที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกาย

ของสตรีมุสลิมตามประเพณีแบบดั้งเดิม (ดังภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 “บานง” เครื่องแต่งกายของสตรีมุสลิมชายแดนใต้.

ที่มา: <https://www.finearts.go.th/promotion/view/22582>

เมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสให้ จุฬาราชมนตรีถ้วนสุวรรณศาสตร์ ทำการแปลคัมภีร์อัลกุรอาน จากฉบับภาษาอาหรับเป็นภาษาไทย เพื่อวัตถุประสงค์ให้มุสลิมชาวไทยได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และบ่งบอกความเป็นอิสลามผ่านเครื่องแต่งกาย เมื่อทำการแปลพระคัมภีร์อัลกุรอานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระองค์ทรงพระราชทานให้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ตามมัสยิดทั่วประเทศไทยและพสกนิกรที่นับถือศาสนาอิสลาม จากนั้นชาวมุสลิมนำไปถือเป็นหลักปฏิบัติดำรงเพื่อให้เป็นมุสลิมที่ดี การแต่งกายของสตรีมุสลิมในช่วงแรก ๆ จะเรียบง่าย อาจจะไม่สวยงามมาก เพราะยังไม่มีการออกแบบ เป็นการสวมใส่ในสไตล์ของฝรั่ง คือ เสื้อแขนยาว กระโปรงยาวลงมา ส่วนผ้าคลุมผมก็ปกปิดอย่างเห็นกันในปัจจุบัน ในตอนนั้นสืสันยังคงเรียบ ๆ จนกระทั่งได้มีการไปดูงานที่ต่างประเทศ อาทิ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ปากีสถาน และเหล่าประเทศแถบอาหรับ เมื่อสตรีมุสลิมชาวไทยเห็นการแต่งตัวของประเทศเหล่านั้นว่าเป็นการแต่งกายที่เรียบร้อยสวยงาม ได้นำเอาการตกแต่งหลาย ๆ อย่างเข้ามาในประเทศไทย (คมกฤษ กล่อมเกลี้ยง, 2555, น.37-38) ซึ่งสอดคล้องกับ พิเชฐ แสงทอง (2555, น. 8) กล่าวว่า การแต่งกายของสตรีมุสลิมในอดีต จะเห็นได้ว่าการแต่งกายนั้นจะมีลักษณะเสื้อผ้าขาวแขนยาว หรือที่เรียกว่าชุดอาบายา (Abaya) ซึ่งเป็นคำศัพท์ชาอูดีอาระเบีย หมายถึง การปกปิด ศัพท์นี้แพร่หลายอยู่ในหมู่ชาวอาหรับด้วย โดยหมายถึง ชุดเครื่องแต่งกายที่ปกปิดเกือบทุกส่วนของร่างกาย เป็นชุดที่สัมพันธ์กับสภาพอากาศและความศรัทธาในศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้ในชนบดั้งเดิม อาบายา จึงหมายถึง ชุดที่มีความเรียบง่าย

ทั้งด้านสีสันทันและรูปแบบ แต่ในปัจจุบันชุดอาบยาโดยเฉพาะสำหรับผู้หญิง ได้กลายเป็นชุดที่มีความฉูดฉาดทั้งสีสันทันและรูปแบบมากขึ้น และมีรูปแบบของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเสริม ส่งผลให้ชุดดูแปลกตา สวยงามน่าสมัย และมีลวดลายตลอดจนสีสันทันที่หลากหลายจนกระทั่งกลายเป็นแฟชั่น

ภาพที่ 6 ลักษณะการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน

ที่มา: <http://human.skru.ac.th/husoconference/conf/O2.pdf>

การแต่งกายของสตรีมุสลิมในประเทศไทยในทุก ๆ ภูมิภาค ถือหลักคำสอนของศาสนาอิสลามและถือหลักปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภายใต้หลักบัญญัติของศาสนาอิสลามที่ว่า การแต่งกายของสตรีมุสลิมจะต้องแต่งกายที่ปกปิดร่างกายทุกส่วนยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ ไม้รัดรูป ไม่บาง ไม่เลี่ยนแบบผู้ชาย เป็นความพอดี พอเหมาะ สวยพอดีไม่ดึงดูเพศตรงข้าม งามอย่างพอดีเป็นความงามที่เหมาะสมแก่บุคคลนั้น ๆ เป็นการปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของตนเอง การแต่งกายสตรีมุสลิมในประเทศไทยย่อมมีความสวยงามที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของพื้นที่และวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น การแต่งกายของสตรีในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งจะเห็นได้จากสตรีมุสลิมมีการสวมใส่ชุดที่เป็นไปตามกระแสสังคมแฟชั่นมากขึ้น ไม่ได้สวมใส่ชุดประเพณีแบบดั้งเดิม ซึ่งในบางครั้งเสื้อผ้าที่สวมใส่เป็นเสื้อผ้าแฟชั่นที่มีรูปแบบ ลวดลาย สีสันทันที่เป็นไปตามแนวโน้มแฟชั่น แต่สิ่งหนึ่งที่ยังซ่อนอยู่ในจิตใจของสตรีมุสลิมทุกคนคือ คำสอนของศาสนาที่คอยเตือนใจผู้สวมใส่ไม่ให้ละเลยการปฏิบัติที่ต้องยึดถือและปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีงานทางศาสนาสตรีมุสลิมก็ยังยึดถือปฏิบัติตามหลักคำสอนดังจะเห็นได้จากภาพที่ 7

ภาพที่ 7 การสวมฮิญาบมาร่วมงานบุญในงานออกบวช (งานรอมฎอน)
ที่มา: นิพนธ์ ชูแว่น (ช่างภาพอิสระ)

ความงามในบริบทมุสลิม

คำว่า “ความงาม” ในภาษานั้นมีความหมายหลากหลายและกว้างใหญ่ครอบคลุมมากกว่าแค่สิ่งที่ตามองเห็น ในหลายครั้งความงามหมายถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ (ธนภัทร รุ่งธนาภิรมย์, 2560, น.8)

ความงาม คือ สิ่งที่อยู่เคียงคู่กับมนุษย์มาช้านาน มีการค้นพบหลักฐานว่าตลอดประวัติศาสตร์ที่กินช่วงเวลานานกว่าแสนปี มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่แสวงหาความงามมาโดยตลอด มีทั้งความพยายามที่จะเรียนรู้ สังเกตความรู้ และถ่ายทอดวิชาความเข้าใจเกี่ยวกับความงามจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อย่างไม่เคยหยุดหย่อน (ธนภัทร รุ่งธนาภิรมย์, 2560, น. 1)

ธนภัทร รุ่งธนาภิรมย์ (2560, น.1) กล่าวว่า “เป้าหมายสูงสุดของความงามไม่ได้อยู่ที่ความงาม แต่อยู่ที่ความเป็นหนึ่งเดียว”

ความงามในบริบทมุสลิม คือ การแต่งกายตามบัญญัติของศาสนาที่สตรีมุสลิมมีความศรัทธาและตระหนักถึงความงามงดงามของสตรีมุสลิมที่มีความศรัทธามั่น ในการสวมอาภรณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องประดับทั้งในโลกปัจจุบันและโลกอนาคต คือ “อาภรณ์แห่งความยำเกรง”

ภาพที่ 8 สตรีมุสลิมคลุมศีรษะด้วยฮิญาบแต่งกายตามหลักศรัทธา
ที่มา: https://www.sacit.or.th/uploads/items/attachments/825f9cd5f0390bc77c1fed3c94885c87/_1a1f7bb4cb5c543374f52c40ff5df928.pdf

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ฮิญาบ ถือเป็นสัญลักษณ์ถึงการอ่อนน้อมถ่อมตนและการดำรงไว้ซึ่งความศรัทธา ความเชื่อทางศาสนา ดังภาพที่ 8 แต่ในปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก การกลืนกลายทางวัฒนธรรมกระแสตะวันตกส่งผลให้รูปแบบการแต่งกายของสตรีมุสลิมมีความร่วมสมัยมากขึ้นภายใต้บริบทสังคมในปัจจุบัน แม้ว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงนี้มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมของวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีมุสลิมก็ตาม แต่สตรีชาวมุสลิมก็ยังคงความเป็นมุสลิมไว้ได้อย่างชัดเจน ปฏิบัติตนไปตามวิถีชีวิตของวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวมุสลิมได้ดำรงสืบต่อมา โดยจุดศูนย์กลางของการปฏิบัติตนนั้นก็ได้สร้างคุณค่าแห่งความศรัทธาไว้ร่วมกันโดยใช้หลักคำสอนในการเชื่อมโยงความเชื่อมั่นศรัทธาให้เกิดแก่ชาวมุสลิมทุกคน

อัตลักษณ์มุสลิมในกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ปัจจุบันมุสลิมกระจายตัวอยู่ทั่วโลกและมีแนวโน้มที่จะมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น หากมุสลิมแต่ละประเทศ แต่ละทวีป ปรับหลักการอิสลามให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ที่ดี หรือมีการแปรเปลี่ยนไปตามค่านิยมของคนในแต่ละยุคสมัยที่ดี ความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นเอกภาพของประชาชาติมุสลิมย่อมต้องแปรเปลี่ยน เกิดความหลากหลาย และอาจหมดสิ้นไปในที่สุด ซึ่งเท่ากับเป็นการแก้ไขธรรมบัญญัติ คือ คัมภีร์อัลกุรอาน เหมือนดั่งที่คัมภีร์อื่น ๆ ถูกแก้ไข เปลี่ยนแปลงตามค่านิยมของมนุษย์ซึ่งมีผลทำให้ถูกละทิ้ง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, น. 260-261)

ฮาฟิส สาและ(2557, น.49) ได้ศึกษาเรื่อง โลกวิวัฒน์กับการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์

มุสลิม: พลวัตของกระแสอิสลาม “บริสุทธี” ในสังคมมุสลิมไทย พบว่า อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมมีความลื่นไหล ทับซ้อน และบางครั้งยังย้อนแย้งระหว่างความเป็นมุสลิม(ที่ดี/ที่แท้) กับความเป็นคนทันสมัยในโลกยุคใหม่ที่ไม่ได้ปฏิเสธกระแสวัฒนธรรมอื่นที่อาจอยู่นอกกรอบของศาสนาอิสลามซึ่งคนหนุ่มสาวมุสลิมสามารถนำมาผนวกเข้ากับ อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมได้

อัมพร หมาดเด็น (2557, น.50) ได้ศึกษาเรื่อง พลวัตสังคมสังเวียน: ขบวนการฟื้นฟูอิสลามของผู้หญิงมุสลิมในสังคมไทย ได้ชี้ให้เห็นว่า ความเคลื่อนไหวของสตรีในสังคมมุสลิม นั้นไม่เคยหยุดนิ่ง เพื่อมีบทบาทและตัวตนในพื้นที่สาธารณะ ถึงแม้ว่ากรณีสตรีมุสลิมจะต้องเผชิญสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ จนมีสตรีมุสลิมเป็นจำนวนมากต้องกลายเป็นเหยื่อที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง แต่พวกเธอก็ไม่ได้ทำตัวเป็นเพียงเหยื่อที่รอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น แต่กลับใช้เป็นโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะและปรับสถานะบทบาทของตัวเองโดยการยังคงรักษาในอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมไว้

สุชาติ เศรษฐมาลินี (2557, น.320) กล่าวว่า อัตลักษณ์ เป็นแหล่งความหมาย ประสบการณ์ของคนหนึ่ง ๆ ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนว่าเขา คือ ใคร เขารับรู้ตัวเองอย่างไรในขณะที่มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังนั้นการมองผ่าน “อัตลักษณ์” ย่อมทำให้เราสามารถเข้าใจกระบวนการสร้างความหมายของผู้คนโดยผ่านปัจจัยต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น ปัจจัยทางชีววิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เครื่องมือทางอำนาจของผู้ปกครอง และคำสอนของศาสนาเป็นต้น การสร้างอัตลักษณ์จึงเกิดขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจเสมอ

บทสรุป

จากการศึกษาวัฒนธรรมอิสลาม อัตลักษณ์ของการดำรงอยู่ของความศรัทธา อัตลักษณ์การแต่งกายสตรีมุสลิม ความสัมพันธ์ของการแต่งกายกับหลักศรัทธา วัฒนธรรมการแต่งกายสตรีมุสลิมทั้งในอดีตและปัจจุบัน การแต่งกายตามหลักคำสอนและการตีความการแต่งกายสตรีมุสลิม ความงามในบริบทมุสลิม และ อัตลักษณ์มุสลิมในกระแสเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ผู้เขียนมีข้อคิดเห็นว่า จากคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด(ศ็อลย) เป็นสิ่งที่กำหนดและเป็นแนวทางการปฏิบัติตนของสตรีมุสลิม สตรีมุสลิมจะดำเนินชีวิตตามหลักศรัทธาของศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการแต่งกายภายใต้หลักบัญญัติของศาสนาที่มีความเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นและกลมกลืนที่สุด ทั้งในการดำรงชีวิตประจำวันและการปรับเปลี่ยนแปลงในช่วงเทศกาลต่าง ๆ อันเป็นความงามในบริบทมุสลิม และแม้การแต่งกายของสตรีมุสลิมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของสังคมไทยในช่วงที่ผ่านมาท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมแต่สตรีมุสลิมก็ยังคงตระหนักและเห็นคุณค่าของความศรัทธาการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์การแต่งกายที่สืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง และ

ปรับตัวให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับบริบทในปัจจุบันมากขึ้น ในทัศนะของผู้เขียนจึงเห็นว่า สตรีมุสลิมจะตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามในการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์การแต่งกายตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *การสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต พ.ศ.2561*. กรุงเทพฯ : กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- ธนภัทร รุ่งธนาภิรมย์. (2560). *ทฤษฎีความงาม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แอทโพร์พรีนธ์.
- ศุภชัยตรีย์ฟ้าอัธ เพื่อการพิมพ์อัลกรุอัน . (2564). *พระมหาคัมภีร์อัลกรุอันพร้อมความหมายภาษาไทย*. สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย.
- สุชาติ เศรษฐมาลินี และ คณะ. (2557). *คนหนุ่มสาวมุสลิมกับโลกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวนีย์จิตต์หวมด. (2531). *กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม*. กรุงเทพฯ : กองทุนสง่ารัฐจิระอัมพร.
- อัมพร หมาดเด็น (2557). *พลวัตสังคมสังเวียน: ขบวนการฟื้นฟูสละสลามของผู้หญิงมุสลิมในสังคมไทย*. *คนหนุ่มสาวมุสลิมกับโลกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฮาฟิส สาและ (2557). *โลกาภิวัตน์กับการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์มุสลิม: พลวัตของกระแสอิสลาม ‘บริสุทธิ’ ในสังคมมุสลิมไทย*. *คนหนุ่มสาวมุสลิมกับโลกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัชชัย สุฮัยรี อิลยาส. (มปป). *สตรีมุสลิมกับอาภรณ์*. กรุงเทพฯ : M.K.IMAGE CO.,LTD
- คมกฤษ กล่อมเกลี้ยง.(2555). *แฟชั่นมุสลิมชายแดนใต้ เกร็ดครี๊ด สวยงาม และตามเทรนด์*. วารสารรัฐมิแล. 33(1) มกราคม - เมษายน, 35-41. สืบค้น 20 กันยายน 2565, จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/rusamelae/article/view/63084/51840>
- จุรีรัตน์ บัวแก้ว. (2558). *พื้นผ้าโบราณของจังหวัดชายแดนภาคใต้: วารสารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*. 15(1) ตุลาคม 2557-มีนาคม. สืบค้น 12 พฤศจิกายน 2565, จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/cjwu/article/view/95355/74486>
- ณัฐนา นวลยัง. (2562). *วิวัฒนาการวัฒนธรรมการแต่งกายจากอดีตสู่ปัจจุบันของภาคใต้*. สืบค้น 12 พฤศจิกายน 2565, จาก <http://human.skr.ac.th/husoconference/conf/O2.pdf>
- นริศรา สือไพศาล. (2558). *ผู้หญิงมุสลิมในยุคโลกาภิวัตน์: ดีความและต่อรอง, ศรัทธา และความเปลี่ยนแปลง*. สืบค้น 22 กันยายน 2565, จาก <https://prachatai.com/journal/2015/12/63168>

พิเชฐ แสงทอง. (2555). ประวัติศาสตร์สังคมของผ้าคลุม : มุมมองจากตะวันออกกลาง. วารสาร
 รุสมิแล. 33(1) มกราคม - เมษายน, 35-41. สืบค้น 20 กันยายน 2565, จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/rusamelae/article/view/63080/51836>

รวีวรรณ พุ่มซ้อน. (2563). “บานง” เครื่องแต่งกายของสตรีมุสลิมชายแดนใต้. สืบค้น 12
 พฤศจิกายน 2565, จาก <https://www.finearts.go.th/promotion/view/22582>

มาวัดตะห์จะปะเกีย. (2561). ผู้หญิงกับการฝ่าฝืนเรื่องการแต่งกาย. สืบค้น 28 กันยายน 2565,
 จาก <https://islamhouse.muslimthaipost.com/article/20859>

วารารณ์ หนองดี. (2561). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมปยูจากอิทธิพลของศาสนาอิสลามและความ
 เป็นพื้นที่ชายแดน: การแต่งกาย นุ่งห่มตามวิถีมุสลิม. สืบค้น 20 กันยายน 2565, จาก
http://www2.huso.tsu.ac.th/puyu2020/featured_11.html

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. วัฒนธรรม. (2565). สืบค้น 26 สิงหาคม 2565, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%92%E0%B8%99%E0%B8%98%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1>

อนุสรณ์ นินวน. (2562). ความงามของอาภรณ์มุสลิมชายแดนใต้ ในร่มเงาวัฒนธรรมแห่งศรัทธา.
 สืบค้น 20 กันยายน 2565, จาก <https://women.trueid.net/detail/zWOI3EY2LvrD>

สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย (องค์การมหาชน). (2560). ผ้า : หัตถกรรมในวิถีชีวิต และ
 วัฒนธรรมมุสลิมชายแดนใต้. สืบค้น 28 กันยายน 2565, จาก https://www.sacit.or.th/uploads/items/attachments/825f9cd5f0390bc77c1fed3c94885c87/_1a1f7bb4cb5c543374f52c40ff5df928.pdf

07

ลวดลายประดับในศิลปกรรมไทย : หลักการและเทคนิคการออกแบบ

Decorative Ornaments and Patterns in Thai Art : Design Principles and Technique

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับลวดลายประดับในงานศิลปกรรมไทยแต่ละประเภท ได้แก่ จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย สถาปัตยกรรมไทย และประณีตศิลป์ มีประเด็นที่กล่าวถึงความหมาย พัฒนาการของลวดลายไทย ลวดลายประดับในงานศิลปกรรมไทย และที่สำคัญคือหลักการออกแบบลวดลายประดับในศิลปกรรมไทยและเทคนิคการออกแบบลวดลายประดับ ซึ่งองค์ความรู้ที่เสนอในบทความนี้ ผู้เขียนได้รับมาจากนักวิชาการทางศิลปะไทย ครูช่างศิลป์ไทย รวมทั้งจากความรู้และมุมมองเฉพาะตัว ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายประดับแบบไทยตามโอกาสต่าง ๆ

ประเด็นสำคัญในบทความทางวิชาการนี้ประกอบด้วยหลักการออกแบบลวดลายประดับในศิลปกรรมไทย ได้แก่ พื้นที่ ความซ้ำ สัดส่วน ความสมดุล และช่องไฟ ส่วนประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคการออกแบบลวดลายประดับ ได้แก่ การกำหนดพื้นที่ การกำหนดโครงสร้างของลวดลาย การจัดวางลวดลายแต่ละตัว การใส่รายละเอียด และเทคนิคการกลับด้านลวดลาย

คำสำคัญ : ลวดลายประดับ ศิลปกรรมไทย หลักการออกแบบ เทคนิคการออกแบบ

ABSTRACT

This article offers information about decorative ornaments and patterns in different branches of the arts in Thailand, including painting sculpture and architecture. Meanings, the evolution of Thai patterns, decorative designs and ornaments, design principles and techniques were analyzed. Data was gathered from Thai art scholars and artisan instructors as well as personal knowledge and perspectives derived from experience designing and creating Thai decorative ornaments and patterns. Thai decorative ornament and pattern design principles include area, repetition, proportion, balance and spacing. Design technique issues comprise area specifications, structuring, ornament and pattern arrangement, detailing and reversion techniques.

Keywords : Decorative ornaments and pattern, Thai art,
Design principles, Design techniques

บทนำ

ผลงานศิลปกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นบนดินแดนไทย ตั้งแต่อดีตและยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือลักษณะงานใดก็ตาม มักมีลวดลายร่วมอยู่ในผลงานนั้น ๆ เสมอ ตัวอย่างเช่น ลวดลายที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังที่ประกอบอยู่บริเวณส่วนล่างของพื้นที่ หรือลวดลายที่มีฐานะเป็นเครื่องประดับของตัวภาพต่าง ๆ ลายปูนปั้นประดับอยู่ตามส่วนประกอบของอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือแม้แต่ผลงานประเภทประณีตศิลป์ เช่น ลายรดน้ำ ลายกำมะลอ ลายประดับมุก ลายทองแผ่ลวด ฯลฯ เป็นตัวอย่างที่ล้วนมีลวดลายไทยปะปนอยู่ด้วยทั้งสิ้น

ลวดลายในงานศิลปกรรมไทย มีบทบาทหน้าที่หลายประการ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์และใช้งาน เช่น ทำหน้าที่เพื่อลดพื้นที่ว่าง เพิ่มความละเอียด สลับซับซ้อนให้กับผลงาน และบางส่วนทำให้ผลงานนั้น ๆ มีความสมบูรณ์ งดงาม ประณีต บางส่วนอาจใช้ลวดลายแทนความหมายเชิงสัญลักษณ์ บางส่วนใช้แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นชาติไทย ฯลฯ บทบาทหน้าที่ดังกล่าวสะท้อนถึงความสำคัญของลวดลายในแต่ละลักษณะ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นบทบาทหน้าที่หลักของลวดลายไทย คือ การใช้ลวดลายไทยประดับตกแต่งบนพื้นผิวของผลงานศิลปกรรมไทยทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย สถาปัตยกรรมไทย และประณีตศิลป์

การออกแบบลวดลาย หรือบางท่านใช้คำว่า การผูกลาย (ปฏิพัทธ์ ดาระดา, 2539, น. 21) และการสร้างสรรค์ลวดลายประดับหรือประกอบในผลงานศิลปกรรมไทย มิได้ถูกออกแบบขึ้นตามอำเภอใจของผู้สร้างสรรค์เพียงอย่างเดียว หากผู้ออกแบบและสร้างสรรค์ต้องมีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง เพื่อให้ลวดลายไทยที่ออกแบบมีความงดงามเหมาะสมตามองค์ประกอบโดยรวมของผลงาน บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอหลักการออกแบบลวดลายประดับที่มีรูปแบบไทย (ลวดลายไทย) เพื่อใช้ประกอบ ประดับ หรือนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยแต่ละลักษณะ และในทางกลับกัน การทำความเข้าใจในหลักการออกแบบลวดลายประดับแบบไทย ยังสามารถทำให้ผู้พบเห็นผลงานศิลปกรรมไทยสามารถแยกแยะ วิเคราะห์ลวดลายที่ปรากฏได้อย่างลุ่มลึก ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการศึกษา วิจัย และทำความเข้าใจในลวดลายประดับในศิลปกรรมไทยในแง่มุมอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย

ลวดลายไทย : ความหมายและพัฒนาการ

ลวดลายไทย สามารถแยกคำเพื่ออธิบายความหมายได้ 3 คำ ได้แก่คำว่า ลวด ลาย และไทย โดย โชติ กัลยาณมิตร (2548, น. 436 และ 440) ให้ความหมายของคำว่า ลวด และ ลาย ไว้ว่า คำว่า ลวด หมายถึง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ประดิษฐ์เป็นเส้นสั้น นูนครึ่งวงกลมบนพื้นผิววัตถุเรียบ คำว่า ลาย หมายถึง เส้นที่ผูกขึ้นเป็นรูปในด้านจิตรศิลป์ เช่น ลายกนกต่าง ๆ ส่วนคำว่า ไทย ซึ่งเฉพาะเจาะจงถึงรูปแบบของลวดลายที่ออกแบบ เพื่อสื่อถึงรสนิยมและเอกลักษณ์ประจำชาติของไทย เนื่องจากแต่ละกลุ่มชนจะมีการออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติของตน เช่น ลวดลายจีน ลวดลายอินเดีย ฯลฯ

เมื่อแต่ละกลุ่มชนออกแบบและประดิษฐ์ลวดลายที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะและรสนิยมประจำชาติของตน หลีกเลียงไม่ได้ที่ลวดลายรูปแบบต่าง ๆ จะมีการแลกเปลี่ยน ปะปน และผสมผสาน รวมทั้งบางส่วนอาจเป็นแบบอย่างให้กับชนชาติอื่นได้นำไปพัฒนา ต่อยอดจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของตน เช่นเดียวกันกับลวดลายประดับของไทยที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมแต่ละลักษณะ มิได้เกิดขึ้นโดยลำพัง หากแต่ได้รับแบบอย่างและแรงบันดาลใจมาจากแหล่งอื่น จนมีพัฒนาการตามลำดับระยะเวลาในแต่ละยุคสมัย ซึ่งในประเด็นนี้ มีการศึกษาค้นคว้าจากนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะจนเป็นข้อสรุปและผลการศึกษามากมาย โดยยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ลวดลายประดับของไทยได้รับแบบอย่างมาจากลวดลายประดับในศิลปะอินเดียโบราณ และได้แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อแต่ละชนชาติยอมรับรูปแบบลวดลายจากศิลปะอินเดียที่เข้ามา มีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของตนเอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557, น. (ข)) โดยลวดลายจากศิลปะอินเดียที่เข้ามาเป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจให้กับดินแดนไทยในยุคแรกเริ่ม ปรากฏอยู่บนพื้นผิวของ

ผลงานประติมากรรมในวัฒนธรรมทวารวดี มีลวดลายสลักหินบนธรรมจักรเป็นอาทิ (ภาพที่ 1) และมีพัฒนาการเรื่อยมาผ่านกาลเวลาอันยาวนานบนผืนแผ่นดินไทย และมีวิวัฒนาการเข้าสู่ยุคสมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ จนมาสู่รูปแบบลวดลายประดับแบบไทยในสมัยปัจจุบัน ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ (น. ณ ปากน้ำ, 2550, น. 8)

ภาพที่ 1 ลวดลายสลักหินบนประติมากรรมรูปธรรมจักร ศิลปะทวารวดี
จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ
ที่มา: นฤทธิ วัฒนกุล

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลวดลายประดับของไทยที่ปรากฏในปัจจุบันมีความแตกต่างจากรูปแบบดั้งเดิมตามแต่ละยุคสมัย แต่ละวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และในอนาคตรูปแบบลวดลายประดับของไทยอาจมีความแปลกแตกต่างจากรูปแบบในปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ลวดลายประดับในศิลปกรรมแต่ละประเภท

ลวดลายไทยที่ปรากฏบนพื้นผิวของผลงานศิลปกรรมโดยส่วนใหญ่จะใช้เพื่อประโยชน์ทางด้านการประดับตกแต่งพื้นผิวของผลงานศิลปะแต่ละลักษณะ บางครั้งอาจเรียกว่า ลวดลายประดับ สำหรับเพิ่มความละเอียดลออและวิจิตรพิสดารให้กับผลงาน การประดับลวดลายไทยบนงานศิลปกรรมแต่ละประเภท อาจส่งผลทางด้านความแตกต่างของรูปแบบลวดลาย หรือมีความต่างในด้านลีลา จังหวะของผลงาน ทั้งนี้เป็นเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับวัสดุ เทคนิควิธีการสร้างสรรค์เป็นสำคัญ และเพื่อให้เห็นความแตกต่างที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนขอเสนอรูปแบบผลงานแต่ละประเภทที่ประดับด้วยลวดลายไทย ดังต่อไปนี้

ลวดลายประดับในจิตรกรรมไทย

จิตรกรรมไทย เป็นผลงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยวิธีการระบายสี และเขียนตัดเส้น ขอบคมลงบนพื้นผิวระนาบราบเรียบ รูปแบบและลีลาของลวดลายจึงสามารถเขียนให้มีความพลิ้วไหว สะบัดไปมาได้ดังใจผู้สร้างสรรค์ เนื่องจากไม่กระทบต่อความชำรุดเสียหายของผลงาน ไม่เกิดการแตกหักของเนื้อวัสดุที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานมากเท่ากับผลงานศิลปะไทยประเภทอื่น ลวดลายไทยที่ปรากฏบนพื้นผิวระนาบ จะเป็นผาผนัง ที่เรียกว่า จิตรกรรมผาผนัง หากสร้างสรรค์บนผืนผ้าจะเรียกว่า พระบฏ ซึ่งจะเขียนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า โดยแสดงภาพพระพุทธเจ้าอยู่กึ่งกลางของพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยบนพื้นผิวผลงานลักษณะอื่น เช่น ตู้พระไตรปิฎก บานประตู บานหน้าต่าง เสาภายในอาคาร หรือเครื่องใช้ขนาดเล็ก ตัวอย่างเช่น ภาชนะรูปทรงต่าง ๆ ครุภัณฑ์หรือเครื่องเรือนหลายรูปแบบ ซึ่งเทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไทยโดยส่วนใหญ่ จะมีลักษณะเป็นงานเขียนสีและตัดเส้นขอบคม แต่มีบางลักษณะที่เพิ่มเติมเทคนิควิธีการอื่นร่วมด้วย เช่น ศิลปะลายรดน้ำ (ภาพที่ 2) ที่เขียนตัดเส้นลวดลายด้วยน้ำยาชนิดพิเศษ (น้ำยาหรดาล) จากนั้นลงรักปิดทองและรดด้วยน้ำสะอาด ลวดลายประดับสีทองคำจะปรากฏขึ้นบนพื้นผิววัสดุ (นฤทธิ์วัฒนภู, 2560, น. 7) หรือศิลปะลายก้ำมะลอ ที่มีการผสมผสานเทคนิควิธีการระบายสีอย่างงานจิตรกรรมไทยทั่วไป แต่เพิ่มเติมรายละเอียดบางส่วนด้วยเทคนิควิธีการศิลปะลายรดน้ำ (สนั่น รัตนะ, 2549, น. 18) โดยลักษณะของผลงานทั้งสองอย่างที่กล่าวมานั้น อนุมูลว่าเป็นงานจิตรกรรมไทยลักษณะหนึ่ง เนื่องจากใช้เทคนิควิธีการเขียนเป็นหลัก แต่มีกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่ค่อนข้างซับซ้อนมากกว่างานเขียนสีโดยทั่วไป

ลวดลายที่ประดับในงานจิตรกรรมไทยนั้น มีรูปแบบที่แตกต่างกันตามพื้นที่ว่าง และวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์ ดังนั้น ช่างผู้สร้างสรรค์จึงมีการออกแบบลวดลาย หรือที่ภาษาช่างเรียกว่า การผูกลาย หมายถึง การออกแบบหรือการจัดวางองค์ประกอบของเส้นด้วยฝีมือและความคิด เพื่อให้เกิดรูปแบบตามที่ต้องการ (ปฏิพัทธ์ ดาระดา, 2539, น.21) รวมทั้งการกำหนดขอบเขตพื้นที่เพื่อจัดวางลวดลายให้เหมาะสมและลงตัวตามเงื่อนไขของผลงานแต่ละชิ้น ทั้งลวดลายประดับที่มีบทบาทหน้าที่ในการลดพื้นที่ว่างตามพื้นผิววัสดุ หรือเพิ่มความวิจิตรละเอียด สลับซับซ้อนให้กับภาพจิตรกรรมไทย และบางลักษณะทำหน้าที่เสริมสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้เหมาะสมกับตัวภาพต่าง ๆ

ภาพที่ 2 บางส่วนของลวดลายประดับบนตู้พระธรรมลายรดน้ำ ศิลปะอยุธยา
จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ
ที่มา : นฤทธิ วัฒนฤ

ลวดลายประดับในประติมากรรมไทย

ประติมากรรม หรือมีอีกหนึ่งคำที่ใช้เฉพาะสำหรับการระบุถึงพระพุทธรูป คือ ปฏิมากรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, น. 506) ในบทความนี้จะใช้คำว่า ประติมากรรม ซึ่งเป็นผลงานศิลปะไทยที่มีลักษณะแตกต่างจากงานจิตรกรรมไทยในด้านมิติ วัสดุ และเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ ดังนั้น ลวดลายประดับที่ปรากฏบนผลงานประติมากรรมไทย จึงมีเงื่อนไขเฉพาะในด้านความพลิ้วไหวที่น้อยกว่าลวดลายประดับในงานจิตรกรรมไทย ทั้งนี้เพื่อปกป้องความคงทนแข็งแรงของผลงาน อีกส่วนหนึ่งที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ ลวดลายประดับในงานประติมากรรมมีปริมาตร แสดงถึงความตื้น ลึก หนา บางอย่างเด่นชัด โดยทั่วไปการออกแบบและสร้างสรรค์ ลวดลายประดับบนงานประติมากรรมไทย นอกจากพื้นที่ว่างที่ควรคำนึงถึงแล้ว วัสดุ เทคนิค วิธีการสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่สำคัญที่ช่างผู้สร้างสรรค์ควรพิจารณาเสมอ เนื่องจากลวดลายบางรูปแบบมีส่วนที่ยื่นล้ำพ้นออกมาจากส่วนรวมค่อนข้างมาก และไม่อาจเสริมความแข็งแรงได้มากนัก ซึ่งประเด็นนี้จึงสังเกตได้ว่า ลวดลายประดับบนงานประติมากรรมไทยหลายชิ้น จึงเกิดความชำรุดเสียหายมากกว่างานจิตรกรรมไทย โดยเฉพาะผลงานประติมากรรมที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุที่มีเนื้อบอบบาง เช่น ไม้ ปูน แต่ข้อดีของผลงานประติมากรรมไทยที่มีและต่างจากงานจิตรกรรมไทย คือ สามารถมองเห็นได้โดยรอบ หรือเห็นถึงมิติความหนาบางได้อย่างชัดเจน

การออกแบบและจัดวางลวดลายประดับบนงานประติมากรรมไทยนั้น มีหลักการ

ไม่แตกต่างจากงานจิตรกรรมไทยมากนัก เนื่องจากผลงานศิลปกรรมไทยทุกแขนงมีพื้นฐานมาจากลักษณะงานจิตรกรรมหรืองานเขียนทั้งสิ้น แต่การออกแบบลวดลายประดับบนงานประติมากรรมไทย เป็นเพียงการกำหนดและจัดวางตำแหน่งของลวดลายแต่ละลักษณะ เพื่อให้เห็นภาพรวมของผลงานทั้งหมด ส่วนขณะที่สร้างสรรค์ผลงานหรือประดับลวดลายบนงานประติมากรรม ช่างผู้สร้างสรรค์อาจมีการปรับปรุงและแก้ไขหน้างาน ซึ่งเป็นลักษณะที่ปกติธรรมดาทั่วไปในการสร้างสรรค์งานประติมากรรม (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ลายจำหลักไม้ประดับธรรมาสถ์ในวัดศาลาปูน จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : นฤทธิ วิวัฒนกุล

ลวดลายประดับในสถาปัตยกรรมไทย

สถาปัตยกรรมไทย ส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันชั้นสูง ดังนั้น การประดับลวดลายลงบนพื้นผิวของส่วนประกอบต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรม จึงมีความหมายและสื่อถึงความสูงส่งของอาคาร ส่วนอาคารสำหรับสามัญชนทั่วไปในอดีต ไม่นิยมประดับลวดลายอย่างวิจิตรเช่นอาคารทางศาสนาและพระมหากษัตริย์ เพราะอาจถูกมองว่าเป็นการเทียบชั้นหรืออาจทำให้เข้าใจว่าเป็นวัดหรือวัง อาคารสามัญในอดีตจึงมีความเรียบง่าย แต่ในปัจจุบันผู้อยู่อาศัยที่มีรสนิยมชื่นชอบในรูปแบบไทย และต้องการสื่อถึงความเป็นวัฒนธรรมไทยอันงดงาม จึงนิยมนำลวดลายไทยมาประดับตกแต่งบางส่วนของอาคารบ้านเรือน เพื่อสื่อถึงรสนิยมของผู้ครอบครอง แม้แต่อาคารสาธารณะหรือหน่วยงานทางราชการ เอกชน ห้างร้านบางแห่ง หากต้องการแสดงถึงความเป็นไทยในอาคารของตน จะนำลวดลายไทยไปปรับประยุกต์ใช้ และประดับตกแต่งร่วมกับส่วนประกอบอื่นของอาคาร

สำหรับลวดลายไทยที่นิยมประดับตกแต่งงานสถาปัตยกรรม สามารถแบ่งออกได้ 2

ลักษณะ คือ ลวดลายไทยในลักษณะงานจิตรกรรมไทย โดยใช้เทคนิควิธีการระบายสีและเขียน ตัดเส้นขอบคม หรือใช้เทคนิควิธีการศิลปะลายรดน้ำ ลายก้ามระ หรือบางส่วนเป็นลายปิดทองผ่านแม่พิมพ์ลายฉลุ โดยส่วนใหญ่ลวดลายประดับในลักษณะงานจิตรกรรมไทย มักปรากฏ ภายในอาคารที่มีหลังคาคลุม เพื่อป้องกันความเสื่อมสภาพจากภูมิอากาศ และอีกลักษณะหนึ่ง คือ ลวดลายประดับในลักษณะประติมากรรมไทย (ภาพที่ 4) ซึ่งอาจใช้เทคนิควิธีการปั้นปูน จำหลักไม้ สลักหิน หรือหล่อด้วยวัสดุที่มีความแข็งแรงทนทาน เช่น โลหะ ไฟเบอร์กลาส ฯลฯ ลักษณะดังกล่าวเป็นการใช้ประโยชน์จากลวดลายประดับในสถาปัตยกรรมไทยที่มีบทบาทหน้าที่เพื่อสร้างความพิเศษให้กับอาคาร หรือบ้านเรือนให้เกิดความแตกต่างจากสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย

ภาพที่ 4 ลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในวัดภูเขาทอง จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : นฤทธิ วัฒนกุล

ลวดลายประดับในงานประณีตศิลป์

ประณีตศิลป์ เป็นผลงานศิลปะไทยที่ผสมผสานเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ ตั้งแต่ 2 เทคนิคขึ้นไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, น. 239) หรืออาจกล่าวได้ว่าประณีตศิลป์เป็นผลงานสื่อผสมแบบไทย การกำหนดชื่อเรียกประณีตศิลป์ มีคำเรียกอย่างอื่นอีก เช่น จุลศิลป์ หัตถศิลป์ ช่างสิบหมู่ ทั้งสามชื่อเรียกนี้หมายถึงงานประณีตศิลป์เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ลายประดับมุก ลายทองแผ่ลวด ลวดลายประดับบนเครื่องศิราภรณ์และหัวโขน (ภาพที่ 5) ซึ่งลักษณะของผลงานประณีตศิลป์มีความเกี่ยวข้องกับลวดลายประดับเป็นอย่างมาก และอาจมีความสัมพันธ์กับ

ลวดลายประดับมากกว่าผลงานศิลปกรรมไทยประเภทอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว การออกแบบลวดลายสำหรับงานประณีตศิลป์ ช่วยเสริมให้ผลงานหรือพื้นผิววัสดุมีความประณีตงดงามตามชื่อเรียก ประณีตศิลป์

ภาพที่ 5 ลวดลายประดับบนเครื่องศิวราภรณ์ ประเภทหัวโจน
ที่มา : นฤทธิ วัฒนฤ

หลักการออกแบบลวดลายประดับในศิลปกรรมไทย

หลักการออกแบบลวดลายประดับ เป็นแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในการวางแผนกำหนดรูปแบบของทัศนธาตุ เช่น จุด เส้น รูปว่าง รูปทรง สี ฯลฯ ให้เกิดความแปลกใหม่ เหมาะสมกับการนำไปใช้งานกับผลงานศิลปกรรมหรือผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ (พินาลิน สาริยา, 2549, น. 4) โดยผู้เขียนขออธิบายหลักการออกแบบลวดลายประดับในรูปแบบไทยเป็นประเด็นย่อย ๆ เพื่อผู้อ่านสามารถนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติในการออกแบบลวดลายไทย สำหรับการประดับตกแต่งผลงานศิลปกรรมไทยตามแต่จุดประสงค์ของผู้สร้างสรรค์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พื้นที่

ประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการพิจารณาออกแบบลวดลายประดับ เมื่อใช้คำว่า ลวดลายประดับ แสดงว่าลวดลายต่าง ๆ ทำหน้าที่เพื่อการประดับตกแต่งพื้นผิวของผลงานศิลปกรรมไทยแต่ละประเภท ซึ่งอาจไม่สื่อถึงบทบาทในด้านการเล่าเรื่องราวหรือสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ หากเป็นการตกแต่งเพื่อเสริมความงดงาม ประณีต ทำให้ผลงานมีความละเอียดซับซ้อน หรือบางส่วนอาจแสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ส่วนหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

กับการจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะ คือ การลดพื้นที่ว่างให้พอเหมาะกับพื้นที่โดยรวม

พื้นที่ เป็นการบอกขนาดของเนื้อที่ มีมิติวัดเป็นความยาวและความกว้าง มีหน่วยวัดเป็นตาราง สำหรับงานจิตรกรรม ส่วนผลงานที่มีลักษณะเป็นประติมากรรมจะเพิ่มความลึกความหนา ซึ่งมีหน่วยวัดเป็นลูกบาศก์ (ศักดิ์ชัย เกียรติณาคินทร์, 2553, น. 65) พื้นที่สำหรับการใช้ในการประดับลวดลาย จึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่ควรคำนึงถึงเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นเงื่อนไขแรก ในการบรรจุหรือจัดวางลวดลายไทยแต่ละลักษณะลงในขอบเขตของพื้นที่ดังกล่าว ซึ่ง ฟินาลิน สารียา (2549, น. 8-10) ได้เสนอเกี่ยวกับการออกแบบลวดลายโดยยึดประเภทตามพื้นที่ จัดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลวดลายที่บรรจุในขอบเขตพื้นที่รูปเหลี่ยม (Corner) เช่น ขอบเขตพื้นที่ภายในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า สามเหลี่ยมหน้าจั่ว (ภาพที่ 6) เป็นต้น และลวดลายที่บรรจุลงในขอบเขตพื้นที่รูปวง เช่น ขอบเขตพื้นที่ภายในวงกลม วงรี ครึ่งวงกลม ครึ่งวงรี เป็นต้น

จากคำอธิบายของฟินาลิน สารียา ข้างต้น มีความหมายครอบคลุมไปถึงลวดลายแต่ละรูปแบบ ไม่ได้เน้นเฉพาะเจาะจงถึงลวดลายในรูปแบบไทย แต่ผู้เขียนมีทัศนะเพิ่มเติมว่า นอกจากขอบเขตพื้นที่ทั้งสองลักษณะที่กล่าวมานั้น ลวดลายประดับในรูปแบบไทยยังมีพื้นที่อิสระที่ไม่อาจกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจน เช่น พื้นที่บนพื้นผิวของภาชนะรูปทรงต่าง ๆ หรือพื้นที่ระหว่างตัวภาพที่ไม่สามารถกำหนดขอบเขตพื้นที่ได้อย่างแน่นอน

ภาพที่ 6 ภายในพื้นที่รูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว บรรจุลายพรรณพฤกษา
หน้าบันของสถาปัตยกรรมภายในลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ กรุงเทพฯ
ที่มา : นฤทธิ์ วัฒนภู

ภาพที่ 7 ตัวอย่างลวดลายที่ใช้ความซ้ำ บนเครื่องเบญจรงค์สมัยรัตนโกสินทร์
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ
ที่มา : นฤทธิ วัฒนฤ

ความซ้ำ

ความซ้ำ เป็นการนำส่วนประกอบที่มีรูปลักษณะที่เหมือนกันมาจัดวางประกอบเข้ารวมกันให้เกิดความประสานกลมกลืน (ประเสริฐ ศิลรัตน์, 2538, น. 46) มักพบลักษณะที่ใช้ความซ้ำในการออกแบบลวดลายประดับ โดยเฉพาะลวดลายไทยเพื่อให้องค์ประกอบของพื้นที่ว่างของผลงานศิลปกรรมไทยเกิดความสมดุลและมีความกลมกลืน รวมทั้งมีความเป็นเอกภาพไปในแนวทางเดียวกัน (ภาพที่ 7)

การใช้ความซ้ำ ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งในการจัดวางองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ มีทั้งข้อดีและข้อจำกัด กล่าวคือ มีข้อดีในการออกแบบลวดลายที่สามารถนำต้นแบบมาใช้งานได้ตลอดทั้งพื้นที่ ส่งผลต่อความสะดวกในการจัดวางลวดลายที่เหมือนกัน และทำให้ลวดลายประดับมีความเป็นระเบียบ มีแบบแผนได้มาตรฐาน แต่ข้อจำกัดคือ หากใช้ลวดลายรูปแบบเดิมตลอดทั้งพื้นที่โดยไม่มีลวดลายใหม่ ๆ อาจส่งผลให้เกิดความจำเจ น่าเบื่อหน่าย ผลงานนั้นอาจไม่น่าสนใจเท่าที่ควร

สัดส่วนและขนาดส่วน

สัดส่วนและขนาดส่วน เป็นกฎของเอกภาพที่เกี่ยวข้องกับความสมส่วนซึ่งกันและกันของขนาดในส่วนต่าง ๆ ของรูปทรงและระหว่างรูปทรง ดังนั้น สัดส่วนจึงเป็นความรู้สึทางความงามและรสนิยมเฉพาะบุคคล อีกทั้งความสมส่วนดังกล่าว ยังมีความหมายรวมไปถึงความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม มีความกลมกลืนของสี แสงและเงา รวมทั้งทัศนธาตุอื่น ๆ ด้วย

(ชูลูด นิมเสมอ, 44, น. 161) สำหรับสัดส่วนในบริบทที่เกี่ยวข้องกับลวดลายประดับรูปแบบไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับเส้นลักษณะต่าง ๆ ขนาดของตัวลายแต่ละตัวที่นำมาประกอบเข้าด้วยกัน รวมไปถึงความสัมพันธ์กับพื้นที่อย่างพอเหมาะพอดี หากออกแบบลวดลายที่มีหน้าที่เป็นส่วนเสริมของภาพเล่าเรื่อง เช่น ลวดลายประดับในส่วนของเครื่องทรงของภาพบุคคลควร มีขนาดที่เหมาะสม มีขนาดลวดลายที่สมส่วนกับขนาดของตัวภาพ เนื่องจากลวดลายบนเครื่องประดับของภาพบุคคล เป็นส่วนที่เสริมให้ภาพบุคคลแต่ละตัวมีความสง่างามตามฐานะ แต่หาก ลวดลายมีขนาดเล็กหรือใหญ่จนเกินไป อาจส่งผลเสียต่อภาพบุคคลดังกล่าว หรือลวดลาย ประกอบแต่ละตัวที่นำมาจัดวางไว้ใกล้ ๆ กัน สัดส่วนของลวดลายแต่ละตัวควรมีขนาดและ รายละเอียดที่ใกล้เคียงกันด้วย เพื่อให้ลวดลายโดยรวมมีความกลมกลืนและมีเอกภาพเป็นไปในแนวทางเดียวกัน (ภาพที่ 8)

ความสมดุล

ความสมดุล หรือบางแห่งใช้คำว่า ดุลยภาพ เป็นการจัดวางโครงสร้างของผลงานให้อยู่ในสภาพที่เท่าเทียมกัน พอ ๆ กัน ให้ความรู้สึกหยุดนิ่งหรือทรงตัวอยู่ได้อย่างคงที่ ในการพิจารณาเกี่ยวกับความสมดุล อาจมองเห็นได้จากรูปลักษณะทางกายภาพ และที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกในการมองเห็นผลงาน (ชูลูด นิมเสมอ, 2539, น. 128) โดย วัชรานนท์ ตาโธสง (2546, น. 44) ได้จัดแบ่งลักษณะของความสมดุลเป็น 2 แบบ ได้แก่ ความสมดุลแบบซ้ายขวา เท่ากัน เรียกความสมดุลลักษณะนี้ว่า ดุลยภาพแบบสมมาตร (Symmetrical balance) เป็นลักษณะขององค์ประกอบทางศิลปะที่จัดวางในลักษณะที่แสดงส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น รูปทรง สี แสงเงา ฯลฯ บริเวณพื้นที่ข้างซ้ายและข้างขวาของแกนกลางในเหมือนกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2541, น. 216) ลักษณะดังกล่าวพบได้มากในการออกแบบลวดลายประดับของไทย เช่น ลวดลายประดับบนหน้าบันของอาคารที่บรรจุลวดลายอยู่ในขอบเขตพื้นที่ภายในรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว รายละเอียดของลวดลายประดับทั้งสองข้างทั้งซ้ายและขวาเหมือนกันทุกประการ ลักษณะเช่นนี้เป็นผลมาจากเทคนิควิธีการกลับด้านลวดลายจากข้างหนึ่ง เพื่อนำไปตัดลอกใช้กับพื้นที่อีกข้างหนึ่ง โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือดัดแปลงรายละเอียดแต่อย่างใด ส่วนลักษณะที่ 2 คือ ความสมดุลแบบแบบซ้าย ขวาไม่เท่ากัน หรือเรียกว่า ดุลยภาพแบบอสมมาตร (Asymmetrical balance) หมายถึง รายละเอียดของลวดลายในขอบเขตพื้นที่ทั้งซ้ายและข้างขวาไม่เหมือนกัน ส่งผลให้น้ำหนักของพื้นที่ทั้งสองข้างไม่เท่ากัน แต่หากพิจารณาโดยภาพรวมทั้งหมดจะรู้สึกถึงความเท่าเทียมกันตลอดทั้งพื้นที่ ลักษณะนี้จึงมีความแตกต่างจากแบบแรก ทั้งรายละเอียดและเทคนิควิธีการออกแบบลวดลาย

ภาพที่ 8 ตัวอย่างของการจัดวางลวดลายประกอบแต่ละตัวที่มีสัดส่วนพอเหมาะกับตำแหน่งต่าง ๆ
จากลายปูนปั้นปิดทองประดับสถาปัตยกรรมในวัดเทพธิดาราม กรุงเทพฯ
ที่มา : นฤทธิ วัฒนภู

ช่องไฟ

ช่องไฟ เป็นหลักการหนึ่งที่สำคัญสำหรับการออกแบบลวดลายประดับแบบไทย บางท่านอาจกล่าวว่า การเขียนหรือออกแบบลวดลายไทยเป็นการเล่นกับช่องไฟ หมายถึง การจัดวางให้ลวดลายไทยมีระยะของช่องว่างที่พอเหมาะพอดี สม่่าเสมอกัน เป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถและทักษะของผู้ออกแบบอย่างยิ่ง โดย โชติ กล้วยานมิตร (2548, น. 167) ได้อธิบายคำว่า ช่องไฟ ไว้ในพจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวกับว่า ช่องไฟ เป็นระยะที่ทิ้งห่างระหว่างเส้นลาก เพื่อให้เกิดความงามและความสัมพันธ์กันกับแนวเส้นลากนั้น เช่น ระยะทิ้งห่างของช่องตัวอักษรที่เรียงติดต่อกันเป็นแนว หรือระยะห่างระหว่างลวดลายที่ผูกขึ้น ทั้งนี้หากละทิ้งความสำคัญของช่องไฟ อาจส่งผลต่อความชัดเจนของตัวลายแต่ละตัว และไม่สามารถแยกแยะขอบเขตของลวดลายแต่ละตัวได้ ส่งผลให้ลวดลายที่ออกแบบนั้นผสมผสานปะปนกันไปอย่างสะเปะสะปะ ไร้ระบบระเบียบและไม่เกิดความประณีตงดงาม โดยช่างไทยโบราณอาจเรียกช่องไฟว่า ช่องไฟพื้น เนื่องจากการออกแบบลวดลายไทย สามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วนอย่างชัดเจน ได้แก่ ตัวลายและพื้นหลังของลวดลาย ซึ่งมีการอธิบายกฎหรือหลักการเกี่ยวกับช่องไฟพื้นไว้ว่า การจัดช่องไฟพื้น เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะหากช่องไฟพื้นระหว่างตัวลายกนกหรือลายอื่น ๆ มีการจัดวางระยะที่ไม่เท่ากัน มีถี่ ๆ ห่าง ๆ ไม่สม่่าเสมอกันแล้ว ลวดลายนั้นจะดูไม่สวยงาม เนื่องจากการมองเห็นลวดลาย สิ่งแรกที่จะเห็นได้ก่อน คือ ช่องไฟพื้น และถัดมาจึงมองเห็นเถาลาย ถ้าหากช่องไฟพื้นดี ถึงแม้ว่าจะเขียนลวดลายไม่ดีเท่าที่ควร เมื่อมองโดยผิวเผิน ไม่พินิจพิจารณาถี่ถ้วนนัก ก็อาจเห็นว่าลวดลายนั้นมีความงดงาม ดังนั้นการจัดระยะของ

ช่องไฟพื้นที่ว่างของลวดลายทั้งหมด จึงมีความสำคัญพอ ๆ กัน (ปฏิพัทธ์ ดาระดาช, 2539, น. 23) (ภาพที่ 9)

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้ทราบว่า การออกแบบลวดลายประดับแบบไทย นอกจากการฝึกหัดการเขียนตัวลายในแต่ละลักษณะให้มีสัดส่วน ขนาด มีความสมดุลที่ดีแล้ว ระหว่างลวดลายแต่ละตัวกับพื้นหลัง มีความสำคัญช่วยส่งเสริมให้ผลงานศิลปกรรมไทยที่มีการประดับลวดลาย มีคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับผลงานศิลปกรรมมากขึ้นด้วย

ภาพที่ 9 ตัวอย่างการจัดวางช่องไฟของฉันทุมพูนกลองประดับมุก
จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ
ที่มา : นฤทธิ วัฒนฤ

เทคนิคการออกแบบลวดลายประดับรูปแบบไทย

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนนำเสนอเทคนิคบางประการ สำหรับการออกแบบลวดลายประดับรูปแบบไทย ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้นี้มาจากครูช่างศิลปะไทยที่ได้สั่งสมและสั่งสอน รวมทั้งจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียนในการออกแบบลวดลายประดับ หรือลวดลายไทยตามโอกาสต่าง ๆ บทความนี้ประกอบด้วย 5 เทคนิค ได้แก่ การกำหนดพื้นที่ การกำหนดโครงสร้างของลวดลาย การจัดวางลวดลายแต่ละตัว การใส่รายละเอียด และเทคนิคการกลับด้านลวดลายตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. การกำหนดพื้นที่

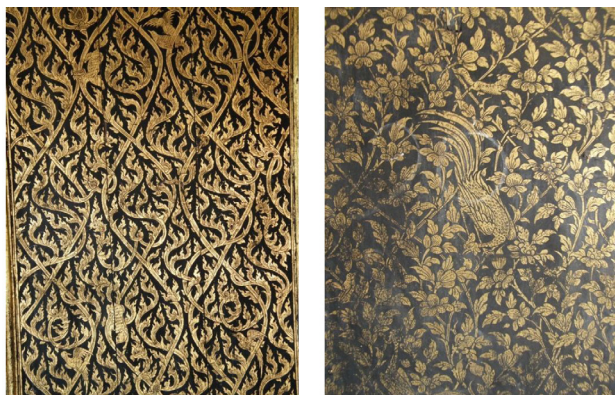
การกำหนดพื้นที่ เป็นการวางแผนสำหรับการออกแบบลวดลายประดับ เพื่อบรรจุลงในพื้นที่ตามที่กำหนดไว้ ในการกำหนดพื้นที่ ควรพิจารณา 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ที่มีขอบเขตไม่แน่ชัดหรือมีความอิสระของพื้นที่ และพื้นที่ที่มีขอบเขตตายตัวและชัดเจน ซึ่งทั้งสองลักษณะมีรายละเอียดที่ควรพิจารณา กล่าวคือ พื้นที่ที่ไม่มีขอบเขตแน่ชัดหรืออิสระ ลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับ

กับผู้สร้างสรรค์เป็นสำคัญว่าจะกำหนดพื้นที่ในลักษณะใด เช่น พื้นที่โดยรวมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวนอนของฝาผนัง มีขนาดความกว้างและความยาวที่พอเหมาะ เพื่อให้ลวดลายเกิดสัดส่วนที่งดงาม แต่ในการออกแบบลวดลายประดับมักมีลักษณะพื้นที่ที่มีขอบเขตชัดเจนและแน่นอน เนื่องจากยึดพื้นที่ของพื้นผิวผลงานศิลปกรรมเป็นสำคัญ เช่น พื้นที่ของส่วนหน้าบันเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว พื้นที่ของบานประตูพระไตรปิฎกเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวดัง ตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นพื้นที่ที่มีรูปร่างและขอบเขตที่ชัดเจน แต่มีการประดับลวดลายบางลักษณะที่มีพื้นที่ไม่แน่นอนเป็นไปตามรูปทรงของผลงาน เช่น เครื่องเบญจรงค์ที่มีรูปทรงต่าง ๆ กัน การประดับลวดลายเครื่องประดับของเครื่องศิราภรณ์และหัวโขน การประดับลวดลายชั้นนูนบนเครื่องศฤงคารลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น แต่ไม่ว่าพื้นที่จะมีลักษณะใด ผู้ออกแบบควรกำหนดพื้นที่ให้มีขนาดที่พอเหมาะ กับภาพรวมของผลงาน เพื่อความเหมาะสมลงตัวโดยพิจารณาจากหลักการออกแบบที่ได้เสนอไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา

2. การกำหนดโครงสร้างของลวดลาย

เมื่อกำหนดพื้นที่อย่างแน่นอนแล้ว เทคนิคนี้เป็นการกำหนดโครงสร้างของลวดลายก่อนที่จะบรรจุลวดลายแต่ละตัวลงบนพื้นที่ เนื่องจากลวดลายประดับมีอยู่หลายลักษณะ แต่ละลักษณะมีโครงสร้างลวดลายแตกต่างกัน เช่น (1) ลายเดี่ยว เป็นลวดลายที่เป็นลายเฉพาะหรืออาจเรียกว่า แม่ลาย สามารถใช้งานแบบ เดี่ยว ๆ หรือนำไปประกอบผสานเข้ากับลายอื่นจนเกิดเป็นลวดลายใหม่ ตัวอย่างเช่น ลายกระจังตาอ้อย ลายกระจังพื้นปลา ลายแจ้งสิงห์ เป็นต้น (2) ลายประเภทนก (ภาพที่ 10) เป็นลวดลายที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ บริเวณส่วนปลายยอดของลายมีความสะบัดพลิ้วไปมา และ (3) ลายประเภทพรรณพฤกษา (ภาพที่ 11) ที่มีลีลาใกล้เคียงกับพรรณไม้ในธรรมชาติ และอาจมีการประดิษฐ์ให้อยู่ในโครงสร้างตามพื้นที่ที่กำหนดในผลงานศิลปกรรมไทย ปรากฏลายพรรณพฤกษาแทรกอยู่ในผลงานทุกประเภท และที่พบส่วนใหญ่จะเป็นลายพุดตาน ลายบัว มากกว่าพรรณไม้ชนิดอื่น ส่วนพรรณไม้ชนิดอื่นโดยส่วนใหญ่จะปรากฏเป็นภาพประกอบตามภาพเล่าเรื่องร่วมกับภาพบุคคลและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก (นฤทธิ วัฒนภู, 2565, น. 167-168)

หลังจากที่ได้โครงสร้างของลวดลายแน่นอนแล้วว่า จะเลือกใช้ลวดลายลักษณะใด ขั้นตอนต่อไปเป็นการร่างลายเส้นลงบนต้นแบบให้เห็นโครงสร้างโดยรวมของลวดลายทั้งหมด เพื่อพิจารณาความเหมาะสมในด้านความสมดุล สัดส่วน ช่องไฟ ให้มีความเหมาะสมลงตัวและสอดคล้องกับโครงสร้างโดยรวมของผลงาน

ภาพที่ 10 (ซ้าย) และ 11 (ขวา) แสดงความแตกต่างของโครงสร้างลวดลายระหว่างลายนกกับลายพรรณพฤกษา (ซ้าย : ลายรดน้ำประดับผ้าผนังด้านหลังของ วัดโพธิ์ กรุงเทพฯ)
(ขวา : ลายรดน้ำประดับตู้พระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ)
ที่มา : นฤทธิ วัฒนฤ

3. การจัดวางลวดลายแต่ละตัว

การจัดวางลวดลายแต่ละตัว กระทำหลังจากพิจารณาแล้วว่า โครงสร้างของลวดลายโดยรวม มีความเหมาะสมและลงตัวดีแล้ว การจัดวางลวดลายตามลักษณะที่กำหนด เช่น การจัดวางลายเดี่ยวให้เรียงกันอย่างต่อเนื่องตามพื้นที่ โดยพิจารณาเกี่ยวกับช่องไฟระหว่างลายแต่ละตัว หากเป็นลายนกหรือลายประเภทพรรณพฤกษาก็จัดวางลวดลาย โดยแบ่งแยกส่วนประกอบของลายแต่ละตัวให้สัมพันธ์กับโครงสร้างที่กำหนดไว้ ตัวอย่างเช่น ลายนก ประกอบด้วย ตัวหงา ตัวประกบ และตัวยอด (ภาพที่ 10) โดยผู้ออกแบบควรศึกษารายละเอียดและลักษณะของลายนกในรูปแบบต่าง ๆ ก่อนการจัดวางลวดลายลงตามโครงสร้าง เนื่องจากลายประเภทนกมีมากมายหลายรูปแบบ แม้จะมีโครงสร้างอยู่ในรูปสามเหลี่ยมเหมือนกัน แต่รายละเอียดปลีกย่อย รวมทั้งลีลา จังหวะการเดินเส้นมีความแตกต่างกัน หรือหากต้องการใช้ลายประเภทพรรณพฤกษาที่ประกอบด้วย ส่วนดอก ส่วนใบ ส่วนก้าน (ภาพที่ 11) ควรพิจารณาลักษณะให้สามารถจัดวางลงตามโครงสร้างให้สัมพันธ์กัน นอกจากนี้อาจพบปัญหาบางประการในการจัดวางลวดลายลงตามโครงสร้าง คือ ระยะช่องไฟอาจไม่สม่ำเสมอ บางจุดอาจมีเส้นลายที่ใกล้ชิดกันมาก หรือบางจุดอาจมีเส้นลายที่ห่างออกจากกัน วิธีการแก้ไข คือ บริเวณที่มีพื้นที่ว่างหรือเกิดระยะห่างของช่องไฟมาก อาจใช้ลายอื่น ๆ ต่อเติมให้เต็ม เพื่อให้ช่องไฟมีความสม่ำเสมอ และอาจแสดงถึงลูกเล่นเฉพาะตัวของผู้ออกแบบด้วย

4. การใส่รายละเอียด

เมื่อจัดวางลวดลายแต่ละตัวลงในตำแหน่งต่าง ๆ แล้ว ขั้นตอนต่อไปเป็นการใส่รายละเอียด เพื่อให้ลวดลายมีความซับซ้อน ประณีต และเป็นลวดลายประดับแบบไทยที่สมบูรณ์สำหรับรายละเอียดที่กล่าวถึงนี้ เป็นการกำหนดทัศนธาตุบางอย่าง เช่น จุด เส้นลักษณะต่าง ๆ ภายในลวดลาย เพื่อให้พื้นที่ว่างภายในลวดลายลดน้อยลง และส่งเสริมให้ลวดลายมีความลึบซับซ้อน รวมทั้งเกิดมิติ ความตื้นลึกมากขึ้นด้วย ซึ่งการใส่รายละเอียดมีความจำเป็นที่ต้องให้เกิดความสัมพันธ์ กลมกลืนไปกับโครงสร้างรอบนอกของลวดลายแต่ละตัว (ภาพที่ 12)

ภาพที่ 12 ตัวอย่างรายละเอียดในลวดลายประดับจากบังเพลิง
จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ
ที่มา : นฤทธิ วัฒนฤ

การประดับลวดลายบางลักษณะที่มีการประดับด้วยชิ้นวัสดุที่หลากหลาย เช่น การประดับชิ้นกระจกสีในผลงานประติมากรรมหรือการประดับแวว อัญมณีสำหรับลวดลายประดับเครื่องศิวารมณ์และหัวโขนจำเป็นต้องเว้นพื้นที่ว่างในส่วนนั้นไว้ด้วย โดยเรียกพื้นที่ส่วนนี้ว่า ไล่ลาย หมายถึง กระจุกรูปคล้ายหยดน้ำที่ใช้ประดับส่วนที่เป็นไส้ของลายในงานศิลปกรรมไทย เช่น ลายกระจังดาอ้อย ลายกระหนกใบเทศ ฯลฯ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557, น. 139) (ภาพที่ 13) ดังนั้น ไล่ลายหรือรายละเอียดภายในลวดลายของผลงานศิลปกรรมไทย จะมีความแตกต่างกันทางด้านวัสดุ เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบของลวดลายแต่ละลักษณะด้วย

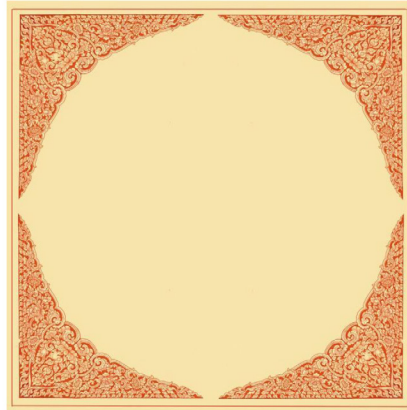

ภาพที่ 13 ตัวอย่างการประดับใส่ลายบนประติมากรรมปูนปั้นปิดทอง
จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ
ที่มา : นฤทธิ วัฒนฤ

5. เทคนิคการกลับด้านลวดลาย

การกลับด้านลวดลาย เป็นเทคนิควิธีการหนึ่งที่นิยมใช้กันมาก สำหรับการออกแบบลวดลายประดับแบบไทย แต่มีข้อสังเกตสำหรับการใช้เทคนิคนี้คือ พื้นที่สำหรับการจัดวางลวดลายควรมีแกนกลางที่สมมาตรและเท่าเทียมกันทั้งสองข้างซ้ายขวา กล่าวคือ เมื่อลากเส้นแบ่งครึ่งพื้นที่ที่จะเกิดพื้นที่ขึ้นสองข้าง ได้แก่ พื้นที่ข้างซ้ายและข้างขวาของเส้นแบ่ง ลักษณะลวดลายจะเริ่มต้นหรือออกจากแกนกลางแล้วแผ่ขยายออกไปข้างใดข้างหนึ่ง จนถึงขอบเขตพื้นที่ของข้างนั้น เมื่อบรรจุลวดลายจนเต็มแล้ว ข้างออกแบบลวดลายจะทำการคัดลอกลายข้างนั้นด้วยใช้กระดาษไข แล้วพลิกกระดาษไขกลับด้านและจัดวางแนวกระดาษไขให้ลวดลายชนแนวเส้นแกนกลาง จะเกิดลวดลายที่สมบูรณ์เต็มพื้นที่ทั้งหมด โดยรายละเอียดและตำแหน่งของลวดลายจะเหมือนกันทั้งสองข้าง ซึ่งจะได้ลวดลายในลักษณะที่สมดุลแบบสมมาตร (Symmetrical balance) เทคนิคนี้พบได้บ่อยในพื้นที่ประดับลวดลายหลายลักษณะ เช่น ลวดลายประดับหน้าบันรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ลวดลายบนบานประตู บานหน้าต่างของอาคาร ลวดลายประดับเครื่องครุภัณฑ์ เป็นต้น เทคนิควิธีการนี้มีข้อดี คือ สะดวกในการออกแบบ

ใช้ระยะเวลาในการออกแบบไม่มาก และได้ลวดลายที่เป็นระบบระเบียบ แต่มีข้อจำกัดคือ สำหรับบางท่านอาจเกิดความรู้สึกจำเจและน่าเบื่อหน่าย เนื่องจากรายละเอียดทั้งหมดเหมือนกันทั้งสองข้าง จึงไม่น่าสนใจมากนัก (ภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 ตัวอย่างลายประดับที่เหมือนกันทั้งสองด้าน
สามารถกลับสลับด้านเพื่อใช้ลายเดียวกันได้
ที่มา : นฤทธิ วัฒนกุล

สรุป

จากเนื้อความในแต่ละประเด็นที่เสนอมานั้น อาจมิใช่หลักการตายตัว หรือเป็นสูตรสำเร็จในการออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายไทย เนื่องจากลักษณะของผลงานศิลปะไทยแต่ละประเภท มีข้อจำกัดและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน รวมทั้งแต่ละสกุลช่าง แต่ละบุคคลจะมีเทคนิคและความถนัดที่แตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่นำเสนอมาข้างต้น เป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องกับศิลปะไทย สามารถนำไปใช้ในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงาน รวมทั้งการพิจารณาวิเคราะห์ศิลปะไทยได้สะดวกขึ้น

องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการและเทคนิคการออกแบบลวดลายไทย จะส่งเสริมให้ผู้สนใจ หรือผู้เรียนทางศิลปะ รวมทั้งผู้ปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะเป็นวิชาชีพ มีแนวทางในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานของตนให้มีความสมบูรณ์ เหมาะสม เพื่อให้ผลงานศิลปะไทยเกิดความสละสลวย วิจิตรบรรจง ประณีตงดงามตามแบบอย่างทางศิลปะไทย แต่ทั้งนี้ จะขึ้นอยู่กับการศึกษาฝึกฝนทักษะ และประสบการณ์ในการพิจารณาตามมุมมองของแต่ละบุคคล

เอกสารอ้างอิง

- ชลูด นิ่มเสมอ. (2544). *องค์ประกอบของศิลปะ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2548). *พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ธวัชชานนท์ ตาโธสง. (2546). *หลักการศิลปะ*. กรุงเทพฯ : วาดศิลป์.
- น. ณ ปากน้ำ. (2550). *วิวัฒนาการลายไทย*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- นฤทธิ์ วัฒนภู. (2560). *ลายรดน้ำ (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ : วาดศิลป์.
- _____. (2565). *สีลาพรรณพฤษจากช่างศิลป์ไทย*. ชลบุรี : สาธิตบูรพา.
- ปวิพัทธ์ ดาระดาช. (2539). *ลายไทย ภาพไทย เล่ม 2*. กรุงเทพฯ : ปวิพัทธ์ ดาระดาช.
- ประเสริฐ ศิลรัตน์. (2538). *การออกแบบลวดลาย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พินาลิน สาริยา. (2549). *การออกแบบลวดลาย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2541). *พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2550). *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ก-ข ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2550). *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ข-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2557). *พจนานุกรมศัพท์ลายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาดินทร์. (2553). @design : *หลักการออกแบบศิลปะ Principles of Design*. กรุงเทพฯ : ไร่เลย์.
- สนั่น รัตนะ. (2549). *ศิลปะลายก้ำมะลอ*. กรุงเทพฯ : สิปประภา.

**ข้อกำหนด/หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการ/วิจัย
หรืองานสร้างสรรค์เพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ “ศิลปกรรมสาร”
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

1. กำหนดเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม – ธันวาคม)
2. การเผยแพร่ มอบให้ห้องสมุดสถาบันการศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชน และเผยแพร่ทางออนไลน์ เว็บไซต์ศิลปกรรมสาร ที่ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/ineartstujournal>
3. บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในศิลปกรรมสาร จะต้องผ่านการพิจารณาคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ใน 3 ท่าน/ต่อบทความ

4. เกณฑ์การพิจารณาบทความ

4.1 เกณฑ์การพิจารณาบทความมีดังนี้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คุณค่าทางวิชาการ ความสมบูรณ์ของเนื้อหาและโครงสร้าง ภาษาที่ใช้ ความชัดเจนของสมมติฐาน/วัตถุประสงค์ ความชัดเจนของการนำเสนอและการจัดระเบียบบทความ ความถูกต้องทางวิชาการ การอภิปรายผล และการอ้างอิงที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

4.2 บทความจะต้องได้รับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งกองบรรณาธิการอาจให้ผู้เขียนปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและทรงไว้ซึ่งสิทธิ์ในการตัดสินใจตีพิมพ์หรือไม่ก็ได้

5. ประเภทของผลงานทางวิชาการ

5.1 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ กล่าวคือ มีการตั้งสมมติฐานหรือมีการกำหนดปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุสมผล ระบุวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนแน่นอน มีการค้นคว้าอย่างมีระบบ รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล ตีความและสรุปผลตรงตามวัตถุประสงค์ เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ

5.2 บทความทางวิชาการ (Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์วิจารณ์ หรือเสนอแนวคิดใหม่ ๆ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเอง หรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่สำคัญแก่คนทั่วไป

6. รูปแบบของบทความ

แนวทางและรูปแบบการเขียนบทความวิชาการ/วิจัย ต้องมีเนื้อหา ดังนี้

6.1 ชื่อเรื่อง (Title)

ควรกะทัดรัด ไม่ยาวเกินไป ชื่อเรื่อง ต้นฉบับภาษาไทยให้พิมพ์ชื่อเรื่องภาษาไทยก่อนแล้วตามด้วยภาษาอังกฤษ

6.2 ชื่อผู้เขียนและหน่วยงานสังกัด (Authors)

ให้ระบุชื่อเต็ม-นามสกุลเต็มของผู้เขียนทุกคน และระบุตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานหรือสถาบันที่สังกัด

6.3 บทคัดย่อ (Abstract)

กำหนดให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวไม่เกิน 350 คำ (บทคัดย่อที่เขียนควรเป็นแบบ Indicative Abstract คือ สั้นและตรงประเด็นและให้สาระสำคัญเท่านั้น ไม่ควรเขียนแบบ Informative Abstract ตามแบบที่เขียนวิทยานิพนธ์หรือรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์)

6.4 คำสำคัญ (Keywords)

กำหนดคำสำคัญที่เหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ทำคำค้นในระบบฐานข้อมูล ที่คิดว่า ผู้ที่จะค้นหาบทความควรใช้ ให้ระบุทั้งคำในภาษาไทยและภาษาอังกฤษใส่ไว้ท้ายบทคัดย่อของแต่ละภาษาอย่างละไม่เกิน 5 คำ

6.5 บทนำ (Introduction)

อธิบายถึงที่มาและความสำคัญของปัญหาและเหตุผลที่นำไปสู่การศึกษาวิจัยหรือให้ข้อมูลทางวิชาการที่มีการตรวจเอกสาร (Literature Review) พร้อมทั้งจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย/งานวิชาการ

6.6 วิธีการวิจัย เครื่องมือการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) : กรณีที่เป็นบทความวิจัย

อธิบายกระบวนการดำเนินการวิจัย โดยบอกรายละเอียดของวิธีการศึกษา สิ่งที่มาศึกษา จำนวน ขนาด ลักษณะเฉพาะของตัวอย่างที่ศึกษา ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา อธิบายแบบแผนการวิจัย การเลือกตัวอย่าง วิธีการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

6.7 ผลการวิจัย (Research Results) : กรณีที่เป็นบทความวิจัย

เสนอผลการวิจัยอย่างชัดเจน ตรงประเด็นตามลำดับขั้นตอนของการวิจัย ถ้าผลไม่ซับซ้อนและมีตัวเลขไม่มาก ควรใช้คำบรรยาย แต่ถ้ามีตัวเลขหรือตัวแปรมากควรใช้ตารางหรือแผนภูมิแทน โดยไม่ควรเกิน 5 ตารางหรือแผนภูมิ โดยต้องมีการแปลความหมายและวิเคราะห์ผลที่ค้นพบ และสรุปเทียบกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ (ถ้ามี)

6.8 การอภิปรายผล การวิจารณ์และสรุป ข้อเสนอแนะ (Discussions, Conclusions, and Recommendations)

เป็นการชี้แจงผลการวิจัยว่าตรงกับวัตถุประสงค์/สมมติฐานของการวิจัยสอดคล้องหรือขัดแย้งกับผลการวิจัยของผู้อื่นที่มีอยู่ก่อนหรือไม่อย่างไร เหตุผลใดจึงเป็นเช่นนั้น และให้จบด้วยข้อเสนอแนะที่จะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ หรือทิ้งประเด็นคำถามการวิจัย ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการทำวิจัยต่อไป

6.9 กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

ระบุสั้น ๆ ว่าได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยและความช่วยเหลือจากที่ใดบ้าง

6.10 การอ้างอิงและเอกสารอ้างอิง

การอ้างอิง ใช้หลักเกณฑ์ APA โดยระบบการอ้างอิงในเนื้อหาบทความแบบนาม-ปี และเลขหน้า ในข้อความที่อ้างถึง เอกสารอ้างอิง ให้ระบุรายชื่อเอกสารที่ใช้เป็นหลักในการค้นคว้าวิจัยที่ได้ตรวจสอบเพื่อนำมาเตรียมรายงานและมีการอ้างอิงถึงจัดเรียงลำดับตามตัวอักษร ถ้าเป็นบทความภาษาไทยนำโดยกลุ่มเอกสารภาษาไทยและตามด้วยกลุ่มเอกสารภาษาอังกฤษ รูปแบบของการเขียนเอกสารอ้างอิง ดังนี้

6.10.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา จะมี 3 รูปแบบ คือ

ก. (ผู้แต่ง, ปีที่พิมพ์, เลขหน้า) ไว้ท้ายข้อความที่อ้างอิง

ตัวอย่างรูปแบบ : (สุนีย์ มัลลิกะมาส, 2549, น. 200-205)

ข. ผู้แต่ง (ปีที่พิมพ์, เลขหน้า) ใช้ในกรณีที่จะระบุชื่อผู้แต่งในเนื้อหาแล้ว

ตัวอย่างรูปแบบ : พัทธรา บุญมานา (2551, น. 5) ได้ศึกษาแรงจูงใจ
ปัจจัยเกื้อหนุน และปัญหาในการทํารายงานของอาจารย์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า...

ค. ปีที่พิมพ์ ผู้แต่ง (เลขหน้า) ใช้ในกรณีที่มีการระบุปีที่พิมพ์ และผู้แต่ง
ในเนื้อหาแล้ว

ตัวอย่างรูปแบบ : ในปี 2542 เสรี วงษ์มณฑา ได้ให้ความหมายว่า
“การประชาสัมพันธ์เป็นการกระทำทั้งหลายทั้งปวง
ที่เกิดจากการวางแผนล่วงหน้าใน การที่จะสร้าง
ความเข้าใจกับสาธารณชนที่เกี่ยวข้อง....” (น. 9)

ทั้งนี้ ต้องมีความยาวไม่เกิน 3 บรรทัด แต่ถ้าเกิน 3 บรรทัด ต้องขึ้นบรรทัดใหม่แล้ว

ย่อหน้า

6.10.2 การอ้างอิงหนังสือ

รูปแบบ : ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. พิมพ์ครั้งที่. สถานที่พิมพ์
: โรงพิมพ์.

6.10.3 การอ้างอิงจากวารสาร

รูปแบบ : ชื่อผู้เขียนบทความ. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร,
ปีที่(เดือน/ฉบับที่), เลขหน้า.

6.10.4 การอ้างอิงจากงานศิลปะ (จิตรกรรม/ประติมากรรม/ภาพถ่าย)

รูปแบบ : ชื่อศิลปิน. ชื่อผลงาน. ปีที่สร้าง. ชื่อพิพิธภัณฑ์/สถานที่
เก็บผลงาน, เมือง.

6.10.5 การอ้างอิงจากเพลง/ดนตรี/การแสดง

รูปแบบ : ชื่อศิลปิน. ชื่อผลงาน. ปีที่สร้าง. ชื่อสถานที่, เมือง.

6.10.6 การอ้างอิงจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

รูปแบบ : ชื่อผู้แต่ง, ปี, ชื่อเรื่อง (CD-ROM). สถานที่: ปีที่จัดทำ.
รูปแบบ : ชื่อผู้แต่ง, ปี, ชื่อเรื่อง (ออนไลน์) ปีที่พิมพ์ (วัน เดือน ปี
ที่อ้าง) จาก Website. (ระบุชื่อ)

6.10.7 การสัมภาษณ์

รูปแบบ : ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์. ตำแหน่ง (ถ้ามี). สัมภาษณ์. วัน เดือน ปี.

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ นรมิตผดุงการ และทวี สนวนมาลี. (2519). ความสามารถในการเงินของเทศบาล กรณีของ
เทศบาลนครกรุงเทพ ก่อนเปลี่ยนแปลงเป็นกรุงเทพมหานคร. *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์*,
16(เมษายน), 231-254.
- ณรงค์ รัตนะ. (2528ก). *การครอบครองและการรับรู้เทคโนโลยีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์
ถ่ายทอดเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน.
- _____. (2530). *เทคโนโลยีโลหะอุตสาหกรรมการหล่อ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี กระทรวง
วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน.
- ณรงค์ รัตนะ, พัชรี อรรถจินดา, และกฤษฎา ธาราสุข. (2531). *การทำสัญญาโปรแกรมคอมพิวเตอร์
ในเชิงธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและ
การพลังงาน.
- ทวี เสรีวาต. (2551). *ร่องรอยชีวิตจากเมืองสู่พื้นที่อื่น*. วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่.
- บุญธรรม กิจปรีดาภิรัชต์ และสมคิด อิสระวัฒน์. (2526). *ประชากรศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- นราพงษ์ จรัสศรี. ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 25 พฤษภาคม 2561.
- Byrne, Maritza Ivonne. (1996). *Self-talk and Test Anxiety*. PhD thesis, Monash University,
Melbourne. Ferguson, Nicolas, and Maire O'Reilly. (1979a). *English for International
Banking*. London: Evans.
- _____. (1979b). *English Telephone Conversation*. London: Evans.
- Parikh, Mihir and Sameer Verma. (2002). Utilizing Internet Technologies to Support Learning:
An Empirical analysis. *International Journal of Information Management*, 22(1), 27-46.
- Therapeutic Goods Administration. (n.d.). "Recalls & Alerts." Department of Health and Ageing,
Canberra, <http://www.tga.gov.au/recalls/index.htm>.
- Wyatt, David K. (1984). *Thailand: A Short History*. New Haven: Yale University
Press.
- ประพัทธ์พงษ์ อุปลา. การขนส่งในเมือง. 2550. สืบค้นจาก <http://www.arch.kmitl.ac.th/prapatpong/>

วสันต์ นัยภิรมย์. ดารานักร้องเพียบ! ร่วมเดินแบบในงาน “SILK ISAN”. 2561. สืบค้นจาก <https://www.siambusinessnews.com/13846>

United Nations. Economic Commission for Europe. 2004. Available from: http://www.unece.org/commission/2005/E_ECE_1424e.pdf

6.11 ภาคผนวก (ถ้ามี)

6.12 ตารางและรูปภาพ ต้องมีความคมชัดและให้แทรกไว้ในบทความ มีคำอธิบายสั้น ๆ แต่สื่อความหมายได้สาระครบถ้วนและเข้าใจ กรณีที่เป็นตาราง ให้ระบุลำดับที่ของตาราง ใช้คำว่า “ตารางที่...” และมีคำอธิบายใส่ไว้เหนือตาราง กรณีที่เป็นรูป ให้ระบุลำดับที่ของรูป ใช้คำว่า “ภาพที่...” และมีคำอธิบายใส่ไว้ใต้รูป โดยให้ระบุที่มาของภาพด้วย (ตารางและรูปให้บันทึกในรูปแบบของ .jpg แนบเพิ่มมาพร้อมกับไฟล์บทความด้วย)

7. คำแนะนำในการเขียนและพิมพ์

7.1 บทความต้องมีความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์ด้วย Microsoft Word for Windows

7.2 แบบและขนาดตัวอักษร

● บทความภาษาไทย ใช้ตัวอักษรแบบ “Angsana New” หรือ “Cordia New” ชื่อบทความใช้ตัวอักษรขนาด 18 ตัวหนา ชื่อหัวข้อและหัวข้อย่อยใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา และ ชื่อผู้เขียน บทคัดย่อ และเนื้อความต่าง ๆ ใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวปกติ

● บทความภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษรแบบ “Times New Roman” ชื่อบทความใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา ชื่อผู้เขียน บทคัดย่อและเนื้อความต่าง ๆ ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ ชื่อหัวข้อและหัวข้อย่อยใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวหนา

8. การส่งต้นฉบับบทความสามารถทำได้ 2 วิธี ดังนี้

8.1 ส่งทางเว็บไซต์ “ศิลปกรรมสาร” ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/fineartstjournal/index>

8.2 ส่งทาง e-mail มาที่ Fineartsjournal@tu.ac.th / vinai@tu.ac.th (ผู้ประสานงาน : คุณวินัย ทองกร)

9. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

งานประกันคุณภาพการศึกษาและวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

เลขที่ 99 หมู่ 18 ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121

หรือสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่ โทร. 02 696 6248-9

ศิลปกรรมสาร

The Fine and Applied Arts Journal

